

GMINA BRZUZE

RAPORT

O STANIE GMINY BRZUZE W 2018 ROKU

Raport o stanie gminy Brzuze w 2018 r.

Opracowano na podstawie danych przygotowanych przez pracowników jednostek organizacyjnych Gminy Brzuze
Wykorzystano fragmenty publikacji „Przyroda gminy Brzuze i okolic”

Wójt Gminy Brzuze
87-517 Brzuze

www.brzuze.pl
[e-mail: gmina@brzuze.pl](mailto:gmina@brzuze.pl)

Brzuze, 31 maja 2019

Spis treści

1. Charakterystyka gminy

2. Przyrodniczo-kulturowe uwarunkowania rozwoju gminy

- 2.1. Klimat
- 2.2. Krajobrazy aktualne gminy
  - 2.2.1. Rzeźba terenu i pokrywa glebowa
  - 2.2.2. Wody powierzchniowe
  - 2.2.3. Lasy
  - 2.2.4. Świat zwierząt
  - 2.2.5. Ślady osadnictwa historycznego
  - 2.2.6. Obszary rolnicze
  - 2.2.7. Zagrożenia na obszarach rolniczych
  - 2.2.8. Obiekty użyteczności publicznej

3. Finanse gminy

- 3.1. Dochody i wydatki
- 3.2. Stan mienia komunalnego

4. Realizacja zadań gminy

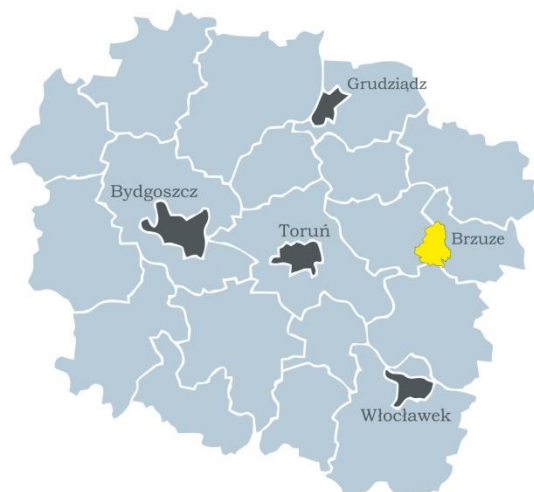
- 4.1. Fundusz sołecki
- 4.2. Gospodarka odpadami
  - 4.2.1. Odbiór odpadów komunalnych
  - 4.2.2. Unieszkodliwianie azbestu
- 4.3. Gospodarka wodno-ściekowa
- 4.4. Utrzymanie i budowa dróg
- 4.5. Budowa chodników
- 4.6. Rewitalizacja
- 4.7. Edukacja
- 4.8. Kultura
  - 4.8.1. Biblioteki
  - 4.8.2. Świetlice i domy kultury
  - 4.8.3. Kolekcja dóbr kultury
  - 4.8.4. Zabytki
  - 4.8.5. Prace konserwatorskie
- 4.9. Rekreacja, sport i turystyka
- 4.10. Ochrona przyrody
  - 4.10.1. Formy ochrony przyrody
  - 4.10.2. Pracownia edukacji ekologicznej
  - 4.10.3. Wycinka drzew
- 4.11. Gospodarka przestrzenna
- 4.13. Rolnictwo

5. Organizacje pozarządowe w gminie

6. Wybrane wydarzenia w 2018 r.

1. Charakterystyka gminy

Gmina Brzuze powołana została 1 stycznia 1973 r. W skład gminy weszło 17 sołectw o łącznej powierzchni 8625 ha, w których zamieszkuje obecnie około 5400 osób. Jest najdalej na zachód położoną częścią powiatu rypińskiego w województwie kujawsko-pomorskim. Graniczy z gminami Wąpielsk, Rypin i Rogowo w powiecie rypińskim, Chrostkowo w powiecie lipnowskim oraz Zbójno i Radomin w powiecie golubsko-dobrzyńskim. Jest częścią regionu historycznego ziemi dobrzyńskiej. W podziale fizycznogeograficznym Polski położona jest w mezoregionie Pojezierza Dobrzyńskiego. Od 2006 r. gmina wchodzi w skład promocyjnego obszaru *Zielone Płuca Polski*. Z uwagi na zróżnicowane środowisko przyrodnicze, unikalny i rolniczy charakter krajobrazu, samorząd prowadzi prace nad rozwojem własnych promocyjnych marek, podejmuje działania w trosce o unikalny krajobraz, składniki przyrodnicze i kulturowe.

Rys. 1. Położenie gminy Brzuze w województwie kujawsko-pomorskim

Część naturalnych granic gminy wyznaczają jeziora. Gmina Brzuze położona jest pomiędzy Jeziorem Żalskim, największym jeziorem Pojezierza Dobrzyńskiego i pasem moren czołowych od południa a jeziorem Długie, o najwyższym współczynniku wydłużenia w Polsce, od północnego wschodu. Wypełniająca tę przestrzeń wysoczyzna morenowa poprzecinana jest rynnami subglacialnymi, z zagłębieniami wypełnionymi wodą kilkunastu urokliwych jezior, które przyczyniają się do największej jeziorności wśród gmin ziemi dobrzyńskiej. Zagłębienia wypełniają również mokradła i małe zbiorniki wodne, spośród których wyróżniają się przekształcone osadniki cukrowni w Ostrowitem, z bogactwem ptaków wodnych i wodno-błotnych. W otoczeniu pól uprawnych zwraca uwagę fascynująca przyroda, z pięknie usytuowanymi w krajobrazie buczynami i innymi enklawami lasów.

Ten niezwykły krajobraz uzupełniają obiekty kulturowe. Wyróżnia się między nimi słynąca cudami Studzianka, niezwykle piękne miejsce, z cudownym źródłem o uzdrawiających właściwościach wody. Równie ciekawe są pozostałe miejsca krajobrazu sakralnego. Wśród nich kościoły parafialne w Żałem, Ostrowitem i Trąbinie oraz krzyże i figurki przydrożne, cenne parki krajobrazu rolniczego i przemysłowego z licznymi pomnikami przyrody.

Wszystkie osobliwości sprawiają, że krajobraz jest bardzo urozmaicony, a różnorodność siedlisk wiąże się z bogactwem przyrody ożywionej i nieożywionej.

Tab. 1. Brzuze i gminy sąsiednie w 2017 r.

Lp.	Gmina	Powierzchnia (ha)	Ludność	Gęstość zaludnienia	Liczba sołectw	Liczba miejscowości	Lesistość (%)	Użytki rolne (ha)
1	Brzuze	8625	5424	63	17	21	6,3	6988
2	Chrostkowo	7408	2972	40	16	16	11,8	6032
3	Radomin	8081	3925	49	16	20	9,4	6905
4	Rogowo	14101	4858	34	22	38	33,8	8266
5	Rypin	13208	7422	56	24	30	8,8	11123
6	Wąpielsk	9321	4091	44	16	20	21,2	6513
7	Zbójno	8432	4416	52	16	23	2,8	7302

Rys. 2. Położenie gminy Brzuze w regionie historycznym ziemi dobrzyńskiej

Rys. 3. Podział gminy na sołectwa

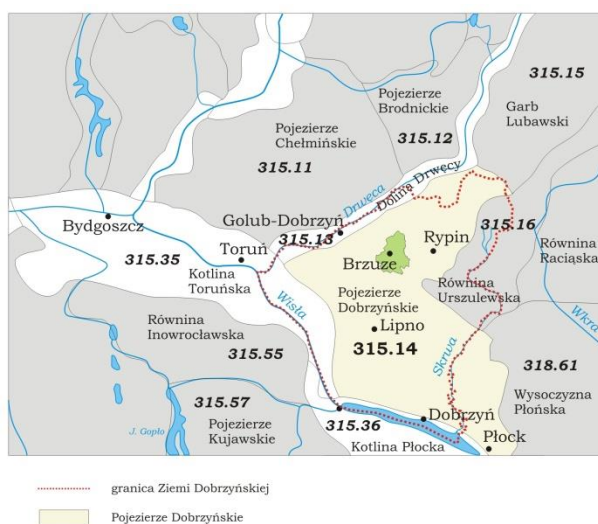
Rys. 4. Liczba mieszkańców w sołectwach gminy Brzuze w latach 1993, 2014 i 2019

2. Przyrodniczo-kulturowe uwarunkowania rozwoju gminy Brzuze

W regionalizacji fizycznogeograficznej kraju gmina Brzuze położona jest w mezoregionie Pojezierza Dobrzyńskiego. Jest to obszar młodoglacjalny, którego krajobraz naturalny ukształtowany został po ustąpieniu zlodowacenia północnopolskiego. Wyraźne ukształtowanie pochodzi z subfazy dobrzyńskiej zlodowacenia. Wzniesienia na obszarze gminy Brzuze osiągają wysokość ponad 140 m n.p.m. Najbardziej urozmaicony jest południowy obszar gminy w strefie moren czołowych. Lokalne różnice wzniesień przekraczają w tym obszarze 50 m. Na pozostałym terenie płaska i falista wysoczyzna morenowa poprzecinana jest rynnami lodowcowymi, występują także zagłębienia wytopiskowe wypełnione wodą i mokradłami. Duże nagromadzenie tych form na całym terenie decyduje o urozmaiceniu i atrakcyjności krajobrazu. Do najdłuższych należą doliny rzek, niekiedy o dużych spadkach i charakterze przetomowym. Do unikalnych należy ciąg rynien łączących się w węzłach w okolicach Żałego, połączonych systemem dopływów Rużca i Rypienicy, zajmujących piękne i malownicze formy rynnowe. Obniżenia terenu i głębokie rynny zajmuje 16 jezior, w tym 2 o powierzchni większej od 100 ha (Żalskie, Długie).

W krajobrazie zwracają uwagę zespoły równoległych wałów. Chociaż za największe i najbardziej wykształcone uważane są formy zbójeńskie, sięgające po Okonin w gminie Brzuze, to również interesujące krajobrazowo są formy ugosko-żalskie. Unikalne ukształtowanie terenu w postaci wałów jest charakterystyczne głównie dla Ugoszcza, Piskorczyzna, Radzynka i Krystianowa. Równoległe wały przebiegają zgodnie z kierunkiem ruchu lodowca, obniżenia między nimi wypełniają mokradła. Decydują o wyjątkowym rytmie krajobrazu, wyróżniającym go zarówno od wzgórz moren czołowej oraz płaskich i falistych wysoczyzn morenowych.

Gmina Brzuze, podobnie jak całe Pojezierze Dobrzyńskie, charakteryzuje się małą lesistością i rolniczym wykorzystaniem terenu. Użytki rolne w gminie Brzuze zajmują 81% powierzchni. Ukształtowanie terenu powoduje, że gleby w wielu miejscach i na dużych powierzchniach narażone są na erozję, co sprzyja spływom biogenów do rzek.

Rys. 5. Gmina Brzuze w mezoregionie fizycznogeograficznym Pojezierza Dobrzyńskiego

2.1. Klimat

Z uwagi na postępujące w ostatnich latach zmiany klimatu na świecie i w regionie niezbędna jest dbałość o przyrodę w krajobrazie rolniczym, która może przyczynić się do zmniejszenia skutków środowiskowych i gospodarczych wynikających z ekstremalnych zjawisk pogodowych.

Do najważniejszych problemów klimatycznych w gminie należy narastanie deficytów wody. Wynika to ze zbyt niskiej ilości opadów (średnio ok. 500-550 mm/rok), parowania terenowego przewyższającego opady i niewystarczających możliwości retencyjnych. Rozwój rolnictwa wiązał się od stuleci z budową rowów melioracyjnych, które miały odprowadzać okresowy nadmiar wody i zmniejszać retencję. Obserwowany od wielu lat ujemny bilans wodny przyczynia się do obniżenia poziomu wód gruntowych, przesuszania mokradeł i małych zbiorników wodnych. W ostatnich latach niedobory opadów były odczuwane nie tylko w sezonie wegetacyjnym, kiedy zapotrzebowanie na wodę było największe, ale także w pozostałych porach roku. Brak dopływu wód wpływał również na obniżenie poziomu lustra wody w jeziorach. Rok 2017 był odmienny od kilku poprzednich, suchych lat. W wyniku większej ilości opadów, część przesuszonych wcześniej mokradeł i małych zbiorników została wypełniona wodą. Na wielu polach uprawnych odczuwalny był również brak zniszczonych wcześniej rowów melioracyjnych i mokradeł śródpolnych retencjonujących wcześniej okresowe nadmiary wody opadowej. Występujące deszcze nawalne uruchamiały procesy denudacyjne i powodowały znaczne straty w uprawach polowych. Susza, przymrozki i deszcze nawalne były powodem złożenia przez kilkuset rolników wniosków o pomoc.

W przeszłości powszechnie wykorzystywano energię wiatru lub wody do poruszania kamieni młyńskich. Obecnie możliwe do zastosowania są nowe technologie, w których energię wiatru zamienia się w energię ciepłą lub elektryczną, zmniejszając jednocześnie zanieczyszczenie środowiska. Warunki wietrzne panujące w gminie umożliwiły montaż turbin wiatrowych. Dotychczas energię elektryczną wytwarzają cztery turbiny zlokalizowane w północno-wschodniej części Żałego, a kolejne nie są planowane.

Aktualnie z punktu widzenia rozwoju rolnictwa na terenie gminy, priorytetem jest zatrzymanie i dystrybucja wody opadowej, co w dużym stopniu zależy od zagospodarowania terenu. W przeciwdziałaniu skutków niedoborów i okresowych nadmiarów opadów ważne

jest utrzymanie optymalnej ilości użytków przyrodniczych sprzyjających gromadzeniu wody w środowisku, jak mokradła i zadrzewienia, na co zwraca uwagę samorząd gminy w działaniach promujących ochronę przyrody i krajobrazu.

2.2. Krajobrazy aktualne gminy

Krajobraz gminy Brzuze ukształtowany został w procesie historycznym w określonych warunkach przyrodniczych. O jego wyrazistości i niepowtarzalności zdecydowały dobrej jakości gleby i występowanie wód. Wyróżniające cechy krajobrazu są dziedzictwem mieszkańców poszczególnych miejscowości gminy Brzuze, kształtowanym przez ponad tysiąc lat. Wpływ na nie miały procesy osadnicze i gospodarka, w szczególności rozwój rolnictwa. Krajobraz wymaga szczególnej pielęgnacji z myślą o przyszłych pokoleniach.

Mimo że z przeważających powierzchni średniowiecznych lasów w miejscowościach gminy Brzuze pozostały niewielkie enklawy, są niezwykle cennym składnikiem krajobrazu wymagającym ochrony. Zachowała się natomiast większość jezior, co ma wpływ na szczególne miejsce gminy Brzuze w krajobrazie ziemi dobrzyńskiej i powiatu rypińskiego.

2.2.1. Rzeźba terenu i pokrywa glebowa

Osady i formy morfologiczne w gminie Brzuze związane są z subfazą dobrzyńską zlodowacenia północnopolskiego (vistuliańskiego). Od południa granica gminy dochodzi do głównej osi morfologicznej Pojezierza Dobrzyńskiego – pasa wzniesień moren czołowych subfazy dobrzyńskiej zlodowacenia vistuliańskiego Chrostkowo-Nadróż-Górzno. Spiętrzenie moren świadczy o oscylacjach krawędzi lądolodu w czasie recesji. W górnej części moren zalegają piaski zwałowe i żwiry, co sprzyja działalności górniczej, o czym świadczą liczne, najczęściej nieeksploatowane obecnie wyrobiska. Na zapleczu moren czołowych subfazy dobrzyńskiej znajduje się wiele interesujących, rzadko spotykanych w innych regionach Polski, form subglacialnych o różnej genezie. Należą do nich: płaska i falista morena denna, różne typy rynien subglacialnych, a przede wszystkim formy wałowe ukształtowania terenu.

Płaska i falista morena denna wznosi się w gminie Brzuze do wysokości ponad 140 m n.p.m., zbudowana jest z dwóch lub trzech warstw glin. Urozmaicają ją rynny subglacialne, łączące się w wielu miejscach w węzły, np. w Żałem i Studziance. Jeziora i mniejsze zbiorniki wodne wypełniające niecki podkreślają młodoglacialny charakter rzeźby terenu. Rynny wyróżniają się krętym przebiegiem i głębokością wcięcia, przekraczającą często 15 m. Część zagłębień rynien wypełniają mokradła. Osobliwością jest zespół ugosko-żańskich form wałowych. Ich regularne kształty i równoległe ułożone linie grzbietowe i zagłębienia nadają szczególny rytm całej okolicy.

Pokrywa glebowa gminy Brzuze wykazuje wyraźny związek z budową geologiczną i rzeźbą terenu. Wysoczyzny morenowe pokrywają głównie gleby płowe wytworzone z powierzchniowo spiaszczonych i odwapnionych glin oraz gleby brunatne wytworzone z glin lekkich i średnich, często marglistych (z dodatkiem węgla wapnia). Zalicza się je do gleb żyznych, co potwierdza intensywne wykorzystanie rolnicze. Uprawiane są na nich nawet najbardziej wymagające gatunki roślin.

Większe i głębsze obniżenia terenowe wypełniają złoża torfu niskiego. Większość takich torfowisk została wyeksploatowana w celu pozyskania torfu na opał i obecnie znajdują się w ich miejscu mokradła i zbiorniki wodne (potorfia). Niektóre z nich zostały osuszone i zagospodarowane na cele rolnicze. Jest to przyczyną przekształcenia powierzchniowej warstwy torfu w mursz i powstania gleb torfowo-murszowych.

Intensywne użytkowanie rolnicze doprowadziło do zmian pokrywy glebowej i właściwości gleb. Poziom orno-próchniczny został pogłębiony nawet do 35 cm. Zmniejszyła się zawartość próchnicy do ok. 1,5%. Orka wywołująca denudację antropogeniczną na stokach przyczyniła się do odsłonięcia głębszych poziomów, w których tworzy się nowy poziom orno-próchniczny. Gleby pozbawione podpowierzchniowych poziomów genetycznych zaliczane są do „ogłowionych”. Powstający u podnóżu zboczy poziom próchniczny o większej miąższości wynika z akumulacji spływającego ze wzniesień materiału glebowego.

2.2.2. Wody powierzchniowe

Wody powierzchniowe zajmują ponad 5% powierzchni gminy Brzuze. Należą do najcenniejszych składników krajobrazu przyrodniczego, wymagają dużo uwagi, promocji i ochrony. Fizyczno-chemiczne właściwości wody sprawiają, że zbiorniki nią wypełnione stwarzają stabilne środowisko życia, buforujące zmiany czynników środowiskowych.

Woda odgrywa ważną rolę w różnicowaniu środowiska przyrodniczego, które związane jest przede wszystkim z dystrybucją i gromadzeniem wody opadowej na powierzchni gminy. Do najbardziej wartościowych zasobów młodoglacialnego krajobrazu gminy Brzuze należą rzeki, jeziora, mokradła, małe zbiorniki wodne i źródła.

Rys. 6. Szkic hydrograficzny gminy Brzuze

Rzeki

Doliny rzek są ważnym składnikiem krajobrazu przyrodniczego gminy. Rozwijające się w podmokłych dolinach zespoły roślinne zmniejszają i opóźniają spływy powierzchniowe, co ma wpływ na jakość wód. Pełnią też funkcję korytarzy ekologicznych.

Na kształtowanie niewielkich dolin rzecznych na obszarze gminy największy wpływ ma od wieków presja rolnicza. Doszło do podorywania i kanalizowania niektórych odcinków cieków. Szczególnie duży wpływ na kształtowanie doliny Rużca w okolicy Ostrowitego miała cukrownia działająca w latach 1900-2007. Mimo to, rzeki mają ciągle znaczną rolę krajobrazotwórczą, są czynnikiem rozwoju społecznego i gospodarczego. Ich doliny złożone są z różnorodnych ekosystemów wodnych, które cechuje bogactwo przyrodnicze i krajobrazowe. Są obszarami węzłowymi, ułatwiają przemieszczanie gatunków roślin i zwierząt, a przez to współtworzą jedyne większe korytarze ekologiczne w gminie.

Cechą charakterystyczną cieków wodnych gminy Brzuze jest wysokie położenie w krajobrazie. Rzeki i rowy melioracyjne umożliwiają szybki spływ wód powierzchniowych, co sprzyja w pewnym stopniu gospodarce rolnej, ale jest też powodem przesuszenia terenu i deficytów wody w okresie wegetacyjnym. Brak przepływów w ciekach wodnych może być przyczyną obniżenia lustra wody jezior. Przykładem jest jedno z najwyższych położonych na ziemi dobrzyńskiej, jezioro Brzuze (116,5 m n.p.m.), w którym poziom wody w wyniku suszy i zaniku dopływu w latach 2014-2016 obniżył się o ponad 1 m. Po okresowym podniesieniu lustra wody w 2017 r., poziom wody obniżył się ponownie w czasie suszy w 2018 r.

Ruziec

Jest jedną z najpiękniejszych rzek ziemi dobrzyńskiej. Wypływa z mokradeł położonych w Trąbinie Rumunkach, w malowniczej i głębokiej rynnie, na północ od Jeziora Ostrowickiego. Długość Rużca szacuje się na 50,3 km, a powierzchnię zlewni na 292,6 km² z czego w gminie Brzuze ok. 68 km². Rzeka charakteryzuje się urozmaiconym przebiegiem, dużą jeziornością i rolniczym charakterem zlewni. W gminie Brzuze przepływa przez szereg jezior: Ostrowite, Kleszczyn, Bobrówiec, Kopiec, Żałe. Rzeka meandruje również przez mokradła wykształcone na dawnych jeziorach (np. *Osna* w Bobrówcu). Uchodzi do niej sześć dopływów biorących początek z jezior i otaczających je mokradeł, położonych na terenie gminy Brzuze. Przebieg Rużca jak i jego dopływów widoczny jest w krajobrazie dzięki zadrzewieniom. Istotną rolę odgrywają dopływy Rużca.

Dopływ z jeziora Brzuze

Płyń z mokradeł, utworzonych z będącego w ostatniej fazie zaniku jeziora Pełko, położonego na pograniczu Brzuzego, Dobrego i Duszot. Przepływa przez jezioro Brzuze, następnie przez pola uprawne i podmokłe łąki *Pokrzywnia* kieruje się do jeziora Ugoszcz. W tym miejscu przecina zespół interesujących krajobrazowo i geomorfologicznie wałowych form ugosko-żalskich (uważanych wcześniej za ugosko-żalskie pole drumlinowe) i przyjmuje wody z okolic Dąbrówki i Malitun oraz Julianowa i Dubieli. Dalej przepływa przez mokradła powstałe po jeziorze

Giżynek, łączy się z ciekim płynącym od Dąbrówki i Piórkowa, następnie głęboką rynną kieruje się na południe do Rużca powyżej Ruża w gminie Zbójno .

Dopływ z jeziora Okonin

Wody zbierające się w okolicach Paprot przepływają przez jezioro Okonin. Następnie płyną głęboką, częściowo zalesioną rynną w Pęcherku w kierunku Rużca w Wojnowie.

Dopływ z jeziora Kocioł

Z jeziora Kocioł przepływa do jeziora Parowa, następnie przez teren leśny kieruje się do Obór w gminie Zbójno.

Dopływ z Somsior

Zbiera wody z południowo-wschodniej części Radzynka, następnie płynie przez mokradła w Somsiorach i kieruje się do Rużca poniżej jeziora Ruda.

Dopływ z Jeziórka

Wody z Nowin płyną do Jeziórka, znajdującego się w głębokiej rynn timer przedłużeniu Jeziora Żalskiego. Następnie, zasilane okresowo wodami cieku z mokradel w Krystianowie, kierują się do Jeziora Żalskiego, przez które przepływa Ruziec.

Dopływ z jeziora Głębczek

Wody z okolic *Jutrzenki* i *Kresów* płyną do jeziora Głębczek, następnie przez mokradła po zarośniętym jeziorze Niestoniec i jezioro Nadróż kierują się do Rużca.

Rynka

Jeden z większych lewobrzeżnych dopływów Rypienicy, uchodzący w Strzygach (gmina Osiek), płynie z gminy Brzuze. Ciek ten odprowadza wody jezior: Czarownica, Łączonek, Trąbińskie i Długie. Pomiedzy jeziorami Czarownica, Łączonek i Trąbin ciek płynie w głębokiej rynn timer subglacjalnej.

Jeziora

Są najważniejszymi i najbardziej wartościowymi obiektami hydrograficznymi w gminie Brzuze, gdzie zajmują ponad 415 ha powierzchni. W granicach gminy znajduje się 14 jezior, które zajmują powyżej 4,8% terytorium. Ponadto na północno wschodniej granicy gminy położone są jeziora: Długie (gmina Wąpielsk) i Czarownica (gmina Rypin).

Jeziora położone w gminie Brzuze mają wiele cech wyróżniających je w mezoregionie fizycznogeograficznym i w kraju. Np. Jezioro Żalskie zajmuje największą powierzchnię na Pojezierzu Dobrzyńskim. Usytuowanie jezior i przebieg długich, zabagnionych rynien ma wpływ na kształtowanie układu komunikacyjnego gminy.

Jeziora osiągają głębokość nie przekraczającą 18 m. Niektóre z nich cechuje duża, w stosunku do powierzchni, głębokość maksymalna. Jezioro Kocioł o powierzchni ok. 1,2 ha (kocioł eworsyjny) osiąga głębokość 12,2 m. Wszystkie zbiorniki należą do typu przepływowego, jednak z uwagi na wysokie położenie w zlewni, większość cieków ma charakter okresowy. Strumienie te mają niewielki wpływ na ustrój hydrologiczny jezior, a wymiana wody w ciągu roku kształtuje się najczęściej na poziomie kilkudziesięciu procent (np. jeziora: Długie, Żalskie). W związku ze zróżnicowanym ukształtowaniem terenu, warto podkreślić różnice wysokości zwierciadła wód jezior, przekraczające 21 m, z których najwyżej położone jest Brzuskie (116,5 m n.p.m.), a najniższe Żalskie (95 m n.p.m.). Otaczająca zbiorniki wodne wysoczyzna morenowa położona jest nawet 25 m wyżej.

Obecnie jeziora w gminie są podstawą rozwoju rekreacji i turystyki. Mogą występować zagrożenia dla środowiska. Na nowopowstających terenach rekreacyjnych prowadzone są niekontrolowane prace ziemne mające *uatrakcyjnić* teren zgodnie z wyobrażeniem właściciela. Zmienia się krajobraz, stosunki wodne, likwidowane są cenne siedliska. Granice jezior w gminie osiągają łączną długość ponad 40 km, stąd ich duże znaczenie środowiskowe. Kolejną wyróżniającą cechą jezior jest rolniczy sposób zagospodarowania ich zlewni bezpośrednich, który w przypadku likwidacji szerokich skarp, pełniących funkcje ekotonów, wzmacnia naturalny proces zarastania.

Bobrówiec

Jezioro w dolinie Rużca między Studzianką a Żalem o powierzchni 5 ha i maksymalnej głębokości 6,5 m. Ma wybitne walory krajobrazowe i przyrodnicze. Przyjmuje wodę z Jeziora Kleszczyńskiego, odprowadza do jeziora Kopiec. Występuje w nim lin, szczupak, wzdregra, płoć, okoń, leszcz i karp.

Brzuze

Zajmuje powierzchnię 17,4 ha i jest jednym z najwyższych położonych jezior na ziemi dobrzyńskiej (116,5 m n.p.m.). Rolnicza zlewnia w ostatnich latach została zmieniona w strefie przybrzeżnej na rekreacyjną. Powstały m.in.: kąpielisko gminne, boiska do siatkówki plażowej, plac zabaw, pomost, siłownie plenerowe, działki rekreacyjne wykorzystywane na wydarzenia gminne i sołeckie. W pobliżu znajduje się świetlica, park podworski i siedziba Urzędu Gminy Brzuze. Jezioro ma duże walory krajobrazowe. Przepływa przez nie ciek z mokradel w Dobrem i Duszotach w kierunku jeziora Ugoszcz. Brak dopływu w okresach suszy powoduje obniżenie poziomu lustra wody o ponad 1 m. W jeziorze występuje lin, szczupak, okoń, płoć, karaś złocisty, węgorz i leszcz.

Czarownica (Borzymińskie)

Jezioro w zlewni Rypienicy o powierzchni 22,5 ha, położone w głębokiej rynn timer na terenie wsi Borzymin, w gminie Rypin, przy granicy Przyrowy w gminie Brzuze. Wyróżnia się znacznymi walorami krajobrazowymi, które sprzyjają rozwojowi terenów rekreacyjnych. Rozwija się tu wędkarstwo. W pobliżu znajduje się wczesnośredniowieczne grodzisko (lokalna nazwa *Czarownica*). Wypływa stąd ciek w kierunku jeziora Łączonek. W zlewni dominują użytki rolne, wypierane w przybrzeżnej części przez obszary pełniące funkcje rekreacyjne.

Długie

Położone jest w gminie Wąpielsk, w zlewni Rypienicy. Graniczy z gminą Brzuze (Łączonek, Gulbiny, Marianowo) i gminą Rypin (Cetki, Rakowo). Zajmuje powierzchnię 108,6 ha, maksymalna głębokość osiąga 18 m. Jezioro wyróżnia największy w Polsce współczynnik wydłużenia (25,6), będący stosunkiem długości jeziora do jego maksymalnej szerokości. Na wysokim brzegu jeziora Długie od zachodu położone są Gulbiny, z parkim dworskim, będącym w części własnością gminy, w którym przebywał Fryderyk Chopin. Jest jeziorem użytkowanym wędkarsko. Na terenie przylegającym ostatnio miejsce pól zajmują częściowo tereny rekreacyjne. Pobudowany został również pomost gminny, który wykorzystywany jest przez sołectwo Gulbiny do organizacji imprez środowiskowych.

Głębczek

Jezioro rynnowe położone na granicy Żałego i Nadroża o powierzchni 13 ha i maksymalnej głębokości 13,8 ha. Przepływa przez nie niewielki ciek z okolic Jutrzenki, następnie kieruje się przez mokradła *Niestoniec* i jezioro Nadróż do Ruźca.

Jeziórko (Krzywiec)

Zarastający zbiornik wodny o lokalnej nazwie *Jeziórko*, położony jest w południowej części miejscowości Krystianowo, w sołectwie Kleszczyn na granicy z Radzynkiem. Powierzchnia lustra wody określona podczas własnych badań terenowych w 2006 r. wynosi 1,2766 ha, a maksymalna głębokość – 3,60 m. Według danych z ewidencji gruntów mokradła wokół jeziora zajmują 4,37 ha i są jednymi z najbardziej zróżnicowanych florystycznie w gminie Brzuze.

Kleszczyńskie

Drugie pod względem powierzchni jezioro na terenie gminy. Położone jest w Kleszczynie, od północy graniczy z Brzuzem i Mościskami. Jest jeziorem morenowym, zajmuje 72,2 ha, maksymalna głębokość wynosi 10,8 m, a średnia – 5,3 m. Przyjmuje wodę Ruźca z Jeziora Ostrowickiego i odprowadza ją w kierunku Bobrówca. Jezioro Kleszczyńskie charakteryzuje się dużymi walorami krajobrazowymi i kulturowymi. Jest zbiornikiem typu sandaczowego. Występują w nim płoć, leszcz, krąp, sandacz, węgorz, ukleja, szczupak, okoń, lin, tołpyga i wzdręga. Na wyspie znajduje się grodzisko późnośredniowieczne, w pobliżu jest też sanktuarium w Studziance. Wokół rozwija się zabudowa rekreacyjna. W gospodarstwie agroturystycznym nad Jeziorem Kleszczyńskim w 2018 r. odbył się cykliczny *Piknik Seniora* oraz *Brzuze Kajak Tour*.

Kocioł

Jezioro położone jest w sołectwie Somsioły, na terenie administrowanym przez Nadleśnictwo Skrwilno. Zajmuje powierzchnię ponad 1,2 ha. Zbiornik ma znaczną głębokość maksymalną, stwierdzoną podczas własnych badań terenowych (12,2 m), co w połączeniu z jego położeniem w rzeźbie terenu wskazuje, że pod względem genezy masy jest to kocioł eworsyjny. Od wschodu wznoszą się pozostałości założonego we wczesnym średniowieczu grodu (grodzisko *Szaniec*). Północną część zlewni zajmują użytki rolne, a południową lasy. Jezioro jest mało przekształcone, występują tylko niewielkie zatorfione enklawy, zwłaszcza przy wylocie cieku, dopływu Ruźca, odprowadzającego wodę w kierunku jeziora Parowa.

Kopiec

Jezioro rynnowe położone na północ od wczesnośredniowiecznego grodziska *Kopiec* w Żałem. Zajmuje powierzchnię 15,3 ha, maksymalna głębokość sięga 8,8 m. Przepływa przez nie Ruziec z jeziora Bobrówiec do Żalskiego. Otoczenie rolnicze zastąpione zostało rekreacyjnym. Gmina Brzuze zainwestowała w pomost rekreacyjny. W jeziorze żyją: szczupak, lin, leszcz, węgorz, sum, karp, leszcz i płoć.

Łączonek

Zajmuje ok. 4 ha i jest jednym z mniejszych oraz zarastających jezior w gminie o maksymalnej głębokości 4,1 m. Przyjmuje wody płynące z jeziora Czarownica i odprowadza do jeziora Trąbin w zlewni Rypienicy. Położone jest w zlewni rolniczej, jednak od północnej strony w kierunku trąbińskiej buczyny rozwinęła się zabudowa rekreacyjna. Jest zbiornikiem typu linowo-szczupakowego z przewagą lina, ponadto występują w nim szczupak, płoć, okoń i wzdręga.

Okonin

Należy do najczystszych jezior na Pojezierzu Dobrzyńskim. Wykorzystywane jest przez wędkarzy. Zajmuje 8 ha i osiąga 15 m głębokości. Zlewnię odwadnia ciek płynący przez Pęczerek do Ruźca w Wojnowie. Teren gminny położony przy zachodnim brzegu jeziora udostępniony jest m.in. na rekreację wędkarską.

Ostrowite

Jest zbiornikiem zaporowym o nieregularnym, wydłużonym kształcie, przypominającym literę „S”. Powierzchnia lustra wody ma 46,3 ha, maksymalna głębokość osiąga 12,7 m, a średnia głębokość 5,8 m. Jest pierwszym jeziorem, przez które przepływa Ruziec.

Od chwili uruchomienia cukrowni w 1900 r. było najintensywniej wykorzystywanym gospodarczo jeziorem, nie tylko w gminie Brzuze, ale również na ziemi dobrzyńskiej. Początkowo cukrownia miała prawo do korzystania z wód z wyłączeniem połowu ryb i raków. Mogła również odprowadzać do niego ścieki fabryczne i nieczystości. Wywołało to zmiany jakości wód Jeziora Ostrowickiego oraz częściowo Jeziora Kleszczyńskiego. Z tego względu od lat osiemdziesiątych XX w. zbiorniki te wzbudzały duże zainteresowanie służb ochrony środowiska. W wyniku oddania do użytku w 1987 r. oczyszczalni ścieków socjalno-bytowych i napowietrzania wód nastąpiła stopniowa redukcja ładunku zanieczyszczeń. Zaistniały warunki do życia ryb i rozwoju rekreacji wędkarskiej. Jezioro Ostrowickie jest akwenem typu karasiowego,

występują w nim głównie płoć i lin, a ponadto karp, karaś srebrzysty, karaś pospolity, okoń, szczupak, węgorz, sandacz i sum. Po likwidacji cukrowni, producent cukru nie został zobowiązany przez służby ochrony środowiska do przywrócenia dobrej jakości wód

Nad Jeziorem Ostrowickim rozwinęło się osadnictwo, czego śladem było do 1960 r. wczesnośredniowieczne grodzisko w Mościskach i osada *Babia Góra* o późniejszej genezie. Na północnym krańcu jeziora położone jest Ostrowite, miejscowość z największą liczbą mieszkańców w gminie Brzuze, co wynika z rozwijającej się w latach 1900-2007 działalności przemysłowej. Na początku XX w. założony został park cukrowni, w którym występuje ponad 50 gatunków drzew i krzewów. Dwie topole białe zostały uznane za pomniki przyrody. W sąsiedztwie południowej części jeziora znajduje się kompleks mokradeł, pozostałość po osadnikach cukrowni, które są miejscem bytowania i rozrodu wielu gatunków ptaków. Na jego północnym brzegu zachowały się pozostałości parku dworskiego, w pobliżu którego w 2018 r. Gmina Brzuze pobudowała pomost rekreacyjny. Na lata 2018-2020 przewidziane jest zagospodarowanie terenu na cele rekreacyjne i udostępnienie mieszkańcom. Działka po dawnym grodzisku wczesnośredniowiecznym w Mościskach, pozyskana przez gminę od Agencji Nieruchomości Rolnych przeznaczona jest pod zagospodarowanie turystyczne, wymaga jednak zgody na zagospodarowanie państwowych służb ochrony zabytków.

Parowa

Jeziro położone jest w Radzynie przy granicy z gminą Chrostkowo. Zajmuje 6 ha i osiąga głębokość 5 m. Występuje w nim m.in. okoń, szczupak, lin i leszcz. Otoczone głównie lasami, tylko wschodni skrawek jeziora sąsiaduje z użytkami rolnymi (fot. 45). Przyjmuje wodę z jeziora Kocioł i odprowadza przez Obory i Rochal do Ruźca w okolicach Ruduska. W okolicy jeziora Parowa odbywają się cykliczne zawody sportowe, m.in. *Maraton Trzeźwości* i *Rowerowy Cross*.

Trąbińskie

Jeziro rynnowe o powierzchni 44,6 ha i maksymalnej głębokości 16 m. Wokół położone są Łączonek, Gulbiny, Trąbin, Marianowo. Przyjmuje wody płynące z jeziora Łączonek i Czarownica oraz z okolic Szczutowa, a odprowadza do Jeziora Długie. Mimo przewagi terenów rolniczych, charakteryzuje się wysoką czystością wód. Jest zbiornikiem typu leszczowego. Występuje w nim płoć, leszcz, krąp, okoń, lin, szczupak, węgorz, ukleja i wzdręga. W 2018 r. Gmina Brzuze wybudowała w Trąbinie pomost rekreacyjny z dostępem z działki gminnej. Na Jeziorze Trąbińskim zainaugurowano w 2016 i 2017 ogólnopolskie zawody sportowe *Brzuze Triathlon*.

Ugoskie

Położone jest w krajobrazie wałowych form ukształtowania terenu. Zajmuje powierzchnię 24,4 ha, jest bardzo płytkie, osiąga maksymalną głębokość 4,2 m. Występuje w nim szczupak, lin, okoń, płoć i karaś złocisty. Po północnej stronie jeziora znajduje się park dworski, w którym znajduje się wiele pomnikowych okazów drzew. Obecnie użytkowany jest przez Dom Pomocy Społecznej w Ugoszczu. Park chroniony jest na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków. W latach 1824 i 1825 przebywał w tym miejscu Fryderyk Chopin.

Żalskie (Wielgie)

Ma największą powierzchnię wśród jezior mezoregionu fizycznogeograficznego Pojezierza Dobrzyńskiego (162,5 ha). Cechuje się bogactwem przyrodniczym i dużymi walorami krajobrazowymi. Przepływa przez nie Ruziec i dopływ z Jeziórka (*Krzywiec*). Na północnym brzegu rozciąga się Żałe, jedna z najstarszych miejscowości w regionie, na południowym – Ruda Żalska. Od zachodu z jeziorem sąsiadują Somsioły, Radzynek i Kleszczyń. Do niedawna otoczone głównie przez pola uprawne i lasy. Obecnie rozwija się zabudowa rekreacyjna i mieszkaniowa. Występują w nim płoć, szczupak, węgorz, okoń, leszcz, lin, karaś złocisty, karaś srebrzysty, karp oraz w niewielkiej ilości sum, sieja i sielawa.

Tab. 2. Jeziora położone w granicach gminy Brzuze

Lp	Jeziro	Zlewnia	Powierzchnia [ha]	Głębokość maksymalna [m]
1	Bobrówiec	Ruziec	5,00	6,5
2	Brzuze	Ruziec	17,40	7,9
3	Głęboćzek	Ruziec	13,00	13,8
4	Jeziórko	Ruziec	1,28	3,6
5	Kleszczyń	Ruziec	72,20	10,8
6	Kocioł	Ruziec	1,24	12,2
7	Kopiec	Ruziec	15,30	8,8
8	Łączonek	Rypienica	4,00	4,1
9	Okonin	Ruziec	8,50	15,0
10	Ostrowickie	Ruziec	46,30	12,7
11	Parowa	Ruziec	6,00	5,0
12	Trąbińskie	Rypienica	44,60	16,0
13	Ugoszcz	Ruziec	24,40	4,2
14	Żalskie (Wielgie)	Ruziec	156,40	17,0

Tab. 3. Jeziora graniczące z gminą Brzuze

Lp	Jezioro	Zlewnia	Powierzchnia [ha]	Głębokość maksymalna [m]
1	Czarownica	Rypienica	22,50	14,7
2	Długie	Rypienica	108,60	18,0

Mokradła i małe zbiorniki wodne

Mokradła charakteryzują się dużą bioróżnorodnością i są ważną częścią bogactwa przyrodniczo-krajobrazowego gminy Brzuze. Występują w nich organizmy przystosowane do życia w specyficznych warunkach siedliskowych. Woda oddziałuje również na tereny przylegające do mokradeł, gdzie w warunkach dużej wilgotności, gromadzą się utwory organiczne. Dzięki temu wzrasta bioróżnorodność na terenach rolniczych, które zajmują ok. 81% powierzchni gminy.

Wśród środowisk podmokłych istotną rolę w młodoglacjalnym krajobrazie gminy Brzuze odgrywają małe zbiorniki wodne o powierzchni do 1 ha, czyli mniejszej od umownie przyjmowanej dla jezior. Należą do nich zbiorniki wodne powstałe w wyniku intensywnej eksploatacji torfu niskiego (potorfia). Wszystkie narażone są na sphywy powierzchniowe i często ulegają eutrofizacji. W gminie Brzuze są elementem zanikającym od kilkuset lat, również obecnie. Tym bardziej należy podkreślić ich duże znaczenie w zachowaniu różnorodności biologicznej i krajobrazowej na obszarach rolniczych gminy. Są środowiskiem życia licznych gatunków zwierząt bezkręgowych i kręgowych, m.in. są miejscem rozrodu wielu gatunków ptaków.

Niepoddawane presji intensywnego rolnictwa, zachowane dotychczas mokradła i małe zbiorniki wodne, służą przetrwaniu różnorodności biologicznej lepiej niż podlegające ciągłym zmianom pola uprawne. Mają wpływ na zachowanie równowagi ekologicznej, dlatego wymagają działań ochronnych.

Mokradła śródpolne i w dolinach rzek mogą być traktowane jak przeszkoda w uprawach polowych. Im większe powierzchnie godpodarstw i bardziej wydajny sprzęt, tym większe może być zainteresowanie tworzeniem dużych pól. Ze względu na liczebność niewielkich śródpolnych mokradeł i ich znaczenie przyrodnicze, środowiskowe i krajobrazowe, niezbędne jest przeciwdziałanie zasypywaniu, odwadnianiu i składowaniu zanieczyszczeń w małych zbiornikach wodnych i mokradłach.

Źródła

Są interesującymi i nieznacznie przekształconymi obiektami hydrograficznymi w krajobrazie przyrodniczym gminy Brzuze. W przeszłości wykorzystywane były częściej, chociaż obecnie również ich wody wykorzystywane są do celów spożywczych, gospodarczych (np. Bobrówiec, Żałe) i leczniczych (Studzianka). Obecnie woda ze źródła w Studziance, uznawana tradycyjnie jako lecznicza, czerpana jest przez pielgrzymów.

2.2.3. Lasy

Na żyznych glebach wysoczyzny morenowej, zajętych przez uprawy rolnicze, zachowały się tylko niewielkie powierzchnie leśne. Obecnie lasy zajmują ok. 6,3% powierzchni gminy Brzuze. Dla porównania lesistość ziemi dobrzyńskiej kształtuje się na poziomie 23%, a gmin sąsiednich: Chrostkowo – 11,8%, Radomin – 9,4%, Rogowo – 33,8%, Rypin – 8,8%, Wąpielsk – 21,2%, Zbójno – 2,8%. Charakterystyczną cechą jest rozdrobnienie i rozproszenie lasów. Wyłesienia są łatwo zauważalne w krajobrazie i wywołują skutki środowiskowe, jak zmniejszenie retencyjności, zwiększenie siły wiatru, erozji wietrznej i wodnej, a także niekorzystne zmiany mikroklimatu.

Mimo niewielkiej powierzchni lasów, charakterystyczne dla gminy Brzuze są leśne osobliwości przyrodnicze i krajobrazowe. Występują fragmenty o charakterze naturalnym. Szczególnie wyróżniają się niżowe żyzne buczyny na granicy zasięgu występowania buka pospolitego. Największe powierzchnie występują w Trąbinie Rumunkach, gdzie są dobrze wyeksponowane w krajobrazie. Buczyny trąbińskie należą do najpiękniejszych lasów w regionie. Urozmaicają krajobraz gminy w ciągu całego roku. Rytmika sezonowa powoduje, że szczególnie wyróżniają się wiosną. Kwitnie w tym czasie wiele gatunków runa. Rośliny te wegetują, dopóki liście buków nie zacięną dna lasu. Jesienią, kiedy liście się przebarwiają, wyróżniają buczynę wśród przygotowanych do zimy pól.

2.2.4. Świat zwierząt

Stan fauny gminy Brzuze został tylko fragmentarycznie rozpoznany i udokumentowany. Z uwagi na duży udział rolniczej przestrzeni produkcyjnej w powierzchni gminy, ekspozowane są głównie zwierzęta krajobrazu rolniczego.

Wśród najważniejszych bezkręgowych z punktu widzenia przyrodniczego, jak i gospodarczego są pszczoły. Występują dziko i w pasiekach, w krajobrazach przyrodniczych i przyrodniczo-kulturowych. Do najważniejszych czynników zagrażających pszczołom należy chemizacja rolnictwa i niszczenie siedlisk roślin entomofilnych. Gmina Brzuze przystąpiła do programu *Z Kujawskim Pomagamy Pszczołom* i otrzymała tytuł *Gminy Przyjaznej Pszczołom*. Ilość stref sprzyjających pszczołom jest trudna do zliczenia i zidentyfikowania, ale niektóre z nich zostały oznaczone w 2018 r. w ramach akcji promocyjnej gminy *Miejsce przyjazne pszczołom*.

W gminie występują zwierzęta kręgowce. Należą do nich gatunki o dużym znaczeniu dla bioróżnorodności i gospodarki, a także objęte różnymi formami ochrony prawnej. W środowisku wodnym i podmokłym występują ważne dla gospodarki ryby. Powszechne są również płazy. Najwięcej uwagi zwracają występujące licznie ptaki, które zajmują szczególne miejsce w krajobrazie. Z reguły mają zdolność szybkiego przemieszczania, niektóre przybywają nawet z odległych kontynentów, sezonowo wzbogacając krajobraz. Chociaż tylko część gatunków osiąga sukces lęgowy, warto zwrócić na nie uwagę, gdyż świadczą nie tylko o przydatności siedlisk, ale podnoszą walory estetyczne

i prestiż gminy. Często są rozpoznawane i odgrywają ważną rolę w edukacji ekologicznej społeczeństwa. Wiele gatunków pełni pożyteczne funkcje w krajobrazie rolniczym.

Na obszarach rolniczych, do których zalicza się gmina Brzuze, zwracają uwagę ptaki krajobrazu rolniczego, charakterystyczne dla zagród, pól uprawnych, zadrzewień i siedlisk marginalnych. Prowadzony państwowy monitoring ptaków, wykorzystywany do oceny stanu środowiska rolniczego i różnorodności biologicznej na terenach wiejskich, wskazuje na zagrożenie występowania niektórych gatunków. Z uwagi na to, że ptaki zajmują szczytowe pozycje w lokalnych łańcuchach pokarmowych, ich występowanie świadczy o stanie różnorodności gatunkowej na niższych poziomach troficznych.

Do oceny obecności w środowisku służy wskaźnik pospolitych ptaków krajobrazu rolniczego (*Farmland Bird Index*), który obejmuje w Polsce 22 gatunki (bocian biały, pustułka, czajka, rycyk, dudek, turkawka, dzierlatka, skowronek, dymówka, pliszka żółta, świergotek łąkowy, pokląskwa, kłaskawka, cierniówka, gąsiorek, szpak, mazurek, makolągwa, kulczyk, trznadel, ortolan i potrzeszcz). Informacje o liczebności pospolitych ptaków gromadzona jest przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. Wśród nich są również gatunki (tzw. *sztandarowe*), którym przypisuje się strategiczne znaczenie dla zachowania światowej populacji ptaków typowych dla krajobrazu rolniczego (m.in. bocian biały, skowronek, pokląskwa).

Z uwagi na występowanie w gminie znacznych powierzchni lustra wód jezior, małych zbiorników wodnych, roślinności szuwarowej i mokradeł istotne znaczenie mają ptaki wodne i mokradłowe, w tym: łabędź niemy, perkoz dwuczuby, perkozek, krzyżówka, głowienka, czernica, płaskonos, cyranka, cyraneczka, łyska, kokoszka wodna, śmieszka, rybitwa rzeczna, zausznik, gęgawa, gęś zbożowa, bernikla białolica, batalion, łęczak, kszyk, brodziec zmienny i brodziec śniady. Notowane są również ptaki rzadkie, wśród nich zalatujący do gminy Brzuze łabędź krzykliwy.

Na obszarze gminy Brzuze występują również ssaki. Należą do nich niektóre gatunki nietoperzy. Dość liczną grupę stanowią gryzonie. Do większych i bardziej znanych należy wiewiórka. Do rzędu zajęczaków należy charakterystyczny dla łąk i pól zajęc szarak. Ssaki drapieżne są reprezentowane przez borsuki, tchórze, wydry i kunę domową. Wśród ssaków kopytnych są sarna, daniel, łos oraz dzik, który wyrządza ostatnio najwięcej szkód w rolnictwie.

Wiele gatunków zwierząt objęta jest ścisłą ochroną gatunkową. Oprócz wymienionych wyżej są to m.in.: łabędź niemy, gągoł, krakwa, kukułka, kropiatka, żuraw, czajka, rycyk, kwokacz, czapla biała, błotniak łąkowy, błotniak stawowy, krogulec, puszczyk, gąsiorek, sójka, wróbel, mazurek, zięba, gil, szczygieł, potrzos, wąsatka, skowronek, makolągwa, trzciniak, oknówka, brzegówka, kowalik, szpak, kwiczoł, pokląskwa. Część z nich podlega ochronie czynnej (np. rybitwa rzeczna, bocian biały, błotniak stawowy, błotniak łąkowy, dudek, wróbel, rzekotka drzewna). Do gatunków objętych ochroną częściową należą: wiewiórka, czapla siwa, kormoran, padalec zwyczajny, jaszczurka zwinka i żaba wodna.

2.2.5. Ślady osadnictwa historycznego

Krajobraz gminy został ukształtowany w długotrwałym procesie rozwoju osadnictwa, rolnictwa i działalności gospodarczej. W średniowieczu zasadniczym elementem systemu osadniczego były grody. Lokalizowano je wzdłuż rzek i na żyznych glebach. Świadczą o tym również gęsto skupione w okolicach Brzuzego grodziska, m.in. w Żale, Somsiorach, Mościskach, Ostrowitem i Kleszczynie. Ślady tych budowli widoczne są do dziś i pełnią ważną rolę kulturową i krajobrazową. Rolnicze wykorzystanie grodzisk nie spowodowało całkowitego zniszczenia obiektów, dlatego możliwe są współczesne badania archeologiczne w celu lepszego poznania historii miejscowości i regionu. Znacznie większa ingerencja prowadząca do zniszczenia pozostałości grodu miała miejsce w Mościskach nad Jeziorem Ostrowickim. W wyniku prac ziemnych przeprowadzonych w 1960 r. przez Cukrownię Ostrowite, materiał z naturalnego wzniesienia grodziska użyto do usypania grobli. Dziś wiedzę o tym grodzie zawdzięczamy głównie dokumentacji archiwalnej konserwatora zabytków. Gmina Brzuze jest obecnie właścicielem części terenu po grodzie w Mościskach, pozyskanego nieodpłatnie z Agencji Nieruchomości Rolnych (obecnie Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa).

W gminie Brzuze, podobnie jak na ziemi dobrzyńskiej, rozwijały się też *rumunki*. Osiedla te powstały w związku z rozwijającym się osadnictwem na skutek wyludnienia obszaru w XVII i początkach XVIII w. W celu pozyskania nowych terenów pod uprawy rolnicze osuszano mokradła, karczowano lasy, zasiedlano nieużytki, co ma znaczący wpływ na współczesny krajobraz. Z tego okresu zachowała się nazwa wsi *Trąbin Rumunki*.

Obecna zabudowa wsi w dużej części związana jest z rozwojem osadnictwa i koniecznością uprawy ziemi. O rozwoju rolnictwa w gminie Brzuze decydowały m.in. Wysoki poziom rolnictwa wiązany był zawsze ze środowiskiem przyrodniczym, dobrymi glebami i wylesieniami. Skutkiem tego jest duży udział użytków rolnych w powierzchni gminy (81%) i niewielki udział lasów (6,3%). Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej gminy Brzuze, który uwzględnia przede wszystkim jakość gleb, należy do najwyższych w województwie kujawsko-pomorskim i wynosi 74,6%.

Intensywne rolnictwo doprowadziło do znaczących zmian w środowisku przyrodniczym, zmniejszyła się powierzchnia lasów i mokradeł. Z tego względu sposoby gospodarowania na wsi pełnią szczególną rolę w dalszym utrzymaniu wysokiej jakości krajobrazu oraz w zachowaniu bioróżnorodności i równowagi ekologicznej. Właściwe kształtowanie przestrzeni wiejskiej polega na zachowaniu zróżnicowanych siedlisk, które sprzyjają występowaniu wielu gatunków roślin i zwierząt.

2.2.6. Obszary rolnicze

Zagrody

Zagrody pełnią podobne funkcje jak dawne założenia dworskie. Ich podstawową rolą jest tworzenie warunków dla zamieszkującej je rodziny, miejsca do prowadzenia chowu zwierząt, przechowywania sprzętu rolniczego i składowania płodów rolnych. W gminie Brzuze spotkać można wiele wzorowo zagospodarowanych zagród z bogatym drzewostanem, dobrze utrzymanymi terenami zielonymi i małymi

zbiornikami wodnymi. Wysokie drzewa wyraźnie wyznaczają zasięg wielu nich. Część zagród obecnie w mniejszym stopniu służy produkcji rolniczej, są jednak znakomitym miejscem zamieszkania gospodarzy, a także środowiskiem życia wielu gatunków roślin i zwierząt. Na terenie niektórych zachował się historyczny charakter zabudowy z bogactwem drzew i krzewów, usytuowane są też pomniki przyrody. Kilka z nich ustanowionych zostało na wniosek właścicieli, co świadczy o wielkiej trosce o rodzimą przyrodę.

Wśród zadrzewień wokół budynków gospodarskich istotne są stare drzewa owocowe, pełniące, obok funkcji rekreacyjnych, żywieniowych i krajobrazowych, rolę ważnego banku genów. Zdziczałe sady są również siedliskiem wielu gatunków zwierząt. Przykładem dbałości o zasoby genowe drzew owocowych jest sad będący własnością Gminy Brzuze położony przy Szkole Podstawowej w Radzynku.

Pszczoła miodna, owad z rzędu błonkoskrzydłych, z rodziny pszczołowatych. Odgrywa ważną rolę w środowisku, w gospodarce i medycynie. Przez zapylanie przyczynia się do zachowania bioróżnorodności i zapewnienia plonowania roślin uprawnych. W zależności od struktury zasiewów potrzeba od 200 do 500 rodzin pszczelich na terenie gminy do zapylenia roślin uprawnych i dziko żyjących. Samorząd gminy podejmował w 2018 r. działania mające na celu ochronę pszczół.

Bocian biały jest znanym i dość powszechnie występującym ptakiem, jednak jego liczebność jest mniejsza niż wielu innych gatunków ptaków. Tylko niektóre zagrody *wyróżnione* są w krajobrazie bocianim gniazdem. Ptak ten związany jest z siedliskami ludzkimi, znana jest jego rola przyrodnicza, ale jest również elementem kultury, życia społecznego, symbolem wsi i niektórych regionów europejskich (np. Alzacji we Francji). Również w krajobrazie gminy Brzuze trwa od wieków. Monitoring prowadzony w gminie Brzuze od 1999 r. pozwala stwierdzić, że populacja bociana jest w ostatnich latach stabilna, chociaż na początku XXI w. nastąpiły ostateczne zmiany w lokalizacji gniazd bocianich. Z krajobrazu zniknęły ostatnie gniazda na dachach budynków gospodarskich (np. w Piskorzynie, Trąbinie i Żałem). Związane jest to głównie z zawaleniem się dachów ze strzechami. W 2017 r. tylko jedno gniazdo zachowało się na topoli w Radzynku (w 2018 r. nie było zasiedlone), pozostałe na słupach energetycznych lub specjalnie przygotowanych platformach.

Użytki rolne

Są częścią gospodarstw rolnych i nieodłącznym składnikiem krajobrazu gminy Brzuze. Z uwagi na zajmowaną powierzchnię są najbardziej powszechnym i widocznym elementem kulturowym. Pola uprawne są skutkiem działalności ludzi, jednak środowisko przyrodnicze, zarówno abiotyczne, jak i biotyczne odgrywa niezmiennie decydującą rolę. Użytki rolne są warsztatem pracy pod *gołym niebem*, w którym efekty pracy uzależnione są m.in. od klimatu, od mikroorganizmów glebowych, szkodników i chorób. Spośród form użytkowania przestrzeni zajmują największą powierzchnię. Zróżnicowane warunki glebowe i wodne oraz uwarunkowania historyczne decydują o przydatności do wykorzystania rolniczego i specjalizacji w poszczególnych wsiach.

Nieużytki podmokłe

Mokradła i małe zbiorniki wodne występują pospolicie w całej gminie na użytkowanych rolniczo terenach. Cechuje je duża różnorodność, urozmaicają krajobraz, pełnią rolę w krążeniu wody i biogenów, stanowią lokalne bariery biogeochemiczne zapobiegające przenikaniu składników pokarmowych do wód powierzchniowych i gruntowych. Zapobiegają eutrofizacji i degradacji wód.

Nieużytki suche

Powstałe w wyniku działalności ludzi stanowiska kserotermiczne zajmują ważne miejsce w rolniczym krajobrazie. Oprócz wyrobisk należą do nich dobrze nasłonecznione, szerokie i suche miedze, wysokie skarpy, wąwozy, hałdy, również nieuprawiane stoki pagórków, szczególnie o ekspozycji południowej. Są ważnym dziedzictwem przyrodniczo-kulturowym związanym z miejscowościami gminy Brzuze, od którego zależy lokalna bioróżnorodność. Najczęściej od dłuższego czasu są wyłączone z produkcji rolniczej, spotykany jest tylko sporadyczny wypas zwierząt, który przy okazji zabezpiecza przed zarastaniem krzewami, co jest warunkiem zachowania wyspecjalizowanych gatunków roślin. Zajmują ważne miejsce w rolniczym krajobrazie, urozmaicają i wzbogacają wielobarwnością, zgodnie z cyklem pór roku. W siedliskach tych żyją rośliny odporne na suszę i ekstremalne warunki zimowe, miododajne o właściwościach leczniczych, przyciągające owady, wśród których szczególną uwagę zwracają kolorowe motyle, pracowite pszczoły i trzmiele. Niektóre skarpy zasiedlają przystosowane do warunków gatunki zwierząt.

Miedze

Stałym i jednocześnie zagrożonym elementem krajobrazu rolniczego gminy Brzuze są miedze, czyli wyłączone z uprawy, wąskie pasy gruntu, oddzielające użytki rolne należące do poszczególnych gospodarstw. Układ pól i miedz ukształtował się wraz z rozwojem rolnictwa. Wynika z uwarunkowań fizjograficznych oraz wielowiekowych procesów powstawania użytków rolnych. Miedze między polami ułożonymi prostopadle do spadku zboczy stanowią barierę zatrzymującą cząsteczki gleby i przeciwdziałają denudacji i erozji wodnej. Często w wyniku prowadzenia działalności rolniczej, głównie orki w terenie o dużych deniwelacjach, powstają skarpy. Są jednocześnie miedzami o dużym skłonie, łączącymi pola uprawne położone na różnych poziomach. Miedza nie tylko wskazuje granicę pola, ale jest również siedliskiem wielu organizmów. Występują na nich gatunki roślin siedlisk suchych, odporne na ekstremalne warunki pogodowe, a także owady będące drapieżnikami szkodników roślin uprawnych oraz ptaki charakterystyczne dla krajobrazu otwartego. Likwidacji miedz sprzyja tworzenie dużych pól. Proces ten może prowadzić do zubożenia historycznie ukształtowanego krajobrazu gminy, zmniejszenia bioróżnorodności oraz nasilenia erozji gleb, powodującej niszczenie pokrywy glebowej i eutrofizacji wód. Z uwagi na powszechność występowania i różnorodność miedz, zagadnienia te wymagają szczególnej troski. Ich utrzymanie w naturalnym stanie decyduje o zachowaniu występujących na nich, przystosowanych do trudnych warunków gatunków.

Zadrzewienia śródpolne

Pośród pól uprawnych występują formy trwałe zieleni: aleje, szpalery, remizy śródpolne, zadrzewienia wokół jezior, cieków wodnych i mokradła, parki i mniejsze formy przyzagrodowe, zieleń na miedzach, suchych skarpach i łubieżniach. Najczęściej spotykane są zadrzewienia śródpolne związane z mokradłami, ciekami, rowami melioracyjnymi. Dość powszechnie występują niewielkie zadrzewienia na stanowiskach suchych. Niektóre z nich powstały w wyniku zaniechania upraw rolniczych ze względu na duży skłon zboczy. Na polach wielkopowierzchniowych w Ugoszczu założono remizy śródpolne, które pełniły funkcje przyrodnicze i gospodarcze. Niektóre z nich do dziś nazywane są szkółkami, pełnią ważne funkcje przyrodnicze i są ostoją wielu gatunków roślin i zwierząt.

Zadrzewienia śródpolne mają nieocenione przyrodnicze znaczenie, zwłaszcza w bezleśnym krajobrazie rolniczym, z kolei udział użytków rolnych w powierzchni gminy Brzuze wydaje się być wystarczający. Wobec tego, dla zachowania równowagi ekologicznej i bogactwa przyrodniczego, potrzebna jest dbałość o zadrzewienia i przeciwdziałanie ich likwidacji na użytkach przyrodniczych.

Infrastruktura techniczna – skarpy i nasypy drogowe

Drogi, jako jeden z najstarszych i najważniejszych elementów środowiska antropogenicznego, mogą pełnić ważne funkcje przyrodnicze. Przebieg wielu dróg w krajobrazie gminy Brzuze wyznaczają zadrzewienia przydrożne, pełniące funkcje środowiskowe. Stare aleje są niezwykle malowniczym i cennym przyrodniczo elementem krajobrazu. Aleje przydrożne powinny być starannie pielęgnowane, a przede wszystkim uzupełniane o nowe nasadzenia.

Drogi w gminie Brzuze obsadzone są gatunkami liściastymi. Są to głównie jesiony, kasztanowce, klony, lipy, brzozy i jarzębiny. Topole są uznawane za mniej praktyczne przy drogach, chociaż w krajobrazie pełnią ważne funkcje. Jako drzewa osiagające duże rozmiary, krule i niebezpieczne przy ruchliwych drogach w ostatnich latach zostały w gminie prawie wyeliminowane i zastąpione innymi gatunkami. Topole przy mniej uczęszczanych traktach wraz z zakrzaczeniami są siedliskiem wielu gatunków zwierząt. Przykład nasadzeń topolowych o znaczącej wartości przyrodniczej i krajobrazowej znajduje się w Ugoszczu, stan sanitarny alei jest jednak w ostatnich latach z nieustalonych przyczyn zły.

2.2.7. Wybrane zagrożenia na obszarach rolniczych

Erozja wodna

Wzmoczony spływ powierzchniowy w wyniku likwidacji zadarnienia, miedz i zadrzewień śródpolnych powoduje uruchomienie procesów denudacyjnych w przypadku nawalnych i szybkich roztopów wiosennych. Prowadzi to do degradacji gleb polegającej na zmniejszeniu zawartości materii organicznej w glebach oraz eutrofizacji wód.

Wzmoczona eutrofizacja wód

Jest podstawowym zagrożeniem dla jakości wód powierzchniowych, która wynika z zanieczyszczenia wód związkami azotu i fosforu, pochodzącymi z obszarów rolniczych. Przyczynia się do tego nawożenie mineralne i niewłaściwa gospodarka odchodami zwierzęcymi, które mogą powodować zanieczyszczenie wód azotem, chlorkami, potasem i sodem.

Masowe ginięcie pszczół

Szacuje się, że zmniejsza się liczebność populacji pszczół dziko żyjących i trzmieli w skali kraju. Sprzyja temu intensywne rolnictwo, chemizacja, przemysł, urbanizacja i przekształcenia siedlisk. Na terenach rolniczych podkreśla się nieprawidłowości w stosowaniu pestycydów. Groźne jest wypalanie traw, w suchych łąkach których zimują owady, a w norkach gryzoni zakładają gniazda trzmielie. Coraz większy udział obcych gatunków roślin inwazyjnych (np. niecierpka gruczołowatego) jest również niekorzystny z uwagi na wypieranie rodzimych gatunków roślin, które są środowiskiem życia pożytecznych owadów.

Rozprzestrzenianie gatunków obcych

Do inwazyjnych gatunków obcych, których ekspansję można zaobserwować w gminie Brzuze, należą: kolczurka kłapowana, niecierpek gruczołowaty i rdestowiec japoński. Zajmują najczęściej zarośla z drzewami i krzewami, ale mogą wychodzić również na pola uprawne. W środowisku zajmują miejsce gatunków rodzimych, które są środowiskiem życia pszczół dziko żyjących. Ustawa o ochronie przyrody (2004) zakazuje wprowadzania do środowiska roślin inwazyjnych wymienionych w rozporządzeniu ministra środowiska z 2011 r.

Nadmierna eksploatacja zasobów przyrody

Gospodarka zasobami przyrodniczymi może prowadzić do ich nadmiernej eksploatacji i w efekcie do zubożenia krajobrazu. W jej wyniku w ciągu ostatnich kilkuset lat drastycznie zmniejszyła się powierzchnia lasów. Niepokój budzi również niewłaściwa gospodarka rybacka na jeziorach.

2.2.8. Obiekty użyteczności publicznej

Urząd Gminy Brzuze

Usytuowanie Urzędu Gminy Brzuze wyróżnia się otoczeniem przyrodniczym, m.in. parkiem dworskim. Mimo niewielkiej powierzchni parku występują w nim różne gatunki krzewów i drzew, w tym pomnikowe okazy. Zadrzewienie uzupełniane jest o nowe nasadzenia. Kwitnące drzewa i krzewy przyciągają pszczoły i trzmiele oraz inne gatunki pożytecznych owadów. W kompleksie z jeziorem i pobliskimi mokradłami park wzbogaca cenne zasoby przyrodnicze gminy. Jezioro jest uznanym miejscem rekreacji letniej. Oprócz pomostu, najczęściej wykorzystywane są boiska do piłki siatkowej plażowej oraz urządzone miejsca rekreacji dla dzieci i dorosłych. Dzięki różnorodności (park, jezioro, ogrody) wsi, Brzuze znakomicie się prezentuje w krajobrazie o różnych porach roku. Są tu dogodne warunki do obserwacji przyrody. Miejsce to jest wykorzystywane do edukacji przyrodniczej.

Szkoły

Lokalizacja szkół w gminie Brzuze z wykorzystaniem istniejącego otoczenia przyrodniczego z wysokimi drzewami sprawia, że wyróżniają się w krajobrazie. Najstarsze i najbardziej okazałe lipy drobnolistne rosną przy Szkole Podstawowej w Radzynku. Są pozostałością parku dworskiego i alei przydrożnych. Unikalny w skali regionu jest tu również sad przyszkolny założony w 1940 r. W urodzajnych latach stare odmiany jabłek są wykorzystywane przez szkolną stołówkę w żywieniu uczniów. Również szkoły w Ostrowitem, Trąbinie i Ugoszczu otoczone są różnymi gatunkami drzew i krzewów. W 2018 r. podejmowane były prace pielęgnacyjne i nasadzenia w celu rozwoju zielonych obszarów wokół wszystkich szkół.

Świetlice

Obiekty kultury we wszystkich miejscowościach sprzyjają spotkaniom, działalności kulturalnej i rekreacyjnej. Stwarzają warunki do spędzania wolnego czasu i integracji mieszkańców. Mogą być też miejscem edukacji ekologicznej. Otoczenie przyrodnicze nie tylko wspomaga wszystkie cele działalności, ale wyróżnia wieś spośród innych. Większość sołectw ma dostęp do jezior. W 2018 r. jeszcze nie wszystkie miejscowości mają własne tereny o odpowiedniej powierzchni do założenia parku lub skweru wiejskiego. Do najbardziej rozwiniętych należą tereny w Brzudem, Dobrem, Giżynku, Gulbinach, Kleszczynie, Mościskach, Okoninie, Ostrowitem, Radzynku, Somsiorach, Trąbinie, Ugoszczu i Żalem. W otoczeniu historycznych parków znajduje się świetlica w Brzudem i dom kultury w Ostrowitem.

Parki

Oprócz parku położonego w otoczeniu Urzędu Gminy Brzuze znaczące walory przyrodnicze i krajobrazowe mają parki wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego w Gulbinach, Ostrowitem i Ugoszczu. Park dworski w Ugoszczu użytkowany przez Dom Pomocy Społecznej *Kombatant* i park dawnej cukrowni, obecnie własność prywatna, wyróżniają się ponad pięćdziesięcioma gatunkami drzew i krzewów, w tym pomnikowymi okazami oraz malowniczym położeniem nad jeziorem. Park dworski w Gulbinach położony jest nad Jeziorem Długie. Część parku o powierzchni 1,82 ha jest własnością gminy Brzuze. Obszar parku charakteryzuje się dużą różnorodnością przyrodniczą. Występuje w nim 27 gatunków drzew i krzewów liściastych.

W niektórych miejscowościach zachowały się resztki dawnych założeń dworskich z zadrzewieniami. Są wśród nich okazy drzew o pomnikowych wymiarach: w Ostrowitem wokół dworu, w Radzynku przy szkole i w Giżynku obok dworu, gdzie pozostał samotny okazały jesion wyniosły.

Obiekty sakralne

W krajobrazie sakralnym gminy Brzuze występują miejsca o wyjątkowej wartości przyrodniczej. Obiekty kultu religijnego powstawały w pięknych miejscach, otoczone były zawsze wielką troską wiernych, stąd są najczęściej dobrze utrzymane. Należą do nich samotne, niewielkie figurki i krzyże, które znajdziemy w każdej wsi, a także kościoły parafialne i kaplice, które tworzą większe zespoły przyrodniczo-kulturowe z zabudowaniami parafialnymi, cmentarzami i ogrodami. Czynniki przyrodnicze współdecydowały często o wyborze terenu na cele religijne. Ważne miejsce w krajobrazie sakralnym gminy Brzuze zajmują kościoły parafialne i kaplice, które dostrzec można nawet z odległych stron. Szczególnie cenna jest kameralna, pełna uroku, drewniana kaplica w Studziance, zbudowana na początku XVIII w. Wszystkim obiektom towarzyszą wysokie drzewa. Podkreślenia wymaga wyeksponowanie cmentarzy w krajobrazie gminy Brzuze. Symbolikę architektury wzmacniają wysokie drzewa, współdecydując o tożsamości wsi i parafii, w których urządzone cmentarze trwają od wieków. Cmentarze w gminie Brzuze są ciągle przykładami dobrze zachowanej zieleni i bogactwa przyrody. Nekropolie rzymskokatolickie znajdują się w Ostrowitem, Trąbinie i Żalem, a ewangelickie w Kleszczynie, Mościskach i Trąbinie Rumunkach.

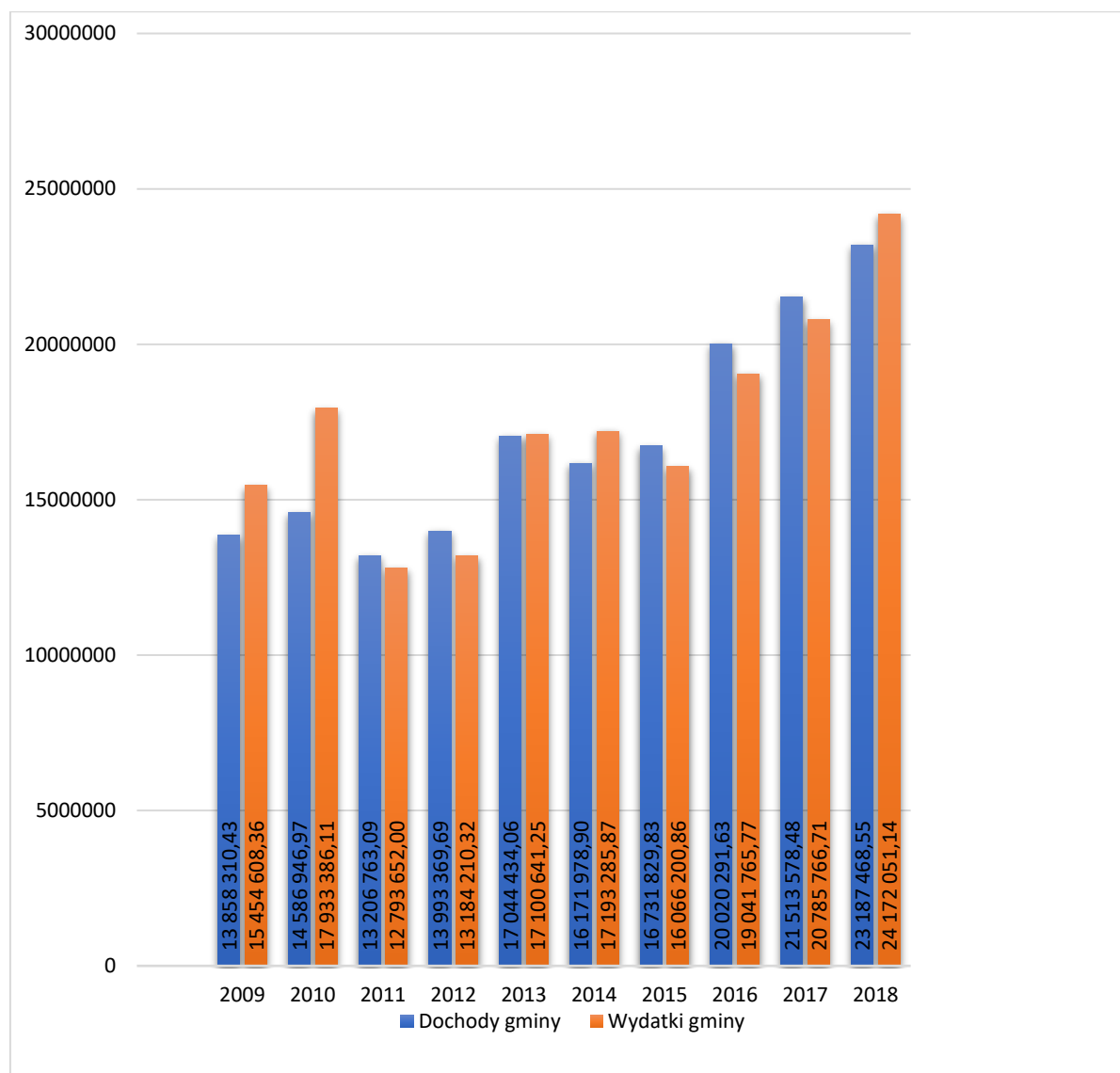
W każdej miejscowości gminy Brzuze, w centrum wsi lub przy drogach wśród pól uprawnych, znajdziemy przynajmniej jeden krzyż lub kapliczkę (łącznie 44). Najczęściej stanowią wspólne dobro części lub całej miejscowości i zgodnie z tradycją otoczone są przez mieszkańców szczególną troską. W ekspozycji ich walorów niezwykle rolę odgrywa przestrzeń przyrodnicza. Zieleni, a szczególnie wysokie zadrzewienia przy figurkach wytwarzają niepowtarzalny klimat, są miejscem życia wielu organizmów. Drzewom i krzewom towarzyszą pracujące pszczoły, szum liści, śpiew ptaków i zapach kwiatów. Figurki i krzyże wraz z otoczeniem przyrodniczym decydują o tożsamości wsi.

Niektóre obiekty mają zabytkowy charakter, niepowtarzalne formy i materiały. W połączeniu z zadrzewieniem sprawia to, że miejsce staje się unikalne i wyróżnia wieś. Dzięki opiece mieszkańców wsi przetrwały wojny, okupację i okresy totalitaryzmu. Obecnie często są poddawane remontom. Zdarza się, że na skutek zabiegów pielęgnacyjnych, stare figurki tracą unikalną formę i zabytkowy charakter, co należy uznać za jedno z największych zagrożeń.

3. Finanse gminy

3.1. Dochody i wydatki

Polityka finansowa Gminy Brzuze realizowana jest w oparciu o uchwalaną corocznie przez Radę Gminy uchwałę budżetową, która określa źródła dochodów oraz kierunki wydatkowania środków. Gmina pozyskuje do budżetu środki finansowe, dzięki którym możliwa jest realizacja zadań nałożonych przez ustawę o samorządzie gminnym w taki sposób, aby jak najbardziej efektywnie zaspokoić potrzeby lokalnej społeczności.

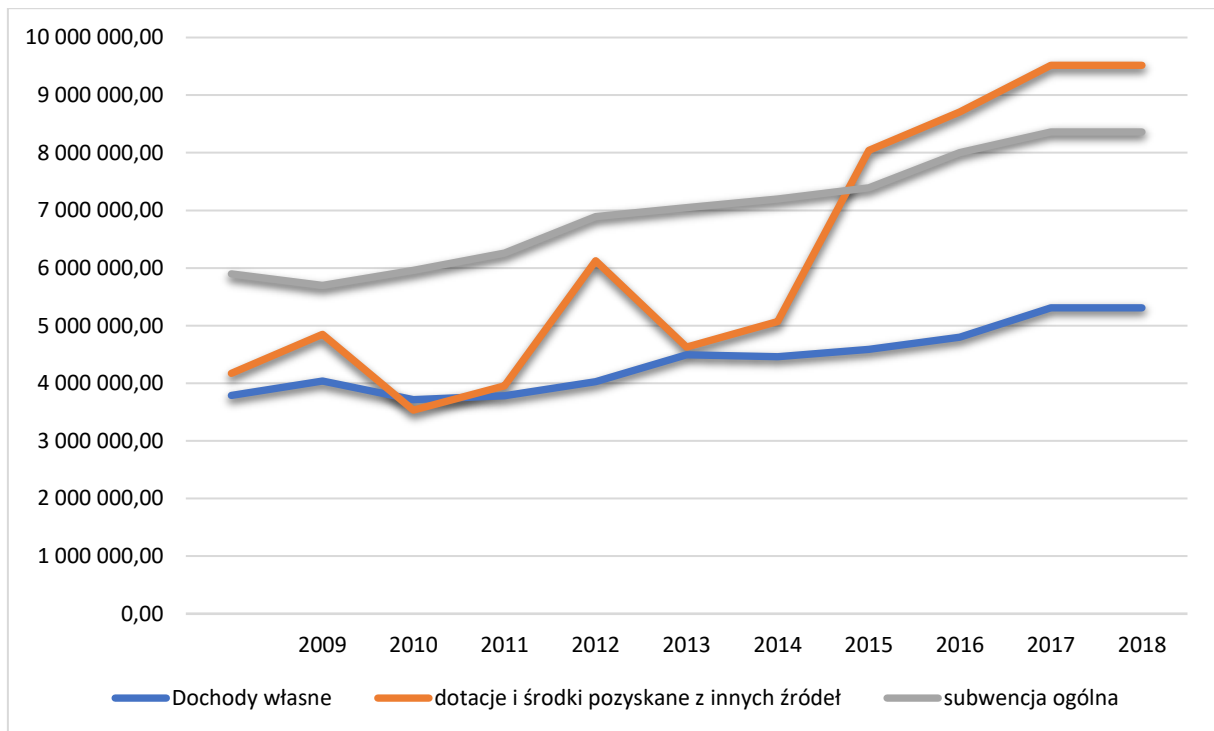
Rys. 7. Dochody i wydatki gminy w latach 2009-2018

Szczegółowe dane na temat realizacji budżetu, prezentowane w postaci sprawozdań opisowych, zamieszczane są corocznie w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Gminy Brzuze pod adresem www.bip.brzuze.pl w zakładce FINANSE GMINY/BUDŻET. Od 2019 r. w biuletynie publikowane są również sprawozdania finansowe.

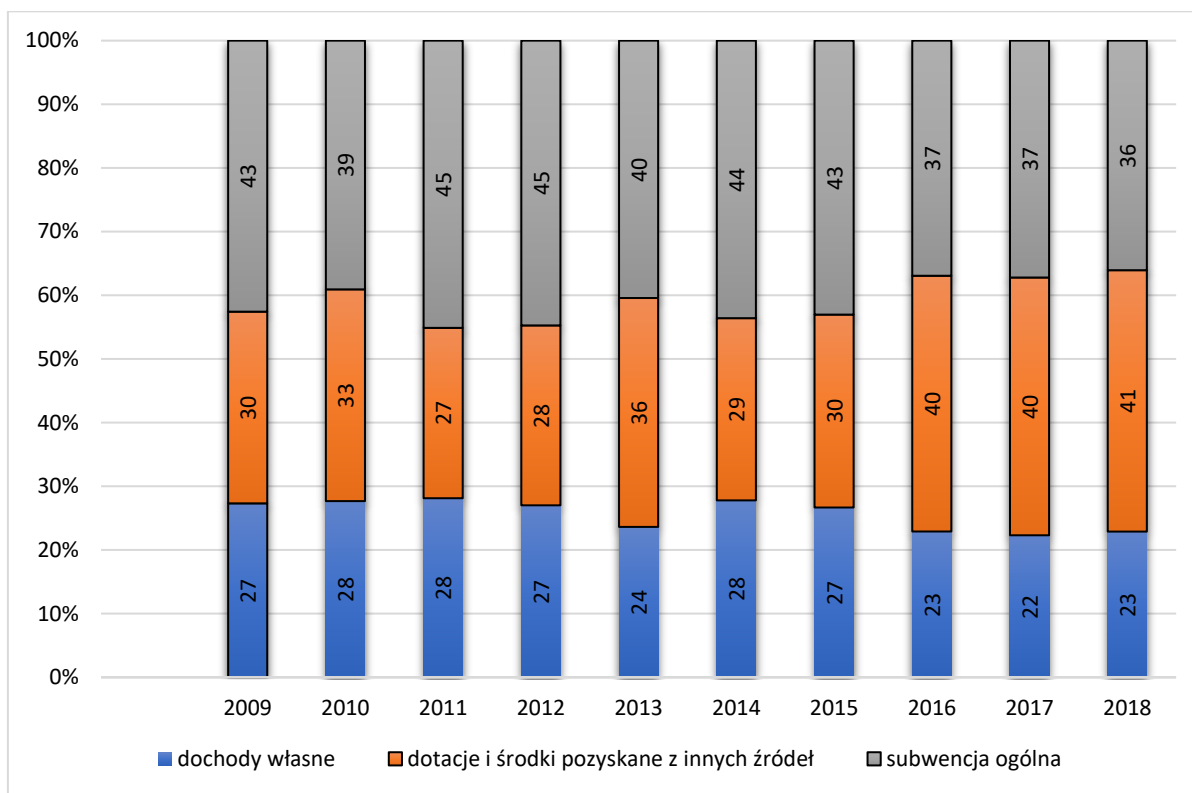
Tab. 4. Dochody gminy Brzuze w 2018 r.

Dochody ogółem			23.187.468,55
z tego:	dochody bieżące		22.026.970,68
	w tym:	subwencja ogólna	8.360.698,00
		dotacje i środki na cele bieżące	8.363.101,29
		udziały we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych	2.279.736,00
		udziały we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych	2.198,35
		podatki i opłaty	2.734.214,29
		pozostałe dochody	287.022,75
		dochody majątkowe	
	w tym:	ze sprzedaży majątku	5.604,88
		dotacje i środki na inwestycje	1.154.892,99

Poziom i zmiany dochodów budżetu Gminy Brzuze na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat, według źródeł ich powstawania, przedstawiono poniżej.

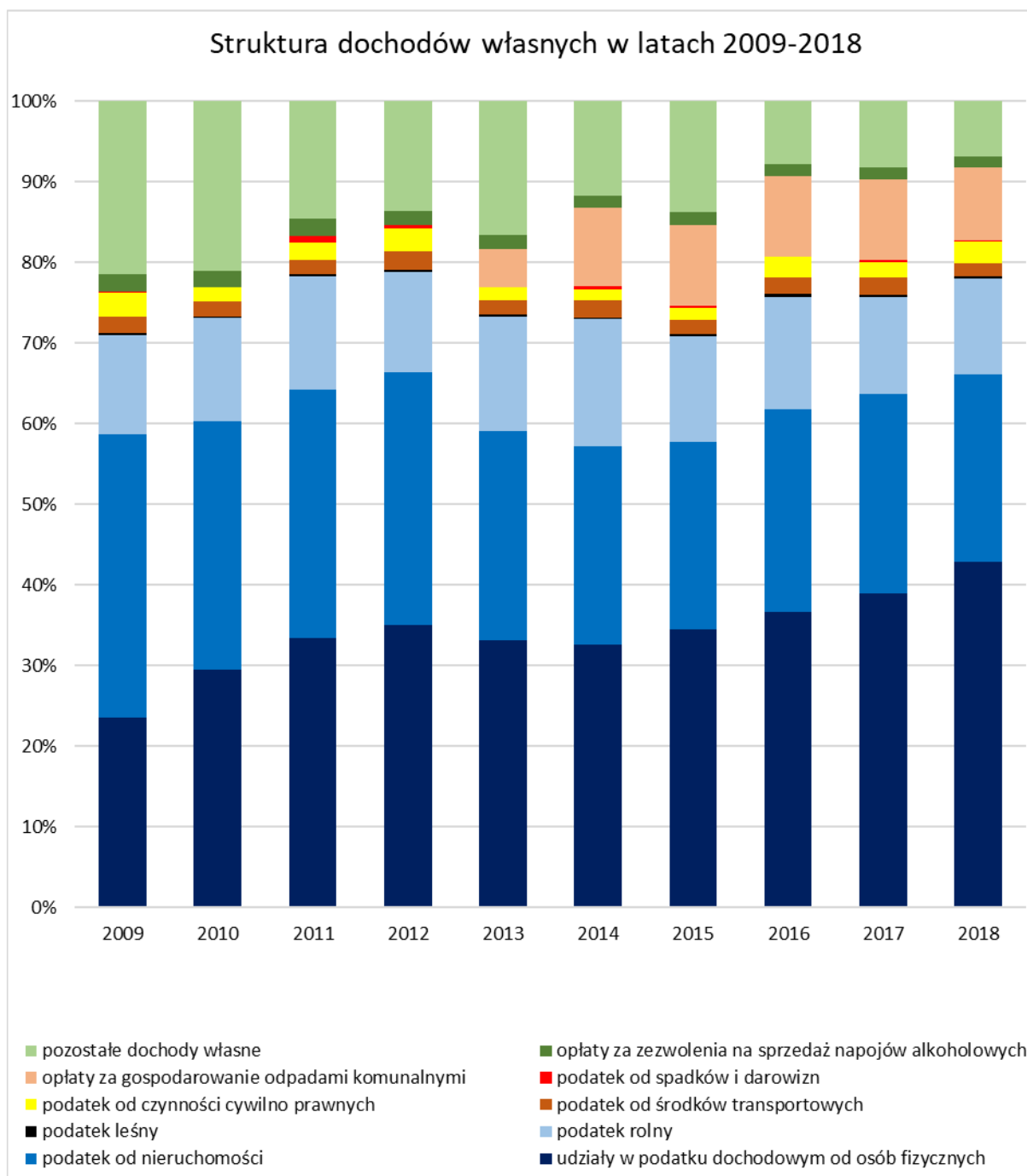

Rys. 8. Dochody Gminy Brzuze w latach 2009-2018 według źródeł powstawania

Rys. 9. Struktura dochodów w latach 2009-2018 [%]

Pozycję finansową gminy określa poziom osiągniętych dochodów budżetowych. Dane prezentowane powyżej wskazują, że w ostatnich latach istotny udział w dochodach gminy stanowią dotacje i środki pozyskane na cele bieżące i inwestycje (41% w 2018 r.). Kolejne miejsce zajmuje subwencja ogólna (36% w 2018 r.) oraz dochody własne (23% w 2018 r.), obejmujące w szczególności podatki i opłaty lokalne. Widoczne na wykresie od 2016 r. wyraźne zmniejszenie procentowego udziału subwencji oraz dochodów własnych w dochodach ogółem wiąże się ze znacznym wzrostem dotacji, głównie na skutek wprowadzenia świadczeń „500+”, a tym samym zwiększeniem dochodów ogółem. W ujęciu nominalnym dotacje wzrosły z kwoty 4.172.112,50 zł w roku 2009 do 9.517.994,28 zł w 2018 r., subwencja ogólna z 5.899.072,00 zł do 8.360.698,00 zł natomiast dochody własne z 3.787.125,93 zł do 5.308.776,27 zł.

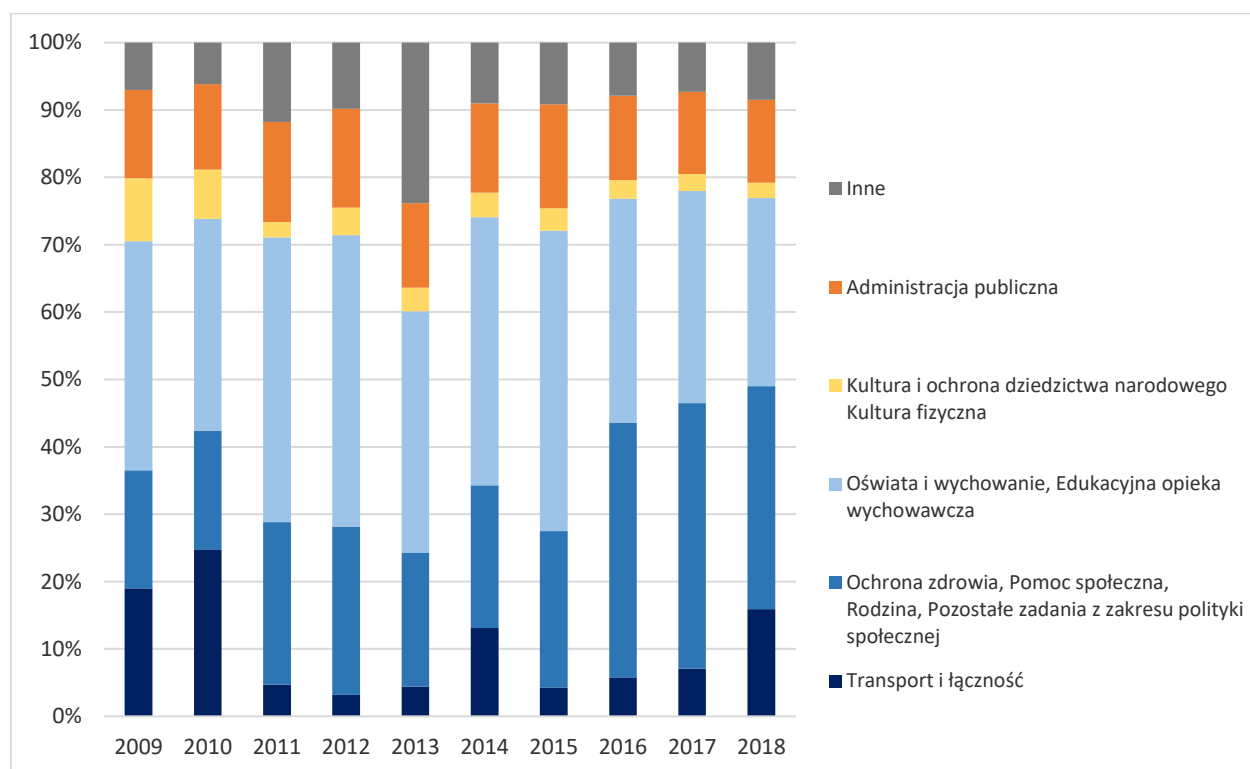
Rys. 10. Struktura dochodów własnych gminy w latach 2009-2018

Zarówno podatki, jak i opłaty lokalne to jeden z instrumentów oddziaływania gminy na wielkość dochodów. Gmina Brzuze utrzymuje zasadę istotnego obniżania górnych stawek podatków w porównaniu do maksymalnie możliwych. Na skutek obniżenia górnych stawek podatku od nieruchomości i środków transportowych oraz obniżenia ceny skupu żyta, będącej podstawą obliczenia podatku rolnego, w 2018 roku uzyskano dochody niższe o 675.377,80 zł (podatek rolny 198.678,29 zł, podatek od nieruchomości 413.845,51 zł, podatek od środków transportowych 62.854,00 zł).

Istotne dla budżetu kwoty dochodów własnych uzyskuje się z udziałów we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych (2.279.736,00 zł w 2018 r.), podatku od nieruchomości (1.227.070,18 zł), podatku rolnego (634.482,60 zł).

Tab. 5. Wydatki Gminy Brzuze w 2018 r.

Wydatki ogółem			24.172.051,14
z tego:	wydatki bieżące		19.825.905,31
	w tym:	na przedsięwzięcia realizowane w ramach Funduszu Sołeckiego	183.517,44
		na realizację zadań zleconych z zakresu administracji rządowej i innych zadań zleconych ustawami	7.335.213,78
	wydatki majątkowe		4.346.145,83
	w tym:	na przedsięwzięcia realizowane w ramach Funduszu Sołeckiego	119.993,96

Rys. 11. Struktura wydatków Gminy Brzuze w latach 2009-2018

Gmina ponosi wydatki na realizację zadań, zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym. Najwięcej środków w budżecie wydatkowanych jest na sferę społeczną, tj. zadania z zakresu pomocy społecznej (8.008.159,59 zł w 2018 r.) i zadania oświatowe (6.748.924,00 zł w 2018 r.). Gmina dokłada wszelkich starań, by utrzymać w należyтым stanie drogi publiczne. Każdego roku w budżecie zabezpieczane są znaczne środki na budowę, przebudowę i bieżące utrzymanie dróg lokalnych. W 2018 r. wydatkowano na ten cel 3.841.235,80 zł. Kolejną pozycją wydatków jest administracja publiczna – 2.968.544,95 zł. Na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego oraz kulturę fizyczną wydatkowano 551.509,72 zł. Wydatki sklasyfikowane w pozostałych działach wyniosły 2.053.677,08 zł.

Bardzo znaczącą wielkością jest poziom realizowanych w gminie inwestycji. W 2018 r. łączne nakłady na inwestycje wyniosły 4.346.145,83 zł. Prawie 18% udział wydatków inwestycyjnych w strukturze wydatków wskazuje na prorozwojowy charakter gminy. Działalność inwestycyjna ukierunkowana jest na rozbudowę zarówno infrastruktury technicznej, jak też infrastruktury społecznej. Bardziej kosztowne inwestycje realizowane są przede wszystkim dzięki pozyskiwaniu środków z Unii Europejskiej, dotacji z Budżetu Państwa oraz Budżetu Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Poziom zadłużenia gminy

Wartość zobowiązań z tytułu zaciągniętych przez Gminę kredytów według stanu na dzień 31.12.2018 r. wynosi 1.600.000,00 zł, w tym:

- kredyt długoterminowy zaciągnięty w 2014 r. w Banku Pekao S.A. z przeznaczeniem na finansowanie planowanego deficytu budżetu oraz spłatę wcześniejszych zobowiązań - 1.200.000,00 zł,
- kredyt długoterminowy zaciągnięty w 2018 r. w Banku Spółdzielczym w Skępem z przeznaczeniem na finansowanie planowanego deficytu budżetu - 400.000,00 zł.

Gmina Brzuze nie posiada żadnych zobowiązań z tytułu udzielonych poręczeń.

Zaciąganie kredytów i pożyczek jest niezbędne do sfinansowania zamierzeń rozwojowych ujętych w załączniku inwestycyjnym do uchwały budżetowej. Wysokość zadłużenia jest planowana na bezpiecznym poziomie. Wynik operacyjny budżetu na koniec 2018 r. - traktowany jako różnica między dochodami bieżącymi i wydatkami bieżącymi – zamknął się nadwyżką operacyjną w wysokości 2.201.065,37 zł na plan 1.141.791,70 zł, a jego wysokość to jeden z podstawowych mierników kondycji finansowej gminy. Jest bardzo ważnym aspektem wieloletniego planowania finansowego. Im wyższa nadwyżka operacyjna budżetu, tym większe możliwości inwestycyjne, tym większa możliwość zwiększania wydatków bieżących i tym większe możliwości spłaty zaciągniętych zobowiązań (kredytów, pożyczek, itp.). Wskaźnik planowanej łącznej kwoty spłaty zobowiązań, o której mowa w art. 243 ust.1 ustawy o finansach publicznych, w stosunku do dochodów gminy w 2019 r. wynosi 2,51%, przy dopuszczalnym wskaźniku spłaty 10,22%.

Informacja o spełnieniu przez gminę powyższego wskaźnika zawarta jest w Wieloletniej Prognozie Finansowej Gminy Brzuze na lata 2019–2024.

Stan środków na rachunku bankowym

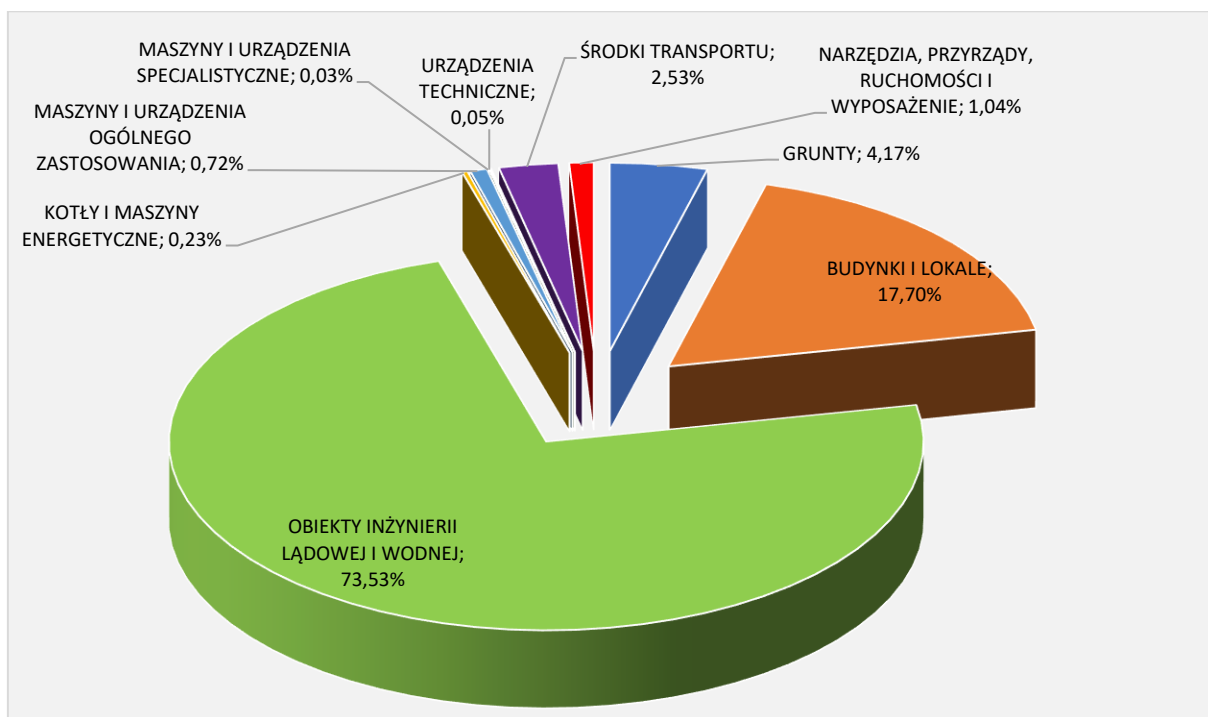
Stan środków na rachunku bankowym na dzień 31 grudnia 2018 r. wynosił 879.931,84 zł, w tym subwencja oświatowa przekazana w grudniu 2018 r. na styczeń 2019 r. w kwocie 350.888,00 zł oraz środki niewykorzystanych dotacji w roku budżetowym 8.235,16 zł. W dniu 01 stycznia 2018 r. na rachunku bankowym gminy znajdowało się 1.867.498,64 zł, w tym subwencja oświatowa przekazana w grudniu 2017 r. na styczeń 2018 r. w kwocie 317.315,00 zł oraz środki niewykorzystanych dotacji w roku budżetowym 78.769,31 zł.

3.2. Stan mienia komunalnego

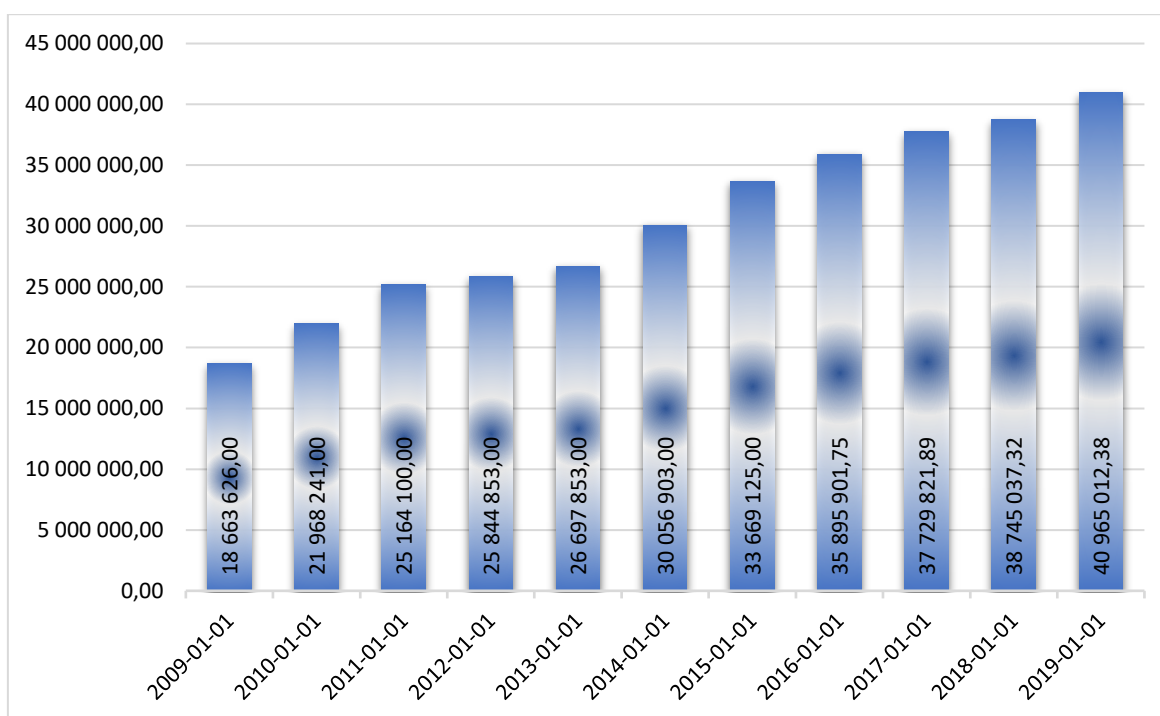
Wartość mienia komunalnego Gminy Brzuze na dzień 31 grudnia 2018r. wzrosła w stosunku do roku 2017 o 5,7% i wyniosła 40.965.012,38 zł.

Tab. 5. Zestawienie zmian wartości środków trwałych wg grup rodzajowych

Lp.	Wyszczególnienie składników mienia komunalnego	Wartość brutto			
		Wartość na dzień 01.01.2018 r.	Przychody	Rozchody	Wartość na dzień 31.12.2018 r.
1	GRUNTY	1.632.936,03	73.593,90	-	1.706.529,93
2	BUDYNKI I LOKALE	7.251.163,61	-	-	7.251.163,61
3	OBIEKTY INŻYNIERII LĄDOWEJ I WODNEJ	28.058.014,85	2.085.348,07	20.251,62	30.123.111,30
4	KOTŁY I MASZYNY ENERGETYCZNE	128.505,04	-	33.109,02	95.396,02
5	MASZYNY I URZĄDZENIA OGÓLNEGO ZASTOSOWANIA	268.513,70	28.005,41	-	296.519,11
6	MASZYNY I URZĄDZENIA SPECJALISTYCZNE	5.331,40	6.732,00	-	12.063,40
7	URZĄDZENIA TECHNICZNE	18.643,98	-	-	18.643,98
8	ŚRODKI TRANSPORTU	997.145,59	39.500,00	-	1.036.645,59
9	NARZĘDZIA, PRZYRZĄDY, RUCHOMOŚCI I WYPOSAŻENIE	384.783,12	40.156,32	-	424.939,44
	RAZEM	38.745.037,32	2.273.335,70	53.360,64	40.965.012,38

Rys. 12. Struktura środków trwałych wg grup rodzajowych na dzień 31.12.2018 r.

Rys. 13. Mienie komunalne w latach 2009-2018

Gmina Brzuzeski posiada również udziały w Regionalnym Zakładzie Utylizacji Odpadów Komunalnych „Rypin” Sp. z o.o. w miejscowości Puszcza Miejska w ilości 894 sztuki, o wartości 500 zł jeden udział, co wynosi łącznie 447.000,00 zł.

4. Fundusz sołecki

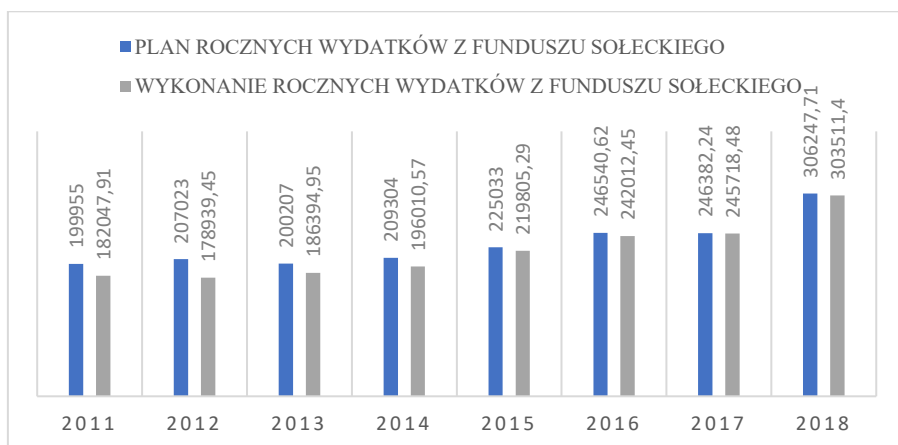
Fundusz sołecki stanowią środki wyodrębnione z budżetu gminy i przeznaczone wyłącznie na realizację zadań własnych gminy w poszczególnych sołectwach. Do tych zadań zaliczają się wydatki na przedsięwzięcia służące podniesieniu poziomu jakości życia mieszkańców. Prócz tego w/w środki mogą być przeznaczone na usuwanie skutków klęsk żywiołowych. Zasób środków do wykorzystania przez sołectwo w ramach funduszu uzależniony jest od liczby mieszkańców oraz zamożności gminy. Dzięki uchwaleniu funduszu sołeckiego

mieszkańcy gminy zyskali możliwość planowania zadań i aktywnego udziału w ich realizacji. Nowa perspektywa zachęciła mieszkańców do angażowania się w lokalne inicjatywy oraz wpłynęła pozytywnie na integrację.

Wysokość zaplanowanych do wydatkowania środków z funduszu sołectkiego w 2018 roku wyniosła 306.247,71 i wzrosła w porównaniu do roku 2017 o 24,30%. Zrealizowano działania na kwotę 303. 511,40 co stanowiło 99,11% planu.

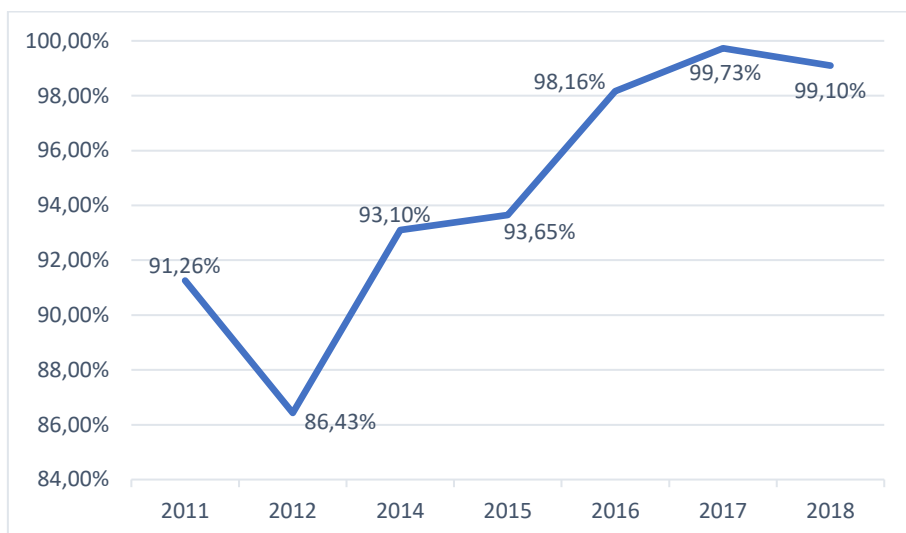
Tab. 6. Wydatki Funduszu Sołectkiego w 2018 r.

MIJSCOWOŚĆ	ZADANIA	PLAN	WYKONANIE
BRZUZE	Inwestycje drogowe na terenie sołectwa	21352,51	21025,81
	Zagospodarowanie działki gminnej nad jeziorem Brzuze		
DOBRE	Inwestycje drogowe na terenie sołectwa	19268,45	19251,40
	Wyposażenie świetlicy wiejskiej, zakup wiaty przystankowej		
GIŻYNEK	Inwestycje drogowe na terenie sołectwa	18573,76	16835,70
	Zagospodarowanie terenu przy świetlicy		
GULBINY	Inwestycje drogowe na terenie sołectwa	16928,45	15565,66
	Doposażenie świetlicy, prace konserwacyjne i integracja mieszkańców		
KLESZCZYN	Bieżące remonty dróg na terenie sołectwa	16306,89	16301,55
	Zakup znaków kierunkowych		
ŁĄCZONEK	Inwestycje drogowe na terenie sołectwa	13125,95	13120,92
	Doposażenie świetlicy i integracja mieszkańców		
MARIANOWO	Remont dróg na terenie sołectwa	10968,76	10906,25
	Doposażenie świetlicy, prace konserwacyjne i integracja mieszkańców		
OKONIN	Inwestycje drogowe na terenie sołectwa	13564,7	13563,53
	Doposażenie świetlicy i zakup materiałów do remontu		
OSTROWITE	Bieżące remonty dróg, budowa chodnika i ścieżki pieszo-rowerowej	36562,52	35477,47
	Rozbudowa placu zabaw przy Domu Kultury		
PISKORCZYN	Remont dróg na terenie sołectwa i zagospodarowanie terenu przy świetlicy	12065,63	12032,67
	Doposażenie świetlicy i integracja mieszkańców		
PRZYROWA-MOŚCISKA	Zakup garażu i dobudowa zadaszenia świetlicy	12431,26	12417,62
	Zakup wyposażenia do świetlicy w Przyrowie		
RADZYNEK	Remont dróg na terenie sołectwa	15868,14	15146,13
	Doposażenie świetlicy i integracja mieszkańców		
SOMSIORY	Remont dróg na terenie sołectwa, zakup znaków drogowych	13381,88	13322,85
	Zagospodarowanie działki gminnej i integracja mieszkańców		
TRĄBIN	Inwestycje drogowe, zakup znaków drogowych i lustra	18098,45	18067,88
	Doposażenie świetlicy, prace konserwacyjne i integracja mieszkańców		
TRĄBIN RUMUNKI	Remont dróg na terenie sołectwa	15868,14	15814,58
	Doposażenie świetlicy		
UGOSZCZ	Remont dróg gminnych, budowa wiaty przystankowej	28080,02	27920,18
	Doposażenie świetlicy wiejskiej i rozbudowa placu zabaw		
ŻAŁE	Bieżące remonty dróg	23802,20	23741,20
	Utwardzenie terenu przy świetlicy		
17 sołectw Gminy Brzuze – kwota ogółem		306.247,71	303.511,40

Rys. 14. Wydatki funduszu sołeckiego w latach 2011-2018 [zł]

W ostatnich trzech latach realizacja funduszu sołeckiego w gminie Brzuze wzrosła do ponad 98% zaplanowanej kwoty. Wynika to m.in. z dbałości samorządów sołeckich o jak najlepszą realizację budżetu z korzyścią dla mieszkańców i pozyskanie dofinansowania na kolejne działania.

Rys. 15. Wykonanie funduszu sołeckiego w latach 2011-2018

4.2. Gospodarka odpadami

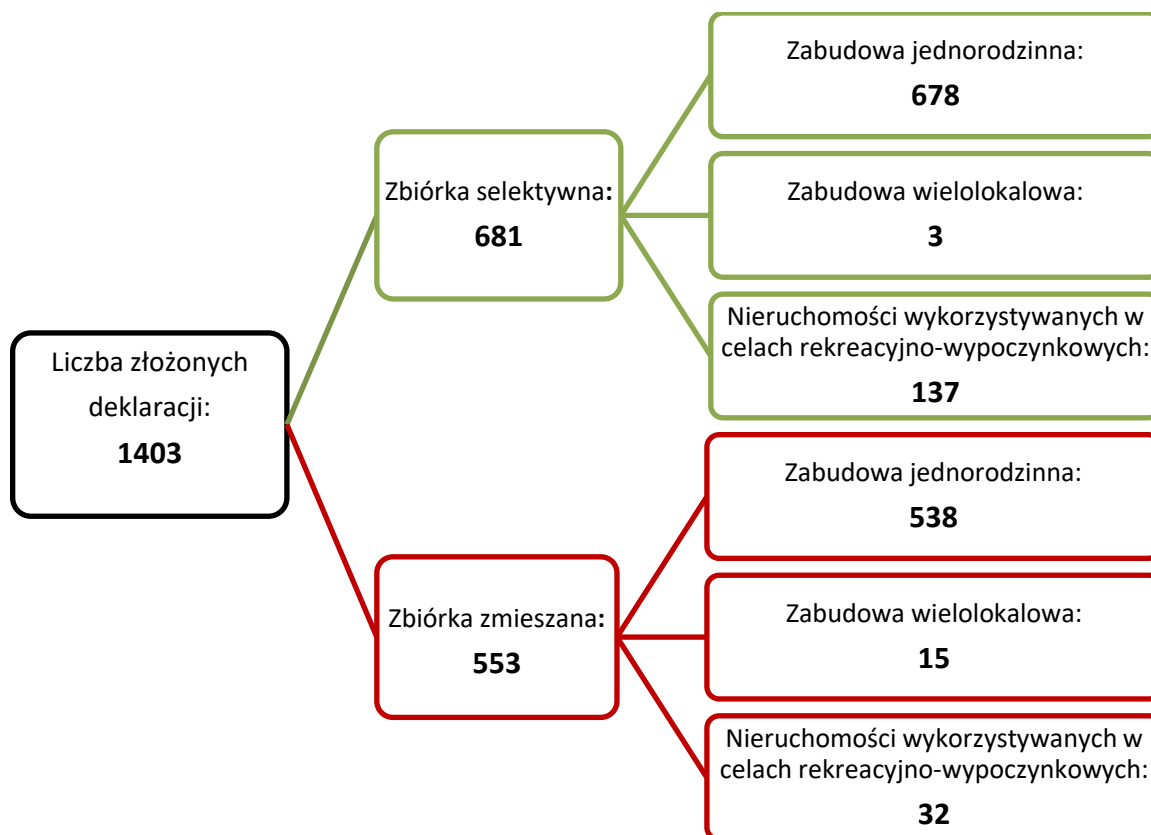
4.2.1. Odbiór odpadów komunalnych

Obowiązująca od lipca 2013 r. ustawa o odpadach nałożyła na samorzady gminne obowiązek zbiórki oraz zagospodarowania odpadów komunalnych wytworzonych w nieruchomościach położonych na terenie gminy. Zgodnie z zasadami nowego systemu, opłaty pobierane od właścicieli nieruchomości muszą być w całości przeznaczone na pokrycie kosztów jego funkcjonowania. Dzięki wprowadzeniu nowych przepisów ograniczono pozbywanie się odpadów w sposób nielegalny, zwiększeniu ulega poziom odzysku surowców wtórnych oraz zmniejsza się ilość składowanych odpadów na wysypiskach.

W celu zwiększenia grupy osób deklarujących selektywną zbiórkę odpadów Gmina Brzuze wprowadziła od początku 2017 r. zmiany w dotychczas obowiązujących opłatach. Ich wysokość została uzależniona od sposobu zbiórki oraz liczby osób zamieszkujących nieruchomość.

Tab. 8. Wysokość opłat za gospodarowanie odpadami komunalnymi w Gminie Brzuze

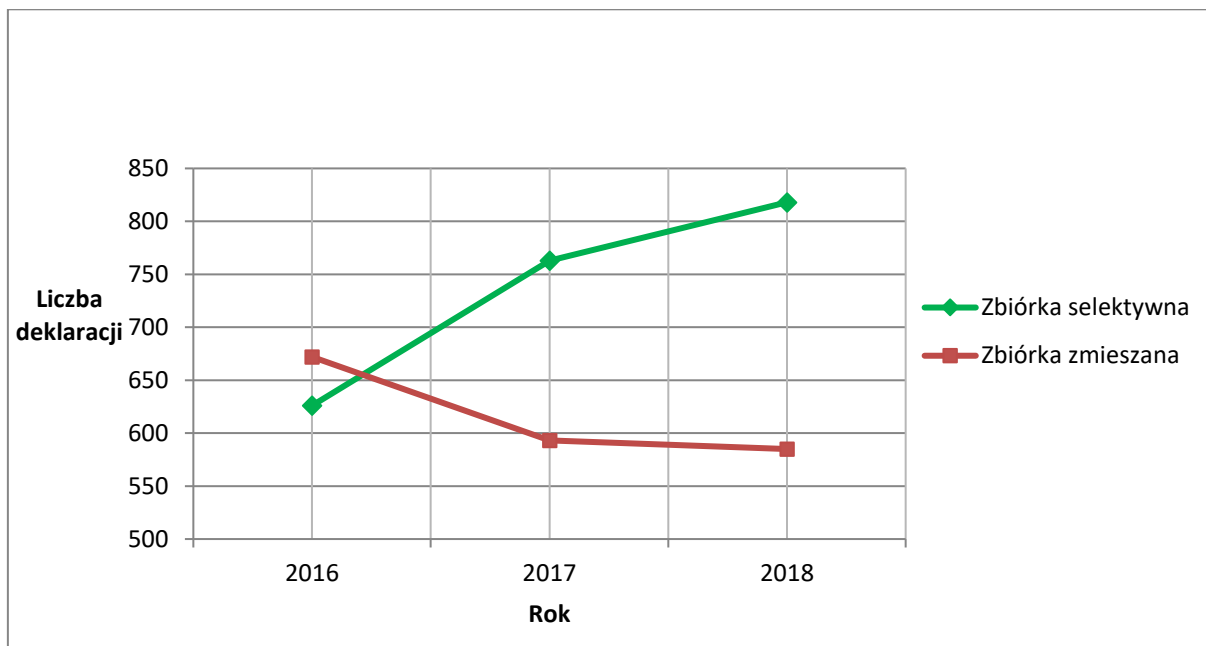
Wysokość opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi		
	Zbiórka selektywna	Zbiórka zmieszana
1-4 osoby w rodzinie	7 zł za jedną osobę	12 zł za jedną osobę
5 i więcej osób w rodzinie	6 zł za jedną osobę	12 zł za jedną osobę
Posiadacze nieruchomości wykorzystywanych na cele rekreacyjno-wypoczynkowe	150 zł za rok	222 zł za rok

Rys. 16. Liczba deklaracji złożonych w Gminie Brzuze (stan na dzień: 31.12.2018 r.)

Tab. 9. Wysokość opłat za gospodarowanie odpadami komunalnymi w Gminie Brzuze

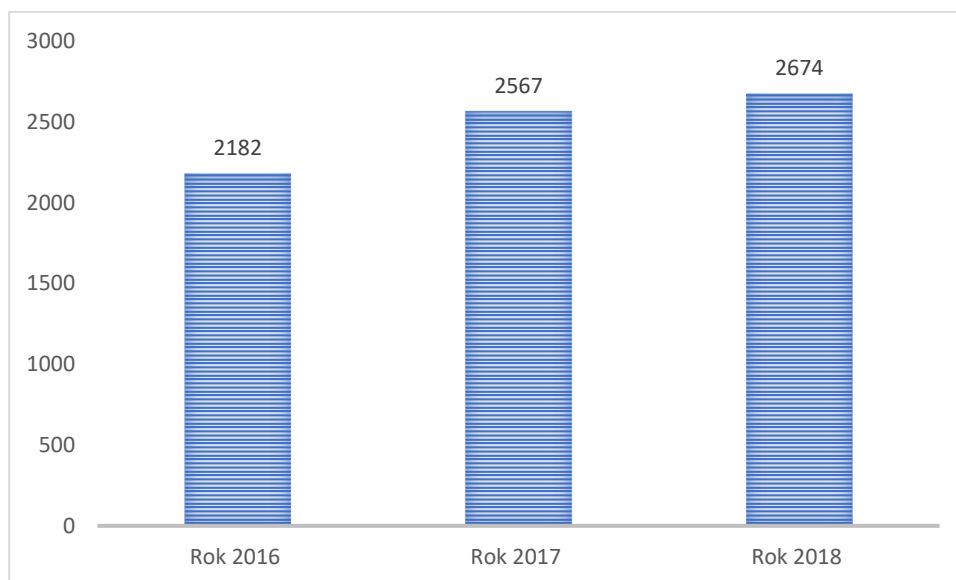
Rok	Łączna ilość deklaracji	Zbiórka selektywna	Zbiórka zmieszana
2016	1298	626	672
2017	1356	763	593
2018	1403	818	585

Rys. 17. Liczba deklaracji o wysokości opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi

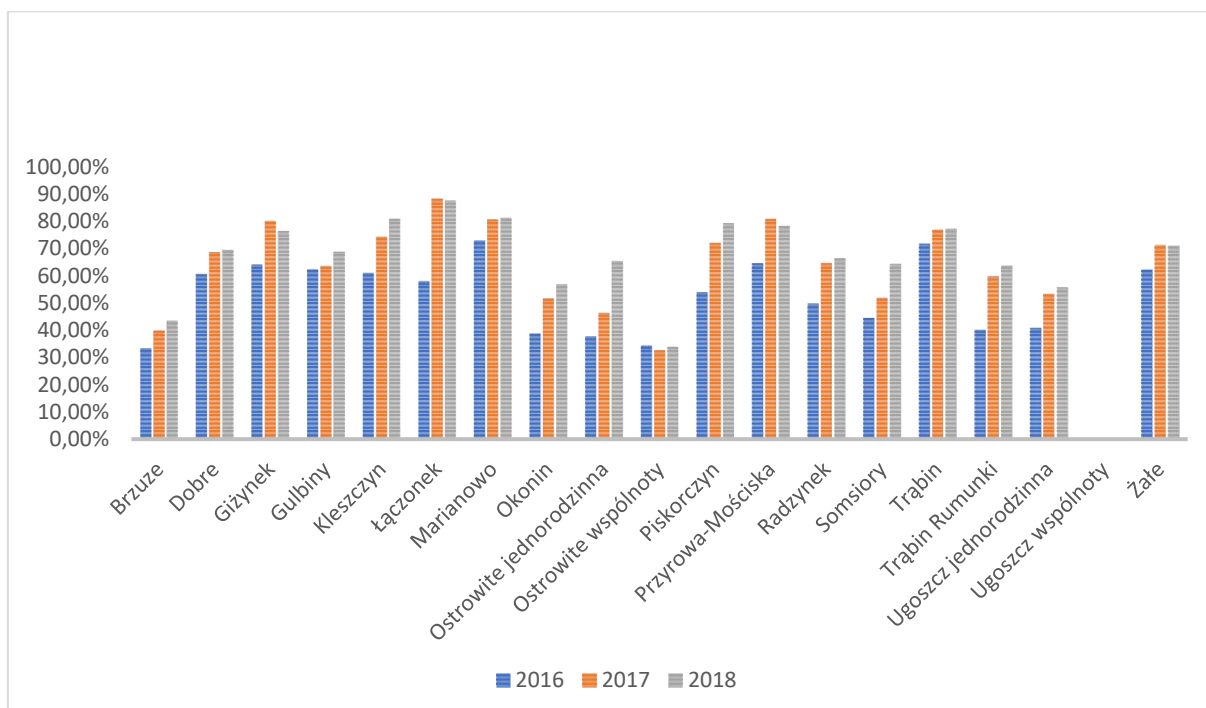
Do 2016 r. w gminie Brzuze 2182 mieszkańców zdecydowało się na selektywną zbiórkę odpadów, co stanowiło 47,89% ogólnej liczby. Zmiana opłat za odpady w roku 2017 przyniosła pozytywny efekt w postaci zwiększenia liczby mieszkańców dokonujących selektywnej zbiórki odpadów, który ukształtował się na poziomie 56,86%. W porównaniu z rokiem 2016 udział osób segregujących odpady w gospodarstwach domowych w roku 2017 wzrósł o 8,97 p.p., czyli o 17,64%.

Na koniec 2018 roku w gminie Brzuze mieszkańcy złożyli deklaracje dla 4486 osób, z czego 2674 osoby wybrały selektywną zbiórkę odpadów, co stanowi 59,61% ogólnej liczby. W porównaniu do roku 2017 udział osób segregujących odpady wzrósł o 2,75 p.p. czyli o 4,17%.

Rys. 18. Zmiany liczby mieszkańcy gminy segregujący odpady w latach 2016-2018

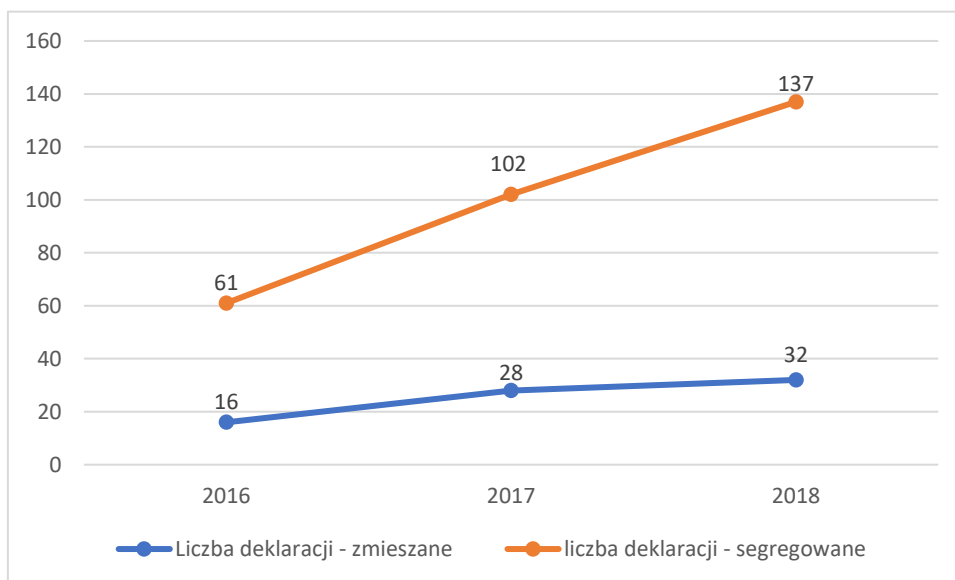
Odsetek osób segregujących odpady w gminie Brzuze na koniec 2018 roku wzrósł w porównaniu do roku 2016 o 11,72 p.p., co oznacza wzrost o 22,55%. W roku 2017 najwyższy odsetek mieszkańców segregujących odpady w odniesieniu do ogólnej liczby mieszkańców poszczególnych sołectw odnotowano w Łączonku - 88,28%, Marianowie - 80,61%, Przyrowie-Mościskach - 80,83% i Trąbinie - 76,89%. Wysoki poziom segregacji odpadów był również w sołectwach: Giżynek, Kleszczyn, Piskorczyń i Żałe - powyżej 70%.

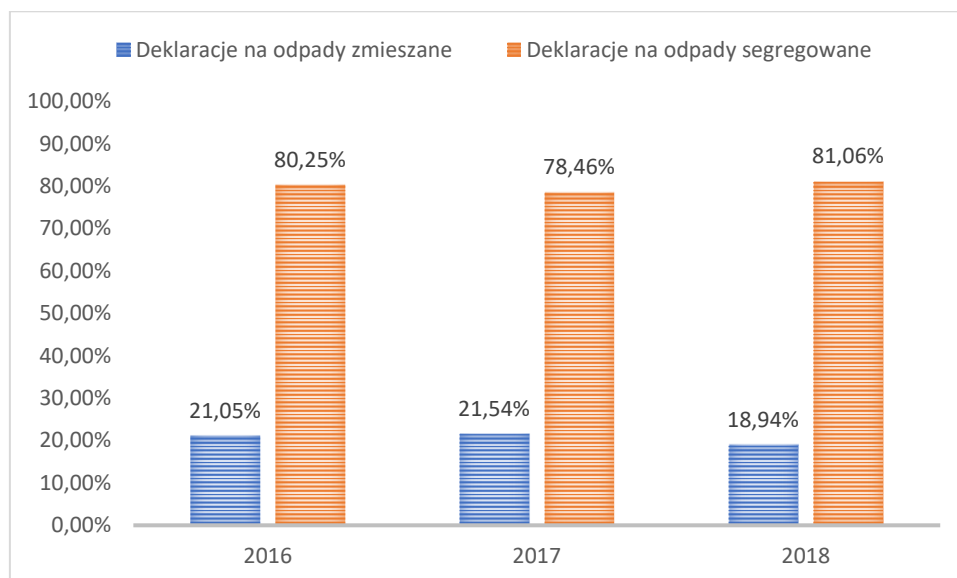
Rys. 19. Udział mieszkańców sołectw gminy Brzuze w selektywnej zbiórce odpadów [%]

W 2018 r. najwyższy odsetek mieszkańców segregujących odpady w odniesieniu do ogólnej liczby mieszkańców poszczególnych sołectw odnotowano w Łączonku – 87,59%, Marianowie – 81,25% i Kleszczynie – 81,00%. Wysoki poziom segregacji odpadów jest również w sołectwach: Piskorzyn – 79,25%, Przyrowa- Mościska – 78,40%, Trąbin – 77,33%, Giżynek – 76,44% oraz Żałe – 71,02%.

W 2016 r. w gminie Brzuze 76 właścicieli domów lub innych nieruchomości wykorzystywanych w celach rekreacyjno-wypoczynkowych złożyło deklarację na odbiór odpadów, w tym 16 dotyczących zbiórki zmieszanej, a 61 zbiórki selektywnej. W roku 2017 deklaracji na odpady zmieszane było 28, a określające zbiórkę selektywną – 102. Na koniec 2018 roku właściciele domków lub innych nieruchomości wykorzystywanych w celach rekreacyjno-wypoczynkowych złożyli łącznie 169 deklaracji, z czego 32 dotyczące zbiórki zmieszanej a 137 zbiórki selektywnej.

Rys. 20. Deklaracje na odbiór odpadów z nieruchomości rekreacyjnych w latach 2016-2018

Rys. 21. Deklaracje na zbiórkę odpadów zmieszanych i segregowanych z nieruchomości rekreacyjnych w latach 2016-2018

Odbiór odpadów

Od 25 czerwca 2018 roku na terenie Gminy Brzuze, w wyniku przeprowadzonego postępowania o udzielenie zamówienia publicznego w trybie przetargu nieograniczonego, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 29 stycznia 2004 roku Prawo zamówień publicznych, ponownie powierzono wykonywanie odbioru i zagospodarowania odpadów komunalnych, a także prowadzenia PSZOK, firmie: Zakład Usługowo-Handlowy „KARO”.

Instalacje do których przekazywane były odpady komunalne pochodzące z terenu Gminy Brzuze w 2018 r:

- Regionalny Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych „RYPIN” Sp. z o.o., Puszcza Miejska 24, 87-500 Rypin,
- Sortownia odpadów Lipno ul. Wyszyńskiego 56, 87-600 Lipno,
- P.P.H. HETMAN Sp. z o. o. Zakład Utylizacji Olszówka, ul. Florianów 24, 87-400 Golub-Dobrzyń
- Chemeko System Sp. z o. o. Zakład Zagospodarowania Odpadów Ruda Wielka, 56-210 Wąsosz
- Śląskie Centrum Utylizacji ul. Myśliwska 53, 43-186 Orzesze
- Zakład Gospodarowania Odpadami Eko- Alf Gołębiew Nowy 5a, 99-300 Kutno

Frakcje odpadów komunalnych zbierane na terenie gminy

Na terenie gminy Brzuze prowadzona jest segregacja odpadów komunalnych z podziałem na pięć podstawowych frakcji:

- 1- Papier (tektura, odpady opakowanie z papieru, odpady opakowaniowe z tektury)
- 2- Tworzywa sztuczne i metale (odpady opakowaniowe z metali, odpady opakowaniowe z tworzyw sztucznych oraz odpady opakowaniowe wielomateriałowe)
- 3- Szkło (odpady, opakowaniowe ze szkła)
- 4- Odpady ulegające biodegradacji ze szczególnym uwzględnieniem bioodpadów w tym odpadów zielonych
- 5- Zmieszane odpady komunalne

Odpady gromadzone są w kolorowych workach, na których znajdują się oznaczenia danych frakcji oraz w pojemnikach dostarczanych przez firmę „KARO”.

Odpady gromadzone w punktach selektywnej zbiórki odpadów komunalnych PSZOK:

- meble i inne odpady wielkogabarytowe
- zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny
- zużyte baterie i akumulatory
- zużyte opony
- odpady budowlane i rozbiórkowe stanowiące odpady komunalne, które powstały w wyniku prowadzenia drobnych robót budowlanych lub remontowych
- odzież i tekstylia.

Zużyte baterie można również pozostawiać w specjalnie do tego przeznaczonych pojemnikach, które znajdują się w Urzędzie Gminy i placówkach oświatowych.

Częstotliwość odbioru odpadów komunalnych

Odpady segregowane i zmieszane z gospodarstw domowych jednorodzinnych odbierane są raz w miesiącu natomiast w przypadku budynków wielolokalowych odbiór odbywa się raz w tygodniu. Odpady ulegające biodegradacji w okresie od października do marca są odbierane raz w miesiącu natomiast w okresie od czerwca do września odbiór następuje dwa razy w ciągu miesiąca.

Pozostawienie odpadów na terenie PSZOK jest możliwe w pierwszy poniedziałek każdego miesiąca w godzinach:

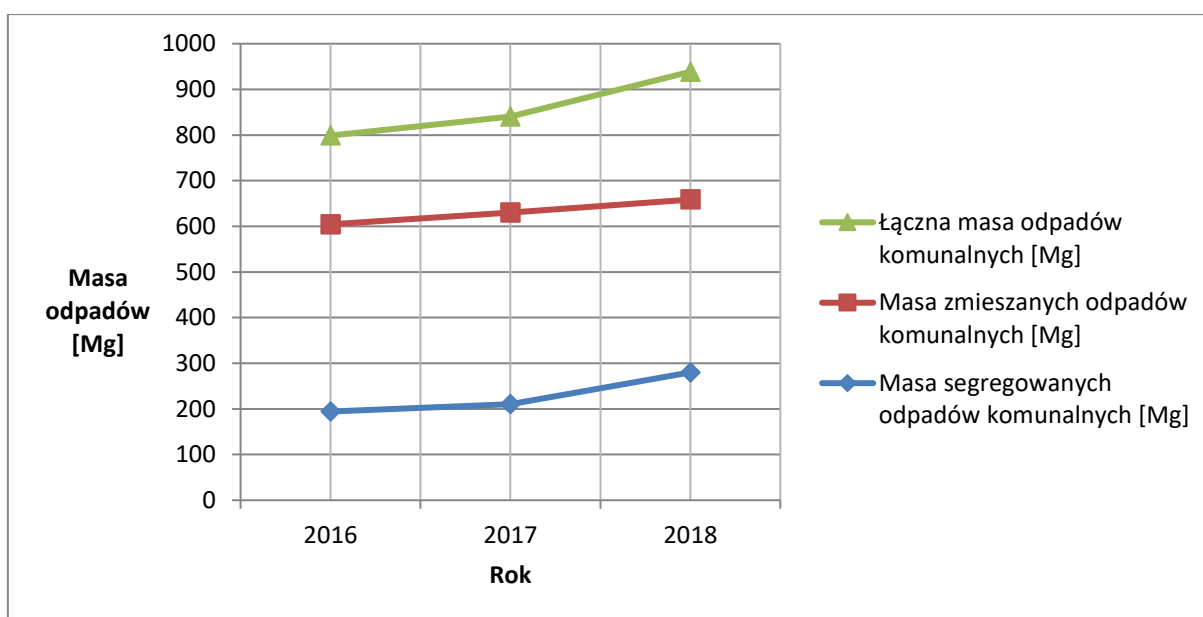
14:00-18:00 w okresie od 1 marca do 31 października

14:00-16:00 w okresie od 1 listopada do 29 lutego.

Ilość odebranych odpadów komunalnych

Tab. 10. Ilość odpadów komunalnych odebranych od mieszkańców z terenu Gminy Brzuze

Rok	Masa segregowanych odpadów komunalnych [Mg]	Masa zmieszanych odpadów komunalnych [Mg]	Łączna masa odpadów komunalnych [Mg]
2016	194,350	604,416	798,766
2017	210,228	629,917	840,145
2018	280,018	658,530	938,548

Rys. 22. Masa odpadów komunalnych odebranych od mieszkańców z terenu Gminy Brzuze w latach 2016-2018

Osiągnięte poziomy recyklingu

Głównym celem wdrażania systemu gospodarki odpadami komunalnymi jest osiągnięcie odpowiednich poziomów ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych na składowiska oraz zwiększenie poziomu recyklingu i odzysku odpadów zebranych selektywnie, a także innych niż niebezpieczne odpadów budowlanych i rozbiórkowych. W celu osiągnięcia odpowiednich poziomów odzysku i recyklingu, prowadzone są działania informacyjne w zakresie doskonalenia selektywnego zbierania odpadów komunalnych.

Tab. 11. Poziomy masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania

DOPUSZCZALNY POZIOM MASY ODPADÓW KOMUNALNYCH ULEGAJĄCYCH BIODEGRADACJI PRZEKAZYWANYCH DO SKŁADOWANIA W STOSUNKU DO MASY TYCH ODPADÓW WYTWORZONYCH W 1995 R. [%] *								
2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
75	50	50	50	45	45	40	40	35
POZIOM OSIĄGNIĘTY PRZEZ GMINĘ BRZUZE [%]								
20,35	21,08	0	0	29,3	30,6	18,24		

* Dopuszczalne poziomy zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 25 maja 2012 r. w sprawie poziomów ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania oraz sposobu obliczania poziomu ograniczenia masy tych odpadów.

Tab. 12. Poziom recyklingu i przygotowania do ponownego użycia papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła

POZIOM RECYKLINGU I PRZYGOTOWANIA DO PONOWNEGO UŻYCIA [%] *								
PAPIER, METAL, TWORZYWA SZTUCZNE, SZKŁO								
2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
10	12	14	16	18	20	30	40	50
POZIOM OSIĄGNIĘTY PRZEZ GMINĘ BRZUZE [%]								
8,08	14,70	33,41	40,74	39,50	42,7	32,9		

* Poziomy do osiągnięcia w poszczególnych latach, a także sposoby ich obliczania wynikają z Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie poziomów recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami niektórych frakcji odpadów komunalnych.

Tab. 13. Poziom recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami innych niż niebezpieczne odpadów budowlanych i rozbiórkowych

POZIOM RECYKLINGU, PRZYGOTOWANIA DO PONOWNEGO UŻYCIA I ODZYSKU INNYMI METODAMI [%] *								
INNYCH NIŻ NIEBEZPIECZNE ODPADÓW BUDOWLANYCH I ROZBIÓRKOWYCH								
2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
30	36	38	40	42	45	50	60	70
POZIOM OSIĄGNIĘTY PRZEZ GMINĘ BRZUZE [%]								
-	100	100	88	100	100	99,9		

* Poziomy do osiągnięcia w poszczególnych latach, a także sposoby ich obliczania wynikają z Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie poziomów recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami niektórych frakcji odpadów komunalnych

Akty prawa miejscowego regulujące gospodarkę odpadami komunalnymi

Uchwały obowiązujące na terenie Gminy Brzuze dotyczące gospodarki odpadami to:

- Uchwała Nr XVIII/112/2016 Rady Gminy Brzuze z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości, na których nie zamieszkują mieszkańcy a powstają odpady komunalne
- Uchwała Nr XVIII/113/2016 Rady Gminy Brzuze z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie zarządzenia poboru opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi w drodze inkasa, wyznaczenia inkasentów oraz określenia wysokości wynagrodzenia za inkaso
- Uchwała Nr XVIII/114/2016 Rady Gminy Brzuze z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie przyjęcia Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy Brzuze

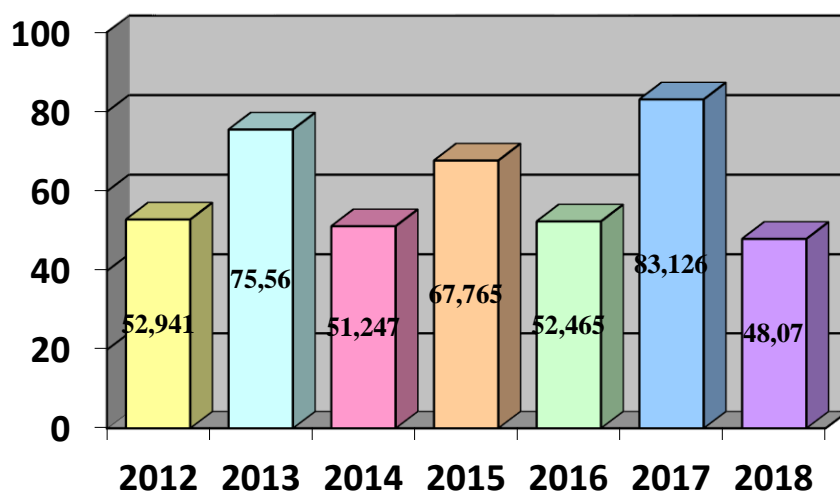
- Uchwała Nr XVIII/115/2016 Rady Gminy Brzuze z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie szczególnego sposobu i zakresu świadczenia usług w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości i zagospodarowania tych odpadów w zamian za uiszczoną przez właściciela nieruchomości opłatę za zagospodarowanie odpadami komunalnymi
- Uchwała Nr XVIII/116/2016 Rady Gminy Brzuze z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie wyboru metody ustalenia opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi oraz ustalenia wysokości stawki tej opłaty na terenie Gminy Brzuze
- Uchwała Nr XVIII/117/2016 Rady Gminy Brzuze z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie określenia terminu częstotliwości i trybu uiszczania opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi na terenie Gminy Brzuze
- Uchwała Nr XVIII/118/2016 Rady Gminy Brzuze z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie określenia wzoru deklaracji o wysokości opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi składanej przez właścicieli nieruchomości obowiązującej na terenie Gminy Brzuze
- Uchwała Nr XIX/122/2016 Rady Gminy Brzuze z dnia 5 sierpnia 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie przyjęcia Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy Brzuze
- Uchwała Nr XXIV/151/2016 Rady Gminy Brzuze z dnia 29 listopada 2016 r. w sprawie ustalenia ryczałtowej stawki opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi za rok od domku letniskowego lub innej nieruchomości wykorzystywanej na cele rekreacyjno- wypoczynkowe

4.2.2. Unieszkodliwianie azbestu

Gmina Brzuze jako beneficjent, we współpracy z Wojewódzkim Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu, realizowała zadanie polegające na demontażu transporcie i unieszkodliwieniu wyrobów zawierających azbest. W 2018 r. złożono 23 wnioski o udzielenie dofinansowania, ostatecznie zadanie realizowało 18 wnioskodawców. Całkowity koszt przedsięwzięcia wyniósł 15 086,51 zł, a udział Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu 10 560,55 zł. Łącznie odebrano 48,070 Mg wyrobów zawierających azbest z dachów o powierzchni 2860 m². Na zmniejszenie ilości unieszkodliwionych wyrobów zawierających azbest w stosunku do lat ubiegłych mogło mieć wpływ zmniejszenie poziomu dofinansowania do 75% kosztów.

Tab.14. Unieszkodliwianie azbestu w latach 2012 - 2018

Rok	Wnioski [szt.]	Odebrane wyroby zawierające azbest [Mg]	Dofinansowanie [zł]
2012	20	52,941	30 959,61
2013	27	75,560	30 749,44
2014	22	51,247	15 078,04
2015	26	67,765	19 945,61
2016	26	52,465	19 185,01
2017	37	83,126	17 492,93
2018	23	48,070	10 560,55
łącznie	134	431,174	143 971,19

Rys. 23. Unieszkodliwianie wyrobów zawierających azbest w latach 2012-2018 [Mg]

4.3. Gospodarka wodno-ściekowa

Uchwałą Rady Gminy Brzuze nr III/17/2011 z dnia 28 stycznia 2011 roku utworzono z dniem 1 lutego 2011 roku samorządowy zakład budżetowy pod nazwą: Gminny Zakład Gospodarki Komunalnej w Brzuzem. Przedmiotem działalności zakładu jest wykonywanie zadań o charakterze zbiorowego zaopatrzenia sprzedaży wody, zapewnienie właściwej eksploatacji i konserwacji obiektów, sieci wodociągowej wraz z uzbrojeniem. Aktualnie jednostka zatrudnia 4 osoby, w tym 1 osoba zatrudniona jest w wymiarze ¾ etatu. Wśród pracowników jest konserwator urządzeń wydobywczych, który sprawuje bieżący nadzór techniczny nad stacjami uzdatniania wody oraz siecią wodociągową. Łączna długość głównej sieci wodociągowej w gminie na koniec 2018 roku, wyniosła 139.370,00 m.

Rys. 24. Schemat sieci wodociągowej w gminie Brzuze

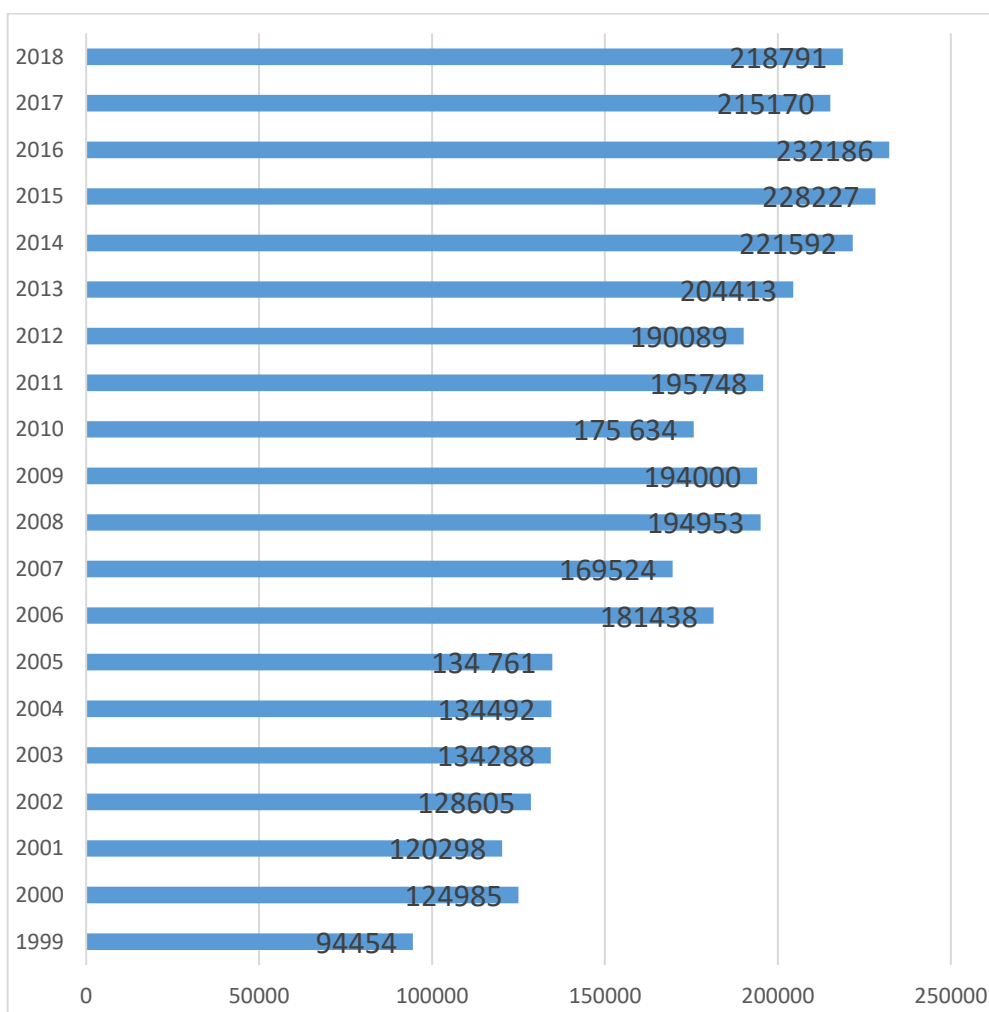
Na terenie gminy Brzuze eksploatowane są trzy ujęcia komunalne:

1. Stacja Uzdatniania Wody Ugoszcz
2. Stacja Uzdatniania Wody Ostrowite
3. Stacja Uzdatniania Wody Trąbin

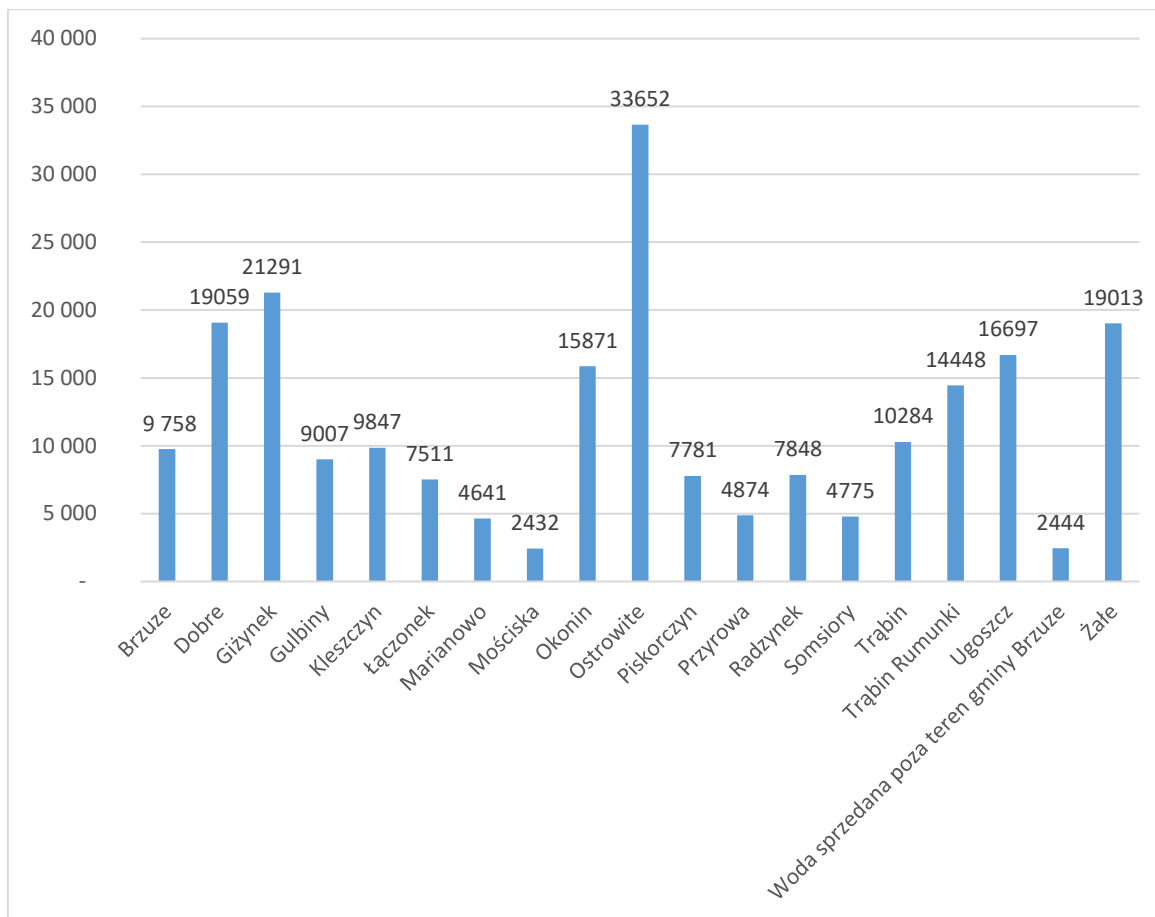
Studnie wiercone w obrębie ujęć ujmują wodę z utworów czwartorzędowych. Tereny ujęć położone są na wysoczyźnie morenowej. Pod względem hydrologicznym, obszar SUW Trąbin należy do zlewni Rypienicy będącej lewym dopływem Drwęcy, obszar SUW Ostrowite oraz SUW Ugoszcz leżą w dorzeczu rzeki Drwęcy w zlewni strugi Ruziec. Jako hydrograficzna jednostka bilansowa teren ten należy do regionu wodnego Dolnej Wisły, znajdującego się w obszarze działania Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gdańsku.

Woda pobrana z ujęć głębinowych charakteryzuje się podwyższoną zawartością jonów żelaza oraz jonów manganu. Stężenia te znacznie przekraczają maksymalne wartości dla wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi i wymagają uzdatnienia w procesie odżelazienia i odmanganienia. Wobec powyższego we wszystkich trzech stacjach, woda musi być poddawana tym zabiegom.

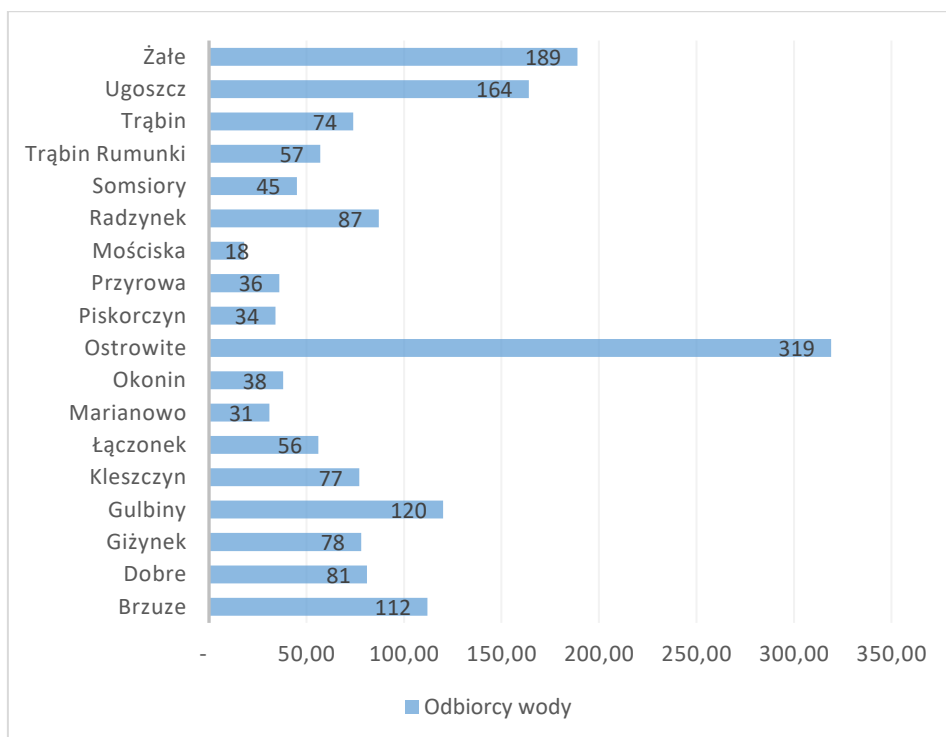
Od 1999 roku wzrasta ilość sprzedanej wody. Podyktowane jest to m.in. zwiększającą się ilością przyłączy. W grudniu 2018 r., dostęp do czynnej sieci wodociągowej posiadało 96% mieszkań. Do Gminnego Zakładu Gospodarki Komunalnej w 2018 r. wpłynęło 30 wniosków o określenie warunków technicznych przyłączenia nieruchomości do sieci wodociągowej. Po wydaniu warunków technicznych 26 przyłączy o łącznej długości 1.852,00 m zostało zainwentaryzowanych a z nowymi odbiorcami zostały podpisane umowy na dostawę wody.

Rys. 25. Sprzedaż wody w latach 1999-2018 [m³]

Rys. 26. Sprzedaż wody w miejscowościach gminy Brzuze [m³]

Rys. 27. Ilość gospodarstw odbierających wodę wg stanu na 31 grudnia 2018 r.

Taryfy za wodę

Cena wody wynika z kalkulacji przedsiębiorstwa wodociągowego w oparciu o przepisy Ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (Dz. U. z 2018 r. poz. 2268) oraz Rozporządzenia Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi śródlądowej z dnia 27 lutego 2018 r. Przedsiębiorstwo wodociągowo-kanalizacyjne ustala niezbędne przychody na podstawie kosztów w okresie obrotowym poprzedzającym wprowadzenie nowej taryfy na potrzeby obliczenia cen i stawek opłat planowanych na 3 lata obowiązywania taryfy, uwzględniając w szczególności:

1. Koszty eksploatacji i utrzymania ponoszone w zakresie zbiorowego zaopatrzenia w wodę, w tym:
  - a) amortyzację lub odpisy umorzeniowe ustalane zgodnie z przepisami o rachunkowości od wartości początkowej środków trwałych metodą liniową niezależnie od źródeł ich finansowania,
  - b) opłaty za korzystanie ze środowiska,
  - c) opłaty za usługi wodne,
2. podatki i opłaty niezależne od przedsiębiorstwa,
3. koszty zakupionej przez siebie wody lub wprowadzania ścieków do urządzeń kanalizacyjnych niebędących w jego posiadaniu,
4. rezerwy na należności nieregularne.

Przy rozliczeniach za dostarczoną wodę na terenie gminy Brzuze obowiązuje taryfa dwuczłonowa, jednolita składająca się z ceny za pobraną wodę oraz stawki opłaty abonamentowej. Cena za dostarczoną wodę jest jednakowa dla wszystkich odbiorców, nie występuje zróżnicowanie cenowe: opłata abonamentowa 2 zł netto (2,16 z VAT), 1 m³ dostarczonej wody 2,32 netto (2,51 z VAT).

Koszty wytwarzania wody pitnej ciągle rosną. Aby zapobiec podwyżce cen, a co za tym idzie, by nie obciążać mieszkańców wyższymi opłatami, Rada Gminy Brzuze podjęła uchwałę o dotacji do dostarczonego 1 m³ wody, do poszczególnego odbiorcy w wysokości 0,18 zł netto za 1 m³ pobranej wody.

Wzrastające zapotrzebowanie na wodę pitną rodzi potrzebę rozbudowy i modernizacji zarówno stacji uzdatniania jak też sieci wodociągowej. Gruntownej przebudowy wymaga w pierwszej kolejności SUW w Trąbinie, konieczna jest również rozbudowa stacji w Ostrowitem i Ugoszczu

Rozbudowa sieci kanalizacyjnej

11 lipca 2017 roku Gmina Brzuze podpisała umowę o dofinansowanie zadania na rozbudowę sieci kanalizacji sanitarnej w gminie Brzuze, w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, na operacje typu „Gospodarka wodno-ściekowa”. Umowa przewidywała termin realizacji do 30 czerwca 2019 r. Po przeprowadzonych postępowaniach przetargowych nie wyłoniono wykonawcy na zrealizowanie inwestycji w 2018 r. W dniu 4 marca 2019 r. Gmina Brzuze podpisała aneks do umowy zmieniający termin realizacji zadania do 30 czerwca 2020 r. Całkowita wartość kosztorysowa inwestycji wynosi 1 352 574,41 zł, dofinansowanie w kwocie 698 925 zł. 30 maja 2019 r. ogłoszony został kolejny przetarg na realizację inwestycji.

4.4. Utrzymanie i budowa dróg

W skład sieci drogowej wchodzi drogi wojewódzkie, powiatowe, gminne i dojazdowe o łącznej szacunkowej długości 228,33 km. Na infrastrukturę drogową składają się 2 drogi wojewódzkie, 7 powiatowych i 21 gminnych wyodrębnionych w poniższej tabeli.

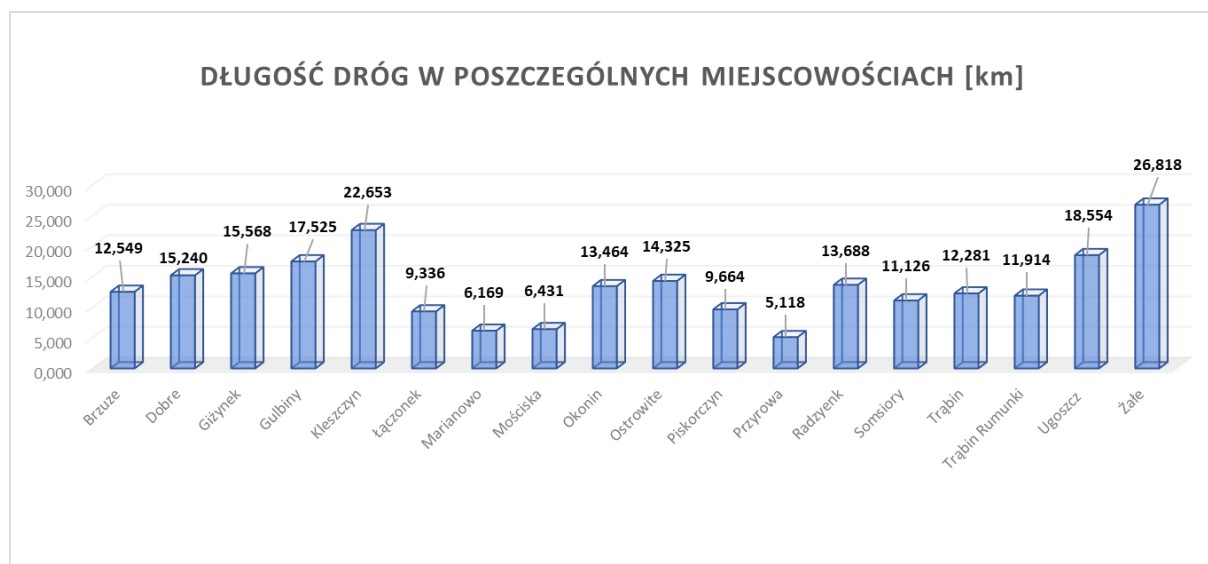
Tab. 15. Zestawienie dróg wg kategorii

Lp.	Numer drogi	Nazwa drogi	Zarządca drogi	Długość drogi na terenie gminy [km]
1.	556	Ostrowite-Zbójno	Rejon Dróg Wojewódzkich w Toruniu	8,141
2.	534	Grudziądz-Rypin	Rejon Dróg Wojewódzkich w Wąbrzeźnie	5,981
3.	2120	Radomin-Ruszkowo-Gulbiny-Cetki	Zarząd Dróg Powiatowych w Rypinie	6,426
4.	2204	Radziki Duże-Wąpielsk-Ruszkowo-Ostrowite	Zarząd Dróg Powiatowych w Rypinie	4,493
5.	2207	Trąbin-Dobre-Brzuze	Zarząd Dróg Powiatowych w Rypinie	5,704
6.	2211	Brzuze-Nadróż	Zarząd Dróg Powiatowych w Rypinie	7,338
7.	2212	Brzuze-Huta Chojno	Zarząd Dróg Powiatowych w Rypinie	7,808
8.	2213	Ugoszcz-Obory	Zarząd Dróg Powiatowych w Rypinie	4,31
9.	2130	Kobrzyniec-Dulsk	Zarząd Dróg Powiatowych w Rypinie	1,192
10.	120201C	Marianowo-Gulbiny	Urząd Gminy Brzuze	2,9
11.	120202C	Gulbiny-Łączonek	Urząd Gminy Brzuze	3,918
12.	120203C	Łączonek-Ostrowite	Urząd Gminy Brzuze	1,6
13.	120204C	Trąbin-Radomin	Urząd Gminy Brzuze	2,5

14.	120205C	Radzynek-Somsiory	Urząd Gminy Brzuze	1,8
15.	120206C	Żałe-Radzynek	Urząd Gminy Brzuze	2,5
16.	120207C	Somsiory-Somsiory	Urząd Gminy Brzuze	1,12
17.	120208C	Giżynek-Ruże	Urząd Gminy Brzuze	1,3
18.	120209C	Przyrowa-Przyrowa	Urząd Gminy Brzuze	2,9
19.	120210C	Giżynek-Piórkowo	Urząd Gminy Brzuze	1,6
20.	120211C	Studzianka-Kleszczyn	Urząd Gminy Brzuze	2,5
21.	120212C	Ostrowite-Studzianka	Urząd Gminy Brzuze	3
22.	120213C	Borzymin-Żałe	Urząd Gminy Brzuze	2,44
23.	120214C	Dobre-Piórkowo	Urząd Gminy Brzuze	1,74
24.	120215C	Żałe-Piskorzyn	Urząd Gminy Brzuze	2,5
25.	120216C	Giżynek - Okonin	Urząd Gminy Brzuze	3,2
26.	120217C	Piórkowo-Ugoszcz	Urząd Gminy Brzuze	2,2
27.	120218C	Piskorzyn-Ugoszcz	Urząd Gminy Brzuze	1,3
28.	120219C	Radzynek-Okonin	Urząd Gminy Brzuze	3,1
29.	120220C	Studzianka-Przyrowa	Urząd Gminy Brzuze	1,1
30.	120221C	Trąbin Rumunki-Trąbin Rumunki	Urząd Gminy Brzuze	2,44

Rys. 28. Drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne

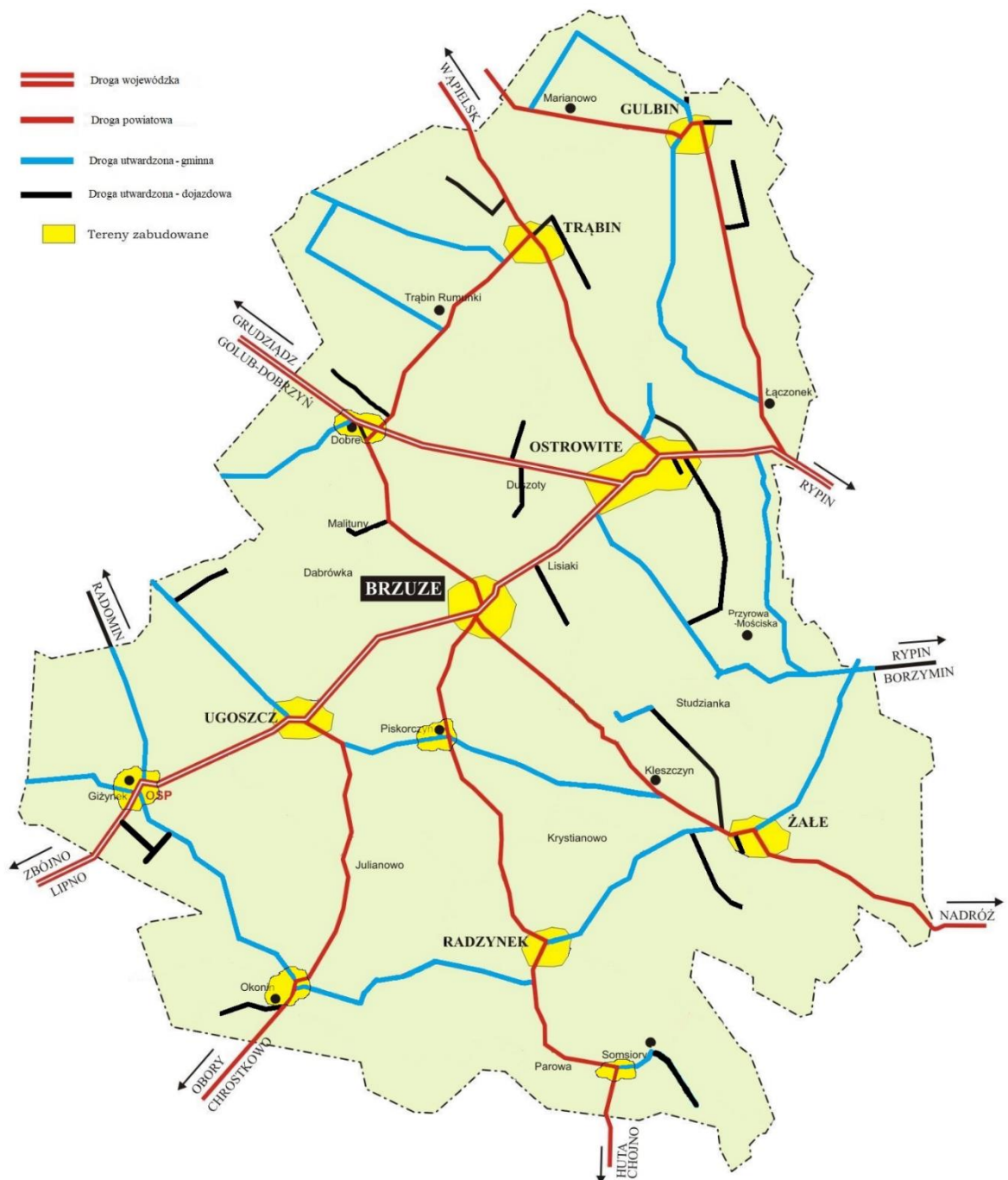

Rys. 29. Długość dróg wszystkich kategorii w miejscowościach gminy Brzuze

Miejscowością mającą największą długość utwardzonych dróg jest Ostrowite (10,16 km) oraz Żałe (9,11 km), które ma również w porównaniu z innymi miejscowościami najwięcej dróg nieutwardzonych (18,16 km). Na drugim miejscu pod względem długości dróg nieutwardzonych jest miejscowość Kleszczyn (14,97 km).

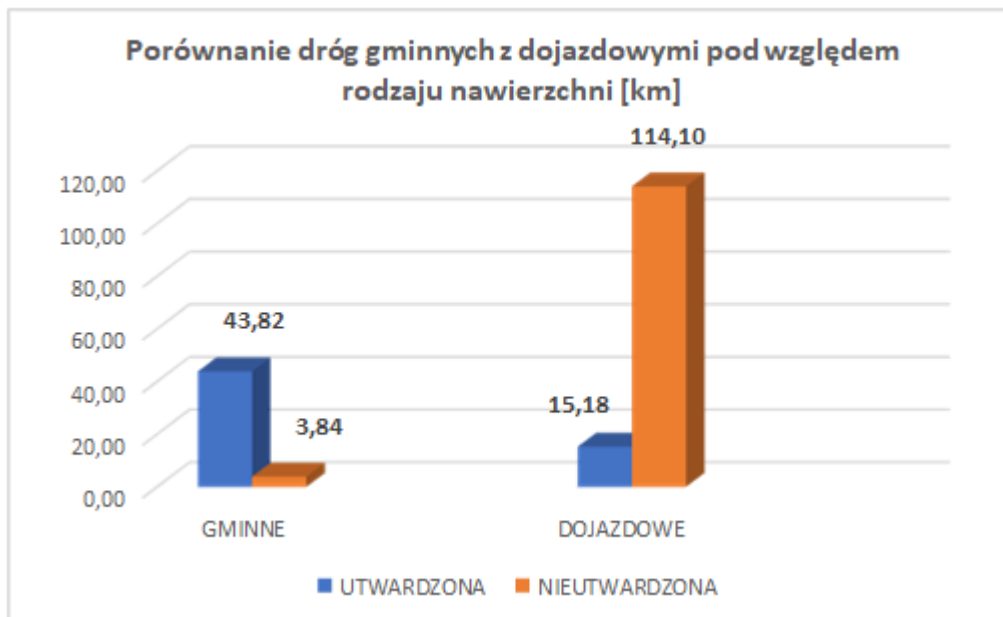
Tab.17. Długość dróg utwardzonych i nieutwardzonych w miejscowościach gminy Brzuze

Zestawienie długości wszystkich dróg utwardzonych i nieutwardzonych w miejscowościach [km]																		
Rodzaj nawierzchni	Brzuze	Dobre	Giżynek	Gulbiny	Kleszczyn	Łączonek	Marianowo	Mościska	Okonin	Ostrowite	Piskorzyn	Przyrowa	Radzynek	Somsiory	Trąbin	Trąbin Rumunki	Ugoszcz	Żałe
UTWARDZONE	7,17	8,07	7,51	7,58	6,36	5,08	2,84	3,24	7,00	10,16	4,22	4,54	5,13	2,84	7,01	5,42	7,59	9,11
NIEUTWARDZONE	5,38	7,15	8,06	9,94	16,29	4,26	3,33	3,19	6,47	4,37	5,44	0,58	8,42	8,29	5,27	6,50	10,96	18,16

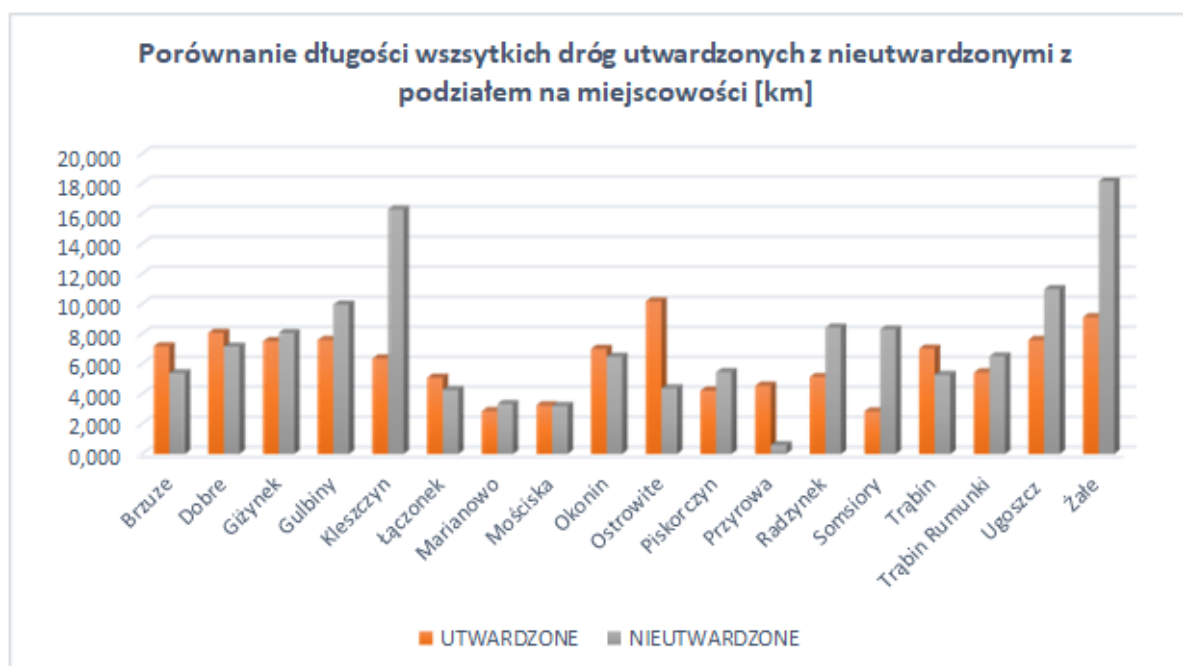
Rys. 30. Drogi utwardzone w gminie Brzuze

Dobłą proporcją dróg utwardzonych do nieutwardzonych obserwujemy w miejscowościach Marianowo (utwardzone – 2,84 km, nieutwardzone 3,33 km) i Okonin (utwardzone – 3,24 km, nieutwardzone – 3,19 km). Natomiast najlepszą sytuację ma miejscowość Przyrowa, w której utwardzonych dróg jest 4,54 km a nieutwardzonych jest 0,58 km.

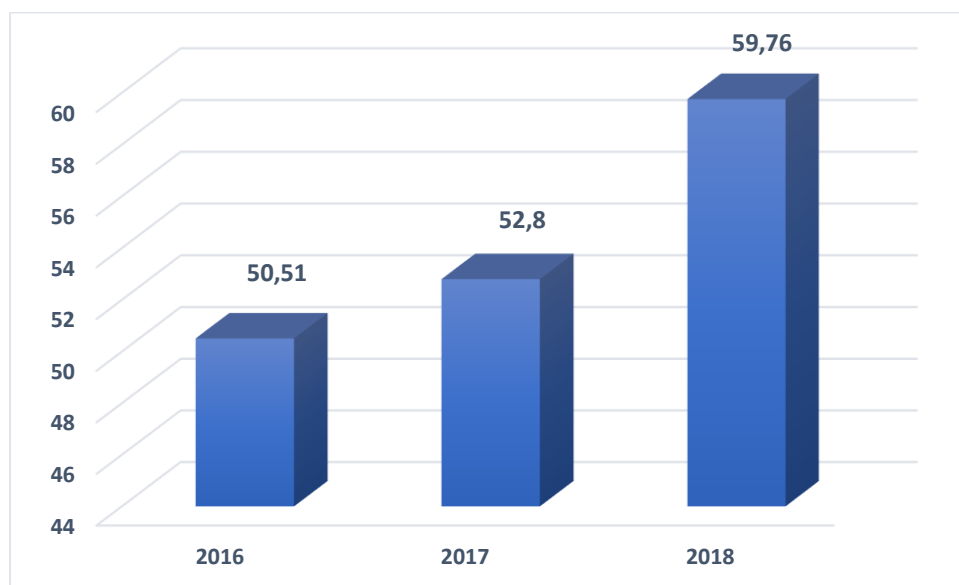
Rys.31. Porównanie długości dróg utwardzonych i nieutwardzonych

Z porównania długości dróg gminnych utwardzonych do nieutwardzonych wynika, że większa część dróg tj. 43,82 km posiada nawierzchnię utwardzoną, w większości bitumiczną. Drogi dojazdowe w większości są nieutwardzone i tylko 15,18 km posiada nawierzchnię twardą.

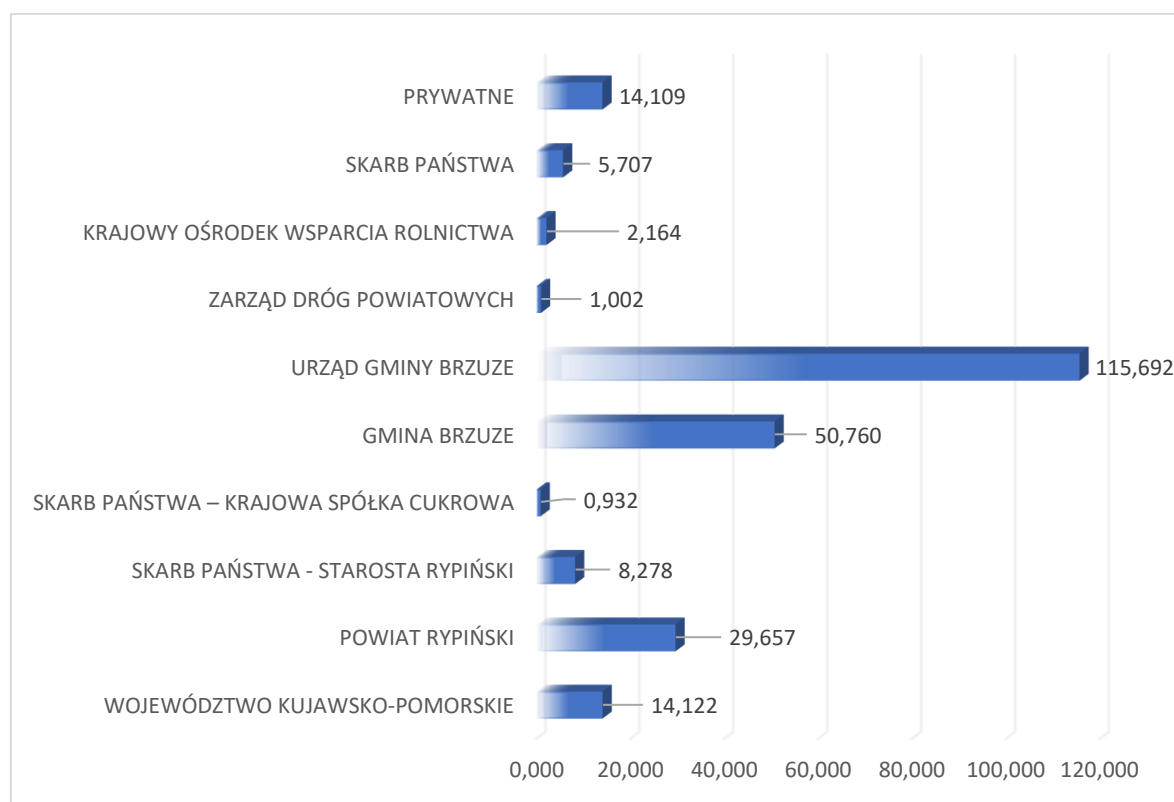
Rys. 32. Porównanie długości dróg utwardzonych i nieutwardzonych w miejscowościach gminy Brzuze

W latach 2016-2018 nastąpił przyrost długość utwardzonych dróg gminnych.

Rys.33. Długość utwardzonych dróg gminnych na terenie Gminy Brzuze w latach 2016-2018 [km]

Analiza powyższego wykresu wskazuje, że w roku 2017 utwardzono 2,29 km dróg gminnych natomiast w roku 2018 ilość dróg posiadających twardą nawierzchnię wzrosła o 6,96 km.

Rys.34. Długość dróg wg własności [km]

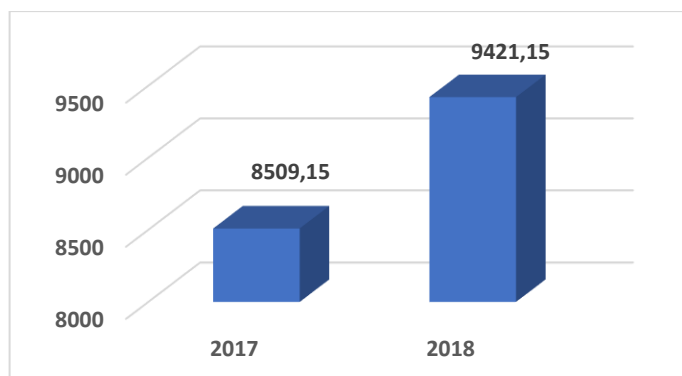
Tab. 18. Inwestycje drogowe w 2018 r.

Lp.	Nazwa zadania	Wartość zadania [zł]	Opis
1.	Przebudowa drogi Giżynek w kierunku Ruża	Całkowity koszt: 28 000,00 Środki z budżetu gminy: 20 000,00 Środki z funduszu sołeckiego: 8 000,00	Poszerzenie, materiał
2.	Przebudowa drogi Dobre-Trąbin Rumunki	Całkowita koszt: 159 434,37	Wykonano utwardzenie drogi grysem o długości 0,835 km
3.	Przebudowa drogi dojazdowej Kleszczyń-Małe Pole II etap	Całkowity koszt: 748 984,129 Środki z budżetu Województwa Kujawsko-Pomorskiego: 144 00,00 Środki z budżetu gminy: 595 777,29	Wykonano warstwę bitumiczną na utwardzonej podbudowie o długości 0,8 km
4.	Przebudowa drogi dojazdowej Ostrowite-Brzuze	Całkowity koszt: 327 484,76	Wykonano warstwę bitumiczną o długości 0,720 km
5.	Przebudowa drogi dojazdowej Ostrowite-Mościska na odcinku 2+035 km	Całkowity koszt: 1 312 920,23	Wykonano warstwę bitumiczną wraz z podbudową o długości 2,035 km oraz towarzyszącą infrastrukturą drogową
6.	Przebudowa drogi Giżynek w kierunku Wojnowa	Całkowity koszt: 238 742,67 Środki z budżetu gminy: 230 745,08 Środki z funduszu sołeckiego: 7 997,59	Wykonano utwardzenie drogi grysem o długości 0,939 km
7.	Przebudowa drogi gminnej nr 120203C Łączonek-Ostrowite II etap	Całkowity koszt: 12 961,10 Środki z budżetu gminy: 2 961,10 Środki z funduszu sołeckiego: 10 000,00	Zakup gruzu na remont drogi
8.	Przebudowa drogi Marianowo-Ruszkowo	Całkowity koszt: 19 274,10	Wykonano utwardzenie drogi tłuczniem
9.	Przebudowa drogi Okonin-Parowa	Całkowity koszt: 85 433,34	Wykonano utwardzenie drogi tłuczniem
10.	Przebudowa drogi osiedlowej w miejscowości Ostrowite	Całkowity koszt: 24 077,25	Wykonano nawierzchnię z mieszanek mineralno-bitumicznych grysowo-żwirowych o grubości warstwy asfaltowej ścieralnej 4cm po zagęszczeniu oraz podbudowę z kruszywa łamanego o grubości warstwy po zagęszczeniu 6 cm
11.	Przebudowa drogi Radzynek-Somsiory	Całkowity koszt: 109 182,63	Wykonano podbudowę tłuczniową drogi o długości 0,999 km
12.	Przebudowa drogi Studzianka-Bobrówiec	Całkowity koszt: 99 989,53	Wykonano montaż 400 m ² bruku na podsypce cementowo-piaskowej
13.	Przebudowa drogi Ugoszcz-Piórkowo	Całkowity koszt: 85 343,81	Wykonano utwardzenie drogi grysem o długości 0,340 km

		Środki z budżetu gminy: 80 343,81 Środki z funduszu sołeckiego: 5 000,00	
14.	Przebudowa drogi w Żałem pod Rudę Żalską	Całkowity koszt: 60 000,00 Środki z budżetu gminy: 40 000,00 Środki z funduszu sołeckiego: 20 000,00	Wykonano dokumentację na budowę drogi oraz zakupiono materiał na utwardzenie drogi
15.	Przebudowa drogi Piskorzyn-Olendry	Całkowity koszt: 13 530,00	Wykonanie części dokumentacji na budowę drogi
16.	Przebudowa drogi Gulbiny w kierunku cegielni	Całkowity koszt: 26 039,10	Wykonanie przebudowy drogi Gulbiny (w kierunku cegielni) o powierzchni 400 m ² polegającej na wykonaniu warstwy ścieralnej z mieszanki mineralno-bitumicznej na przełomach o średniej grubości 6 cm
17.	Przebudowa drogi dojazdowej Trąbin Rumunki	Środki z funduszu sołeckiego: 9 946,44	Zakup gruzu na remont drogi
18.	Przebudowa drogi Ugoszcz-Julianowo	Środki z funduszu sołeckiego: 4 998,72	Zakup gruzu na remont drogi
19.	Przebudowa drogi dojazdowej w miejscowości Ugoszcz (osiedle)	Środki z funduszu sołeckiego: 4 079,38	Zakup gruzu na remont drogi

4.5. Budowa chodników

W roku 2018 w porównaniu z rokiem poprzednim przybyło 1350 m² chodników. Szacunkowa łączna całkowita powierzchnia chodników na koniec roku 2018 wyniosła około 15248 m².

Rys.35. Długość chodników [m] na terenie Gminy Brzuze - porównanie lat 2017 i 2018

W porównaniu roku 2017 z rokiem 2018 przybyło 912 metrów chodników. Szacunkowa łączna całkowita długość chodników na koniec roku 2018 wyniosła około 9421 metrów. Podjęto prace polegające na poprawie komunikacji pieszej poprzez budowę chodników w miejscowości Ugoszcz, Ostrowite i Żałe. Rozpoczęto przygotowania do wykonania chodnika przy drodze wojewódzkiej Rypin – Grudziądz na odcinku od zatoki autobusowej do Stacji benzynowej w miejscowości Ostrowite. Utwardzono również kolejną część placu przy świetlicy wiejskiej w Żałem. Łączny koszt wykonanych prac wyniósł 178 980,48 złotych.

Tab.19. Budowa chodników w 2018 r.

Lp.	Nazwa zadania	Wartość zadania [zł]	Opis
1.	Budowa chodnika przy drodze wojewódzkiej w miejscowości Ostrowite w kierunku stacji benzynowej	Całkowita wartość: 13 560,75	Wykonanie dokumentacji projektowej
2.	Budowa chodnika przy drodze wojewódzkiej w Ugoszczu	Całkowita wartość: 28 047,09	Budowa chodnika o szerokości 1,5 m i długości 183 m w miejscowości Ugoszcz przy drodze wojewódzkiej Ostrowite-Zbójno
3.	Budowa chodnika przy drodze gminnej Ostrowite-Studzianka	Całkowita wartość: 69 535,90 Środki z budżetu gminy w roku 2017 – 9 996,00 środki z budżetu gminy w roku 2018 – 49 539,90 środki z Funduszu Sołeckiego – 10 000,00	Budowa chodnika o szerokości 1,5 m i długości 330 m w miejscowości Ostrowite przy drodze gminnej Ostrowite-Studzianka
4.	Budowa chodnika przy drodze powiatowej w Żałem	Całkowita wartość: 8 486,77	Budowa chodnika o szerokości 1,5 m i długości 125 w miejscowości Żałe od skrzyżowania drogi gminnej Żałe-Borzymin z drogą powiatową Brzuze-Nadróż w kierunku Bruzego
5.	Budowa chodnika na odcinku Ostrowite-Dobre	Całkowita wartość: 34 996,33 środki z budżetu gminy – 25 069,07 środki z Funduszu Sołeckiego – 9 927,26	Kontynuacja budowy chodnika o szerokości 1,5 m i długości 386 m w miejscowości Ostrowite na odcinku od cmentarza do drogi dojazdowej nr działki 40 realizacja od października 2018 do końca maja 2019 roku
6.	Budowa chodnika na osiedlu w miejscowości Ostrowite	Całkowita wartość: 11 914,64	Budowa chodnika o długości 75 m i szerokości 1,5 w miejscowości Ostrowite (Osiedle pod Mościska)
7.	Utwardzenie placu przez świetlicą w Żałem	Całkowita wartość: 2 439,00 środki z Funduszu Sołeckiego - 2 439,00	Zakup materiałów do utwardzenia około 90 m ² placu przed świetlicą wiejską w Żałem
8.	Budowa chodnika przy drodze Ostrowite-Mościska	Całkowita wartość: około 30 401,00 (w ramach budowy drogi Ostrowite-Mościska)	Budowa chodnika o długości około 195 m i szerokości 1,5 m przy drodze Ostrowite-Mościska

Rys.36. Inwestycje drogowe w 2018 r.

4.6. Rewitalizacja

Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Brzuze na lata 2017-2023 przyjęto uchwałą Rady Gminy Brzuze Nr XLVII/287/2018 z dnia 14 września 2018 r. W programie został wyodrębniony obszar rewitalizacji gminy. Obszar ten w Gminie Brzuze cechuje się największą kumulacją negatywnych zjawisk i problemów, jak również znacznym potencjałem rozwojowym. Obszar rewitalizacji na terenie gminy Brzuze zajmuje powierzchnię 10,55 km², co stanowi 12,32% powierzchni gminy i jest zamieszkały przez 1592 osoby co stanowi 29,03 % mieszkańców gminy Brzuze.

Do obszaru wymagającego interwencji na terenie gminy Brzuze zaliczono sołectwa: Brzuze, Ostrowite oraz Ugoszcz, gdyż jako na ich terenie identyfikuje się co najmniej 2 problemy społeczne oraz na terenie tych sołectw występują negatywne zjawiska w sferze gospodarczej. Celem Lokalnego Programu rewitalizacji Gminy Brzuze jest poprawa życia mieszkańców gminy, zwiększenia kompetencji mieszkańców obszaru rewitalizacji, tym samym zwiększenie przedsiębiorczości na terenie gminy oraz wzrost atrakcyjności przestrzeni

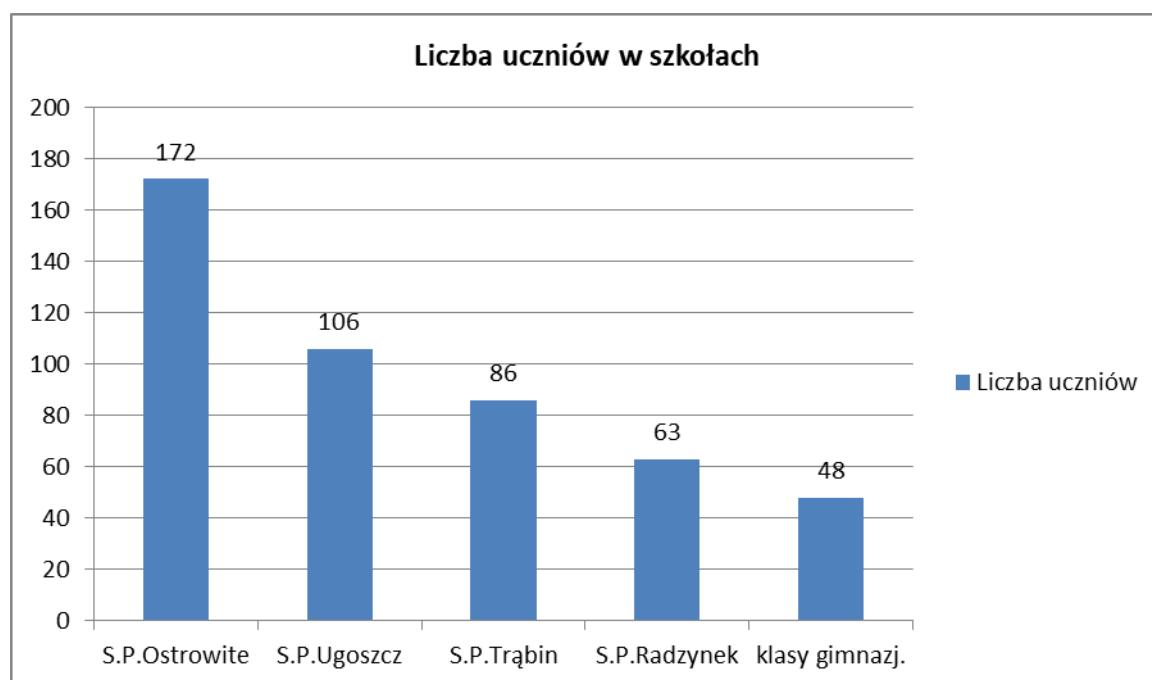
Ostrowitem znajduje się kompleks boisk *Orlik*. Wszystkie szkoły mają do dyspozycji sale gimnastyczne, przy czym SP Ugoszcz posiada salę o niewystarczającej powierzchni.

W roku 2018 w 4 szkołach podstawowych i klasach gimnazjalnych uczyło się 471 uczniów. Łączna liczba nauczycieli w etatach przeliczeniowych wyniosła 60,25. Średni koszt utrzymania na 1 ucznia waha się od 10,0 tys. zł w Trąbinie do 13,6 tys. zł w Radzynieku.

Tab. 20. Podstawowe dane dotyczące funkcjonowania szkół w 2018 r.

Szkoły podstawowe	Ostrowite z klasami gimnazjalnymi	Ugoszcz	Trąbin	Radzynek
Liczba uczniów	218	104	86	63
Liczba etatów nauczycieli	25	12,50	10,00	12,75
Budżet szkoły, wydatki ogółem [zł]	2 393 596,81	1 055 152,96	865 932,35	861 823,94
Liczba oddziałów	11	8	8	7
Koszt utrzymania 1ucznia [zł]	10 979,80	10 145,70	10 068,98	13 679,74

Do jednej klasy uczęszczało w 2018 r. średnio 14 uczniów. Najwięcej w szkole w Ostrowitem średnio 19 uczniów w klasie, najmniej w szkole w Radzynieku, średnio 9 uczniów. Przy wszystkich szkołach funkcjonowały również oddziały przedszkolne.

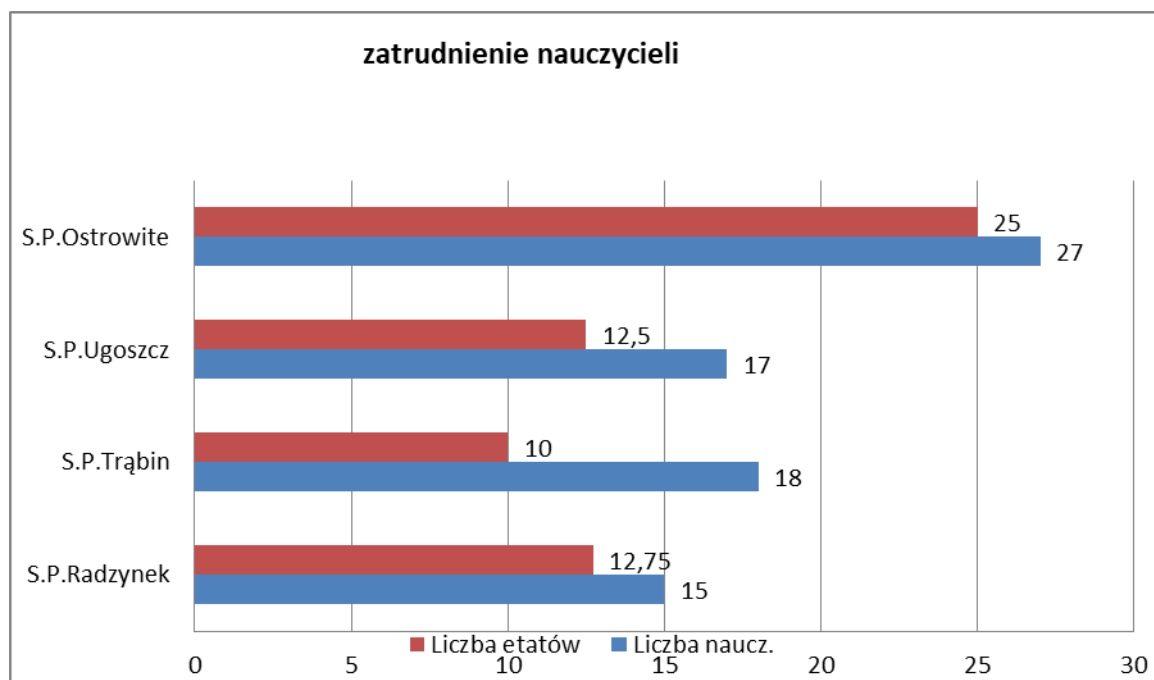

Rys. 38. Liczba uczniów w szkołach we wrześniu 2018 r.

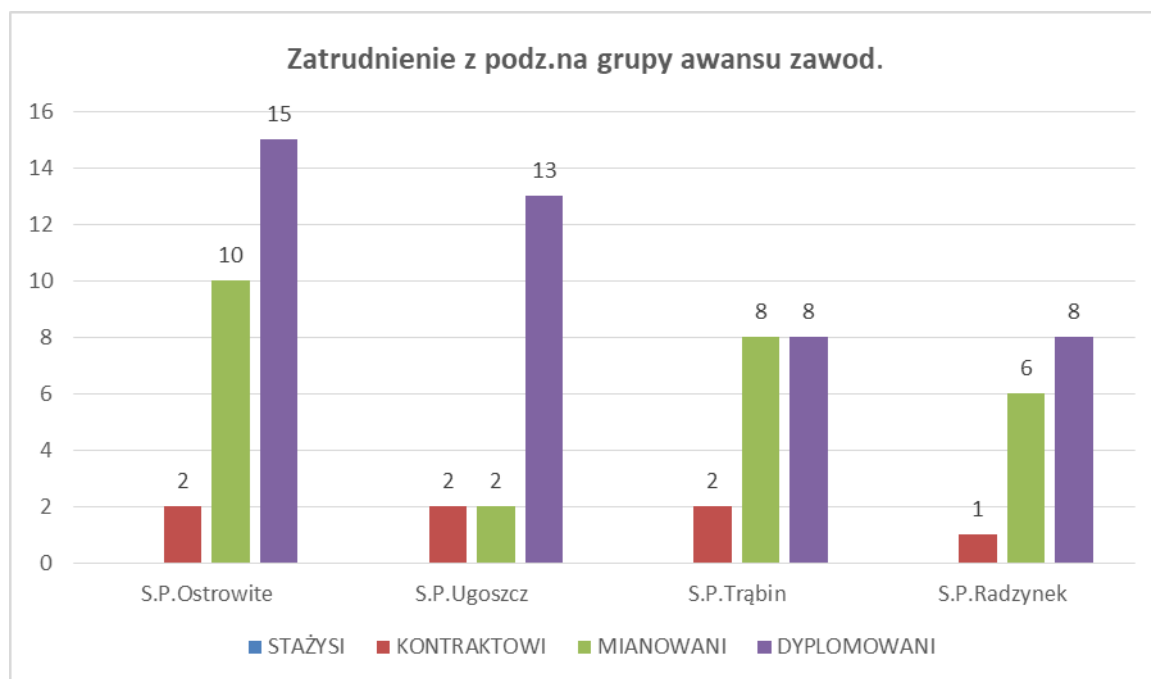
W poszczególnych szkołach zatrudnienie nauczycieli przedstawia się następująco:

1. SP Ostrowite – 27 nauczycieli: 25,00 etatów;
2. SP Ugoszcz – 17 nauczycieli: 12,50 etatów;
3. SP Trąbin – 18 nauczycieli: 10,00 etatów;
4. SP Radzynek – 15 nauczycieli: 12,75 etatów.

Zatrudnienie obsługi i administracji szkół w placówkach oświatowych wynosi 27 etatów w tym 4 etaty administracji i 23 etaty obsługi.

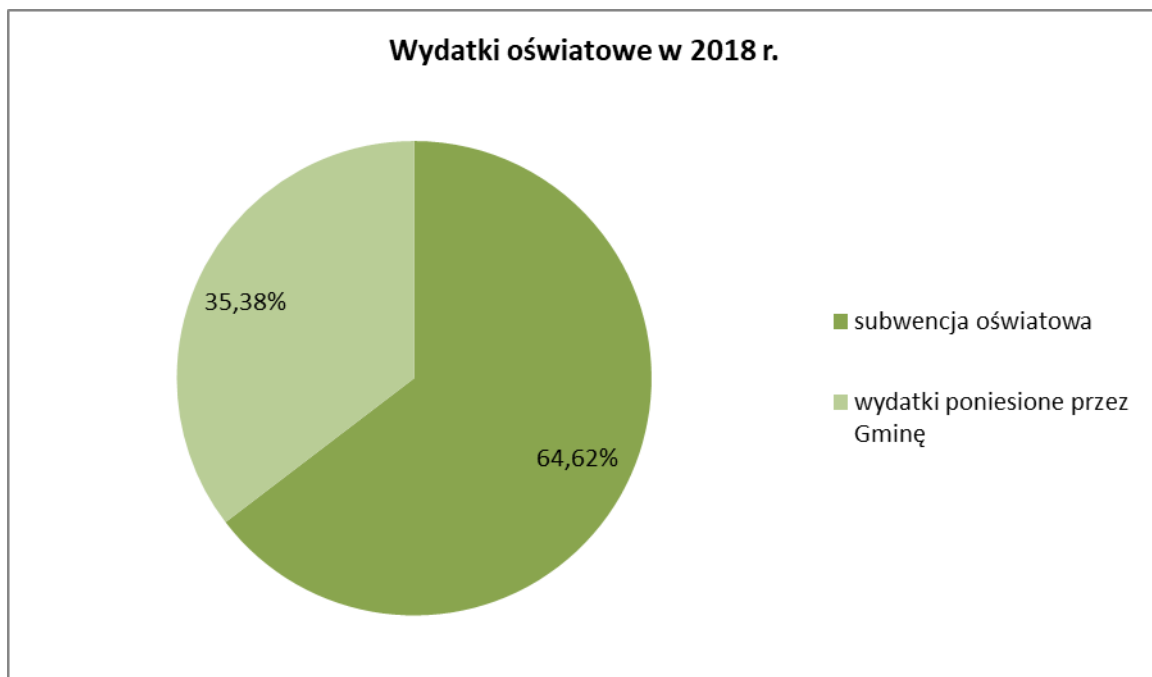

Rys. 39. Zatrudnienie nauczycieli w szkołach

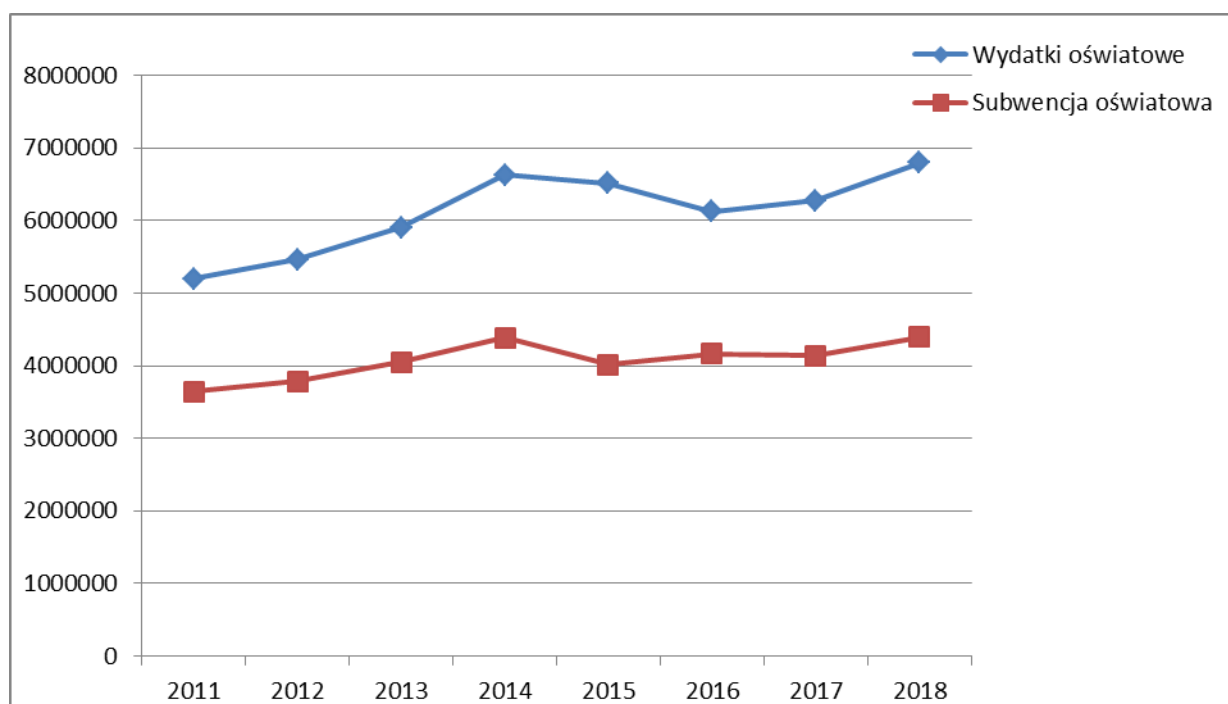

Rys. 40. Zatrudnienie nauczycieli w szkołach z podziałem na stopnie awansu zawodowego

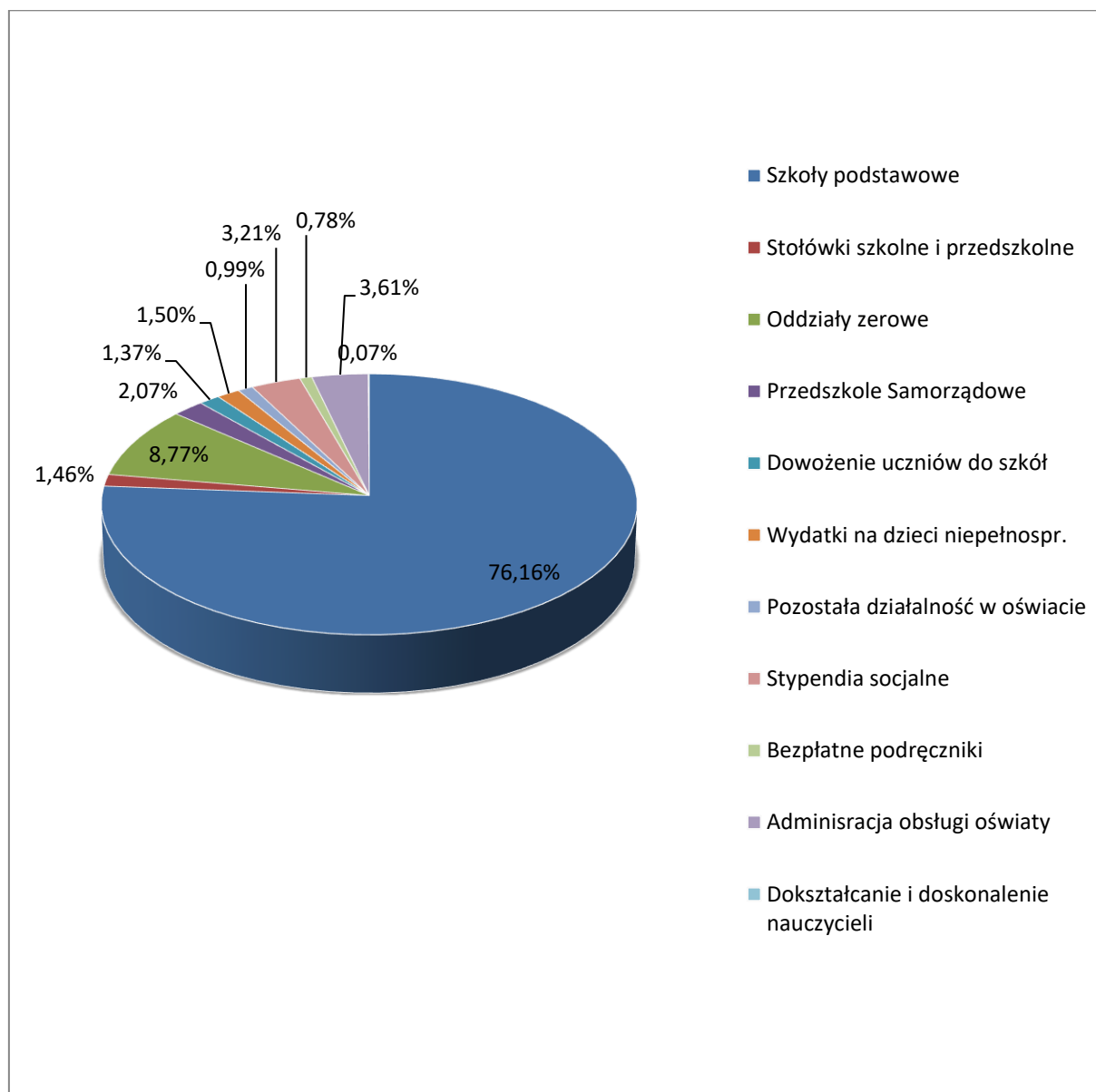
Wydatki Gminy Brzuze w 2018 r. na oświatę wyniosły ogółem 6 796 708,12 zł. Wysokość subwencji oświatowej na zadania szkolne wyniosła 4 392 132,00 zł (64,62%). Wydatki gminy wyniosły 2 404 576,12 zł (35,38%).

Rys. 41. Źródła pokrycia wydatków oświatowych w 2018 r.

Rys. 42. Udział subwencji oświatowej w wydatkach na oświatę

Rys. 43. Struktura wydatków na oświatę w 2018 r.

Dowożenie uczniów

W związku z koniecznością usprawnienia dowożenia uczniów do szkół gmina inwestowała w drogi i chodniki wewnętrzne, parkingi i place manewrowe dla autobusów i samochodów osobowych. W 2018 r. dokończone zostały prace przy budowie parkingu, placu manewrowego i peronu przy Szkole Podstawowej w Ugoszczu. Przebudowana została również droga dojazdowa do części sportowej SP Trąbin. Pod koniec roku zakupiono materiały (kostka brukowa) do przebudowy placu manewrowego przy SP Ostrowite. Gmina opracowała również koncepcję, a następnie projekt zatoczki autobusowej przy SP Radzynek. Niedokończone prace przy szkołach w Ostrowitem i Radzynku będą kontynuowane w latach następnych. W 2018 r. wprowadzona została korekta trasy dowozu uczniów do SP Radzynek przez Studziankę.

Dożywianie uczniów

W 2018 r. opracowany został projekt przebudowy kuchni w SP Ostrowite, w której przygotowywane są posiłki dla uczniów wszystkich szkół w gminie Brzuze. Projekt obejmuje przebudowę pomieszczeń, klatki schodowej, montaż windy i wyposażenia. Rozpoczęcie prac remontowych przewidziane jest w 2019 r. Złożony został wniosek o dofinansowanie.

Dofinansowanie kosztów kształcenia pracowników młodocianych

Wykonując obowiązki w zakresie wsparcia pracodawców w szkoleniu młodocianych pracowników zamieszkałych na terenie Gminy Brzuze w 2018 r., zgodnie z ustawą o systemie oświaty oraz ustawą Prawo oświatowe rozpatrywane były wnioski pracodawców o zwrot kosztów kształcenia osób, które ukończyły przygotowanie zawodowe i zdały egzamin czeladniczy lub egzamin potwierdzający uzyskanie kwalifikacji

zawodowych. Na realizację ww. zadania pozyskano środki z Funduszu Pracy. Pracodawcy złożyli 8 wniosków dla 9 osób, które zrealizowały szkolenie zawodowe. Na ten cel przeznaczono 53304,42 zł.

4.8. Kultura

4.8.1. Biblioteki

Samorządową instytucją kultury, która realizuje zadania własne Gminy Brzuze w dziedzinie prowadzenia działalności kulturalnej jest Gminna Biblioteka Publiczna w Brzuzem z siedzibą w Ostrowitem. Została powołana uchwałą Rady Gminy Brzuze z dnia 27 kwietnia 2006 roku nr XXXVIII/153/06.

Struktura biblioteki

- Gminna Biblioteka Publiczna w Brzuzem z/s w Ostrowitem
- Filia publiczno-szkolna w Trąbinie (połączona uchwałą Rady Gminy Brzuze z dnia 25 lipca 1997 roku nr XXIV/132/97)
- Filia w Ugoszczu
- Filia w Żałem

Księgozbiór

Na dzień 1 stycznia 2018 r. księgozbiór zawierał 38 235 książek, w przeliczeniu na jednego mieszkańca gminy łączna liczba książek wynosiła 7,12 sztuk:

- GBP- 13 627
- Trąbin- 9 105
- Ugoszcz- 6965
- Żałe- 8 556

oraz 18 audiobooków:

- GBP- 5
- Trąbin- 13

Na dzień 31 grudnia 2018 r. księgozbiór bibliotek gminy Brzuze 39 394 książek oraz 18 audiobooków, w przeliczeniu na jednego mieszkańca gminy wynosił 7,39 książek. W ciągu roku 2018 księgozbiór bibliotek wzbogacił się o następujące pozycje:

- zakup ze środków własnych biblioteki- 746 woluminów
  - literatura dla dorosłych - 463
  - literatura dla dzieci - 244
  - literatura popularno-naukowa - 39
- zakup z programu „Narodowy program rozwoju czytelnictwa” – dotacja MKiDN - 222 woluminy
  - literatura dla dorosłych- 143
  - literatura dla dzieci- 70
  - literatura pop-naukowa- 9
- z darów biblioteka otrzymała 29 woluminów
- podręczniki szkolne (Filia Trąbin) -1032 woluminy.

W 2018 roku ubytkowano 888 woluminów Filia Trąbin (podręczniki szkolne). Do katalogu on-line zostało wpisanych 9 582 książek.

Czytelnicy

Na dzień 31 grudnia 2017 roku biblioteki zarejestrowały 521 czytelników:

- GBP – 243
- Trąbin – 116
- Ugoszcz – 119
- Żałe – 43

Na 31 grudnia 2018 roku biblioteki zarejestrowały 523 czytelników:

- GBP – 523
- Trąbin 105
- Ugoszcz – 124
- Żałe -43

Wypożyczenia

W 2018 roku wypożyczono na zewnątrz bibliotek 12167 książek:

- GBP – 6163
- Trąbin – 3147
- Ugoszcz – 1900
- Żałe – 957

Na miejscu w bibliotece udostępniono 1336 książek:

- GBP – 106
- Trąbin – 250
- Ugoszcz – 932
- Żałe – 48

Audiobooki w 2018 r. cieszyły się niewielkim zainteresowaniem.

Odwiedziny w bibliotekach

W 2018 roku biblioteki odwiedziło łącznie 6 797 osób.

- odwiedziny w bibliotece:
  - wypożyczenia na zewnątrz- 4 968 osób:
    - ✓ GBP- 2 455
    - ✓ Trąbin- 1 288
    - ✓ Ugoszcz 978
    - ✓ Żałe – 247
  - udostępnienia na miejscu – 1 261 osób:
    - ✓ GBP – 102
    - ✓ Trąbin- 136
    - ✓ Ugoszcz- 997
    - ✓ Żałe – 26
- korzystanie z komputerów 568 osób:
  - ✓ Ostrowite 29
  - ✓ Trąbin – 333
  - ✓ Ugoszcz -144
  - ✓ Żałe -62

Komputeryzacja i inne usługi internetowe

Istnieje możliwość przeszukiwania katalogu on-line na stronie internetowej biblioteki: www.biblioteka.brzuze.eu lub na stronie urzędu gminy: www.brzuze.pl zakładka szukam książki. Do wszystkich bibliotek można składać zamówienia poprzez e-mail: bostr@vp.pl bądź telefonicznie 608 266 015 obsługujący:

- GBP
- Filię Trąbin
- Filię Żałe

oraz biblioteka.ugoszcz@wp.pl lub telefonicznie 692 982 513 obsługujący Filię Ugoszcz.

Biblioteka oferuje usługę dla osób starszych i niepełnosprawnych „Książka na telefon”.

Działalność kulturalna

W 2018 roku biblioteki gminy Brzuze zorganizowały następujące wydarzenia:

- Gminny konkurs czytelniczy „Biblioteka dobre miejsce dla człowieka, czyli najaktywniejszy czytelnik roku 2018”. W konkursie tym uczestniczyło 45 osób. Biblioteka poniosła w związku z tym wydarzeniem wydatki w kwocie 865,95 zł;
- lekcje biblioteczne, zwiedzanie biblioteki, zajęcia świetlicowe łącznie udział wzięło 122 osoby.

Ponadto biblioteka uczestniczyła w gminnych dożynkach (wystawa literatury regionalnej), organizowała wystawy i gazetki okolicznościowe w bibliotekach.

Baza lokalowa bibliotek

- Gminna Biblioteka Publiczna użytkuje lokal w domu kultury o powierzchni 105 m². Obecnie pomieszczenia przygotowywane są do remontu, a biblioteka zastępczo użytkuje lokal w Szkole Podstawowej w Ostrowitem.
- Filia w Trąbinie mieści się w budynku szkoły podstawowej. Powierzchnia lokalu użytkowanego przez bibliotekę to 60 m².
- Filia w Ugoszczu mieści się w budynku świetlicy wiejskiej, powierzchnia lokalu użytkowanego przez bibliotekę to 19 m².
- Filia Żałe mieści się w budynku świetlicy, powierzchnia użytkowanego przez bibliotekę to 44m².

Budżet

W 2018 roku na prowadzenie biblioteki i upowszechnianie czytelnictwa przeznaczono w budżecie 158 070,03 zł.

4.8.2. Świetlice i domy kultury

Budowa, remonty i wyposażenie świetlic pozostały jednym z ważniejszych kierunków działalności gminy w 2018 r. Zawarte zostały umowy na dokończenie budowy świetlicy w Kleszczynie oraz na kontynuację remontu i wyposażenia domu kultury w Ostrowitem.

Tab. 21. Świetlice na terenie gminy

Lp.	Nazwa	Numer budynku	Numer działki
1.	Świetlica w Brzuzem	63	100/9
2.	Świetlica w Łączonku	43A	75/1

3.	Świetlica w Dobrem	8	63/7
4.	Świetlica w Somsiorach	23	133/3
5.	Świetlica w Trąbinie	42	122/4
6.	Świetlica w Ugoszczu	23	73/1
7.	Świetlica w Żałem	16	597
8.	Świetlica w Żałem	17	499/3
9.	Świetlica w Giżynku	39	216
10.	Świetlica w Radzynku	17	82/6
11.	Świetlica w Gulbinach	38	141/1
12.	Świetlica w Okoninie	46	76
13.	Dom Kultury w Ostrowitem	188	194/10
14.	Świetlica w Piskorzynie	39A	103/5
15.	Świetlica w Trąbinie Rumunkach	14	24/1
16.	Świetlica w Marianowie	33	24/8
17.	Świetlica w Przyrowie	-	19/3
18.	Świetlica w Kleszczynie (w budowie)	-	119/1

4.8.3. Kolekcja dóbr kultury

Troską samorządu jest zachowanie pamięci o życiu i kulturze czasów minionych. Jednym ze sposobów na „ocalenie od zapomnienia” tego, co należy do przeszłości jest stworzona w 1999 r. gminna kolekcja dóbr kultury. Ekspozycje zgromadzone zostały w kilku obiektach rozmieszczonych na obszarze gminy, m.in. w Ugoszczu, Żałem i Brzuzem. Są to głównie przedmioty codziennego użytku, maszyny i urządzenia. Do największych obiektów należy lokomotywa wąskotorowa i wagoniki. W 2018 r. prowadzone były prace nad uzupełnieniem zbiorów. Poszukiwany jest obiekt, w którym można byłoby zgromadzić wszystkie ekspozycje.

4.8.4. Zabytki

Zabytki znajdujące się w gminie stanowią istotny element naszego dziedzictwa kulturowego. Dzięki zachowanym obiektom poznajemy historię miejsc nam bliskich oraz uczymy się szacunku dla tradycji, kultury i obyczajów. Ponadto na terenie całej gminy znajduje się 206 stanowisk archeologicznych.

Tab. 22 Zabytki nieruchome w gminie Brzuze wpisane do Rejestru zabytków oraz do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

L.p.	Przedmiot ochrony	Zakres ochrony	Wpis do rejestru		Miejsce położenia zabytku
			Data	Numer decyzji	Adres
1	Park dworski	Rejestr Zabytków	31.05.2000	A/24	Gulbiny
2	Zespół cukrowni	Rejestr Zabytków	20.01.1992	A/1326	Ostrowite
	Park krajobrazowy przy cukrowni (w zespole cukrowni)	Rejestr Zabytków	20.01.1992	A/1326	Ostrowite
	Budynek zarządu -pałac (w zespole cukrowni)	Rejestr Zabytków	20.01.1992	A/1326	Ostrowite
	Budynek gospodarczy-przy pałacu (w zespole cukrowni)	Rejestr Zabytków	20.01.1992	A/1326	Ostrowite
3	Kaplica drewniana p.w. Matki Boskiej Studziennej	Rejestr Zabytków	31.08.1927	A/459	Studzianka
4	Zespół pałacowo-parkowy	Rejestr Zabytków	17.09.1985	A/1502	Ugoszcz
	Pałac (w zespole pałacowo-parkowym)	Rejestr Zabytków	17.09.1985	A/1502	Ugoszcz
	Park pałacowy (w zespole pałacowo-parkowym)	Rejestr Zabytków	17.09.1985	A/1502	Ugoszcz
	Oficyna (w zespole pałacowo-parkowym)	Rejestr Zabytków	17.09.1985	A/1502	Ugoszcz
	Ogrodzenie z bramą (w zespole pałacowo-parkowym)	Rejestr Zabytków	17.09.1985	A/1502	Ugoszcz
	Spichlerz (w zespole pałacowo-parkowym)	Rejestr Zabytków	17.09.1985	A/1502	Ugoszcz
	Obora (w zespole pałacowo-parkowym)	Rejestr Zabytków	17.09.1985	A/1502	Ugoszcz
5	Zespół kościoła parafialnego rzym.-kat. p.w. św. Anny	Rejestr Zabytków	03.12.2003	A/113	Żałe
	Kościół rzym.-kat. p.w. Św. Anny (w zespole kościoła parafialnego)	Rejestr Zabytków	03.12.2003	A/116	Żałe
	Brama i ogrodzenie (w zespole kościoła parafialnego)	Rejestr Zabytków	03.12.2003	A/116	Żałe
	Drzewostan (w zespole kościoła parafialnego)	Rejestr Zabytków	03.12.2003	A/116	Żałe
	Cmentarz przykościelny (w zespole kościoła parafialnego)	Rejestr Zabytków	03.12.2003	A/116	Żałe
6	Grodzisko	Rejestr Zabytków	24.11.1969	C/103	Kleszczyn
7	Grodzisko	Rejestr Zabytków	29.09.1965 20.10.1948	108/39/C B - 1	Mościska
8	Grodzisko	Rejestr Zabytków	24.11.1969	C/104	Somsiory
9	Grodzisko	Rejestr Zabytków	15.09.1965	C/19	Żałe
10	Park dworski	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Brzuze
11	Dom (1922 r.)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
12	Dom (1924 r.)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
13	Dom nr 24	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
14	Dom nr 28	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
15	Dom nr 29	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
16	Dom nr 30	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
17	Dom nr 35	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
18	Dom nr 37	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
19	Dom nr 41	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
20	Dom nr 43	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny
21	Krzyż przydrożny	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Gulbiny

22	Cmentarz ewangelicki	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Kleszczyn
23	Krzyż przydrożny	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Marianowo
24	Cmentarz ewangelicki	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Mościska
25	Zespół kościoła rzym.-kat. p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Kaplica rzym.-kat. p.w. NSPJ (zespół kościoła rzym.-kat.)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Starodrzew (zespół kościoła rzym.-kat. P.w. NSPJ)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
26	Zespół dworsko-parkowy	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Dwór (w zespole dworsko-parkowym)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Park dworski (w zespole dworsko-parkowym)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
27	Zespół cukrowni Ostrowite	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Dom mieszkalny pracowników „Pańska murowanka” (w zespole cukrowni)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Dom mieszkalny pracowników „Murowanka” (w zespole cukrowni)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Dom mieszkalny nr 179 (w zespole cukrowni)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Dom mieszkalny nr 180 (w zespole cukrowni)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Dawna stajnia, obecnie dom nr 129 (w zespole cukrowni)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Warsztaty (kuźnia, warsztat kotlarski) - (w zespole cukrowni)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Warsztaty, obecnie magazyn - (w zespole cukrowni)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
	Ambulatorium (w zespole cukrowni)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
28	Dom nr 48	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
29	Kapliczka przydrożna z figurą NMP	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
30	Krzyż przydrożny	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Ostrowite
31	Park dworski	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Radzynek
32	Dwór	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Somsiory
33	Kapliczka Kalwaria	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Studzianka
34	Starodrzew	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Studzianka
35	Zespół kościoła parafialnego	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin
	Kościół rzym.-kat. p.w. Św. Antoniego (w zespole kościoła parafialnego)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin
	Dzwonnica (w zespole kościoła parafialnego)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin
	Plebania (w zespole kościoła parafialnego)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin
	Ogrodzenie (w zespole kościoła parafialnego)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin
	Cmentarz przykościelny (w zespole kościoła paraf.)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin
	Figura NMP (w zespole kościoła parafialnego)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin
Starodrzew (w zespole kościoła parafialnego)	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin	
36	Cmentarz parafialny rzym.-kat.	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin

37	Brama i ogrodzenie cmentarza parafialnego	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin
38	Cmentarz ewangelicki	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin Rumunki
39	Krzyż przydrożny	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Trąbin Rumunki
40	Cmentarz parafialny	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Żałe
41	Brama i ogrodzenie cmentarza parafialnego	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Żałe
42	Dom nr 24	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Żałe
43	Dom nr 27	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Żałe
44	Dom nr 41	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Żałe
45	Dom nr 39	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Żałe
46	Figura Matki Boskiej	Wojewódzka Ewidencja Zabytków			Żałe

4.8.5. Prace konserwatorskie

W 2018 r. z dzięki dotacji Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków DPS Ugoszcz prowadził remont ogrodzenie zespołu pałacowo-parkowego.

4.9. Rekreacja, sport i turystyka

W 2018 r. realizowane były kolejne zadania w zakresie rozbudowy placów zabaw, siłowni plenerowych, pomostów i altan. Podpisane zostały umowy na zagospodarowanie terenów rekreacyjnych w Kleszczynie i Ostrowitem.

Tab. 23. Place zabaw w gminie Brzuze

Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	Numer działki
1.	Ugoszcz (przy Szkole Podstawowej)	171/4
2.	Ostrowite (przy Szkole Podstawowej)	169/5
3.	Ostrowite – przedszkole	194/7
4.	Radzynek (przy Szkole Podstawowej)	43/3
5.	Żałe	499/3
6.	Trąbin (przy Szkole Podstawowej)	132/4
7.	Gulbiny	140/2
8.	Ugoszcz (Osiedle)	76/12

9.	Brzuze	96/5
10.	Ostrowite (Osada)	194/10
11.	Dobre	63/6
12.	Łączonek	75/1
13.	Somsiory	131

Gmina Brzuze uzyskała dofinansowanie z budżetu województwa kujawsko-pomorskiego na rozbudowę małej infrastruktury sportowej w Ugoszczu. Grant, dzięki któremu możliwy był zakup nowych urządzeń rekreacyjnych, przyznany został w ramach programu „Rozbudowa Bazy Sportowej w Województwie Kujawsko-Pomorskim”. Dzięki dotacji otrzymanej ze środków województwa kujawsko-pomorskiego zbudowana została m.in. betonowa szachownica oraz betonowy stół plenerowy do tenisa.

Tab. 24. Siłownie zewnętrzne zbudowane w 2018 r.

Lp.	Miejscowość	Numer działki
1.	Brzuze	96/5
4.	Ugoszcz	157/91
7.	Ostrowite – przy szkole	169/5

W 2018 r. Gmina Brzuze zbudowała dwa pomosty rekreacyjno-wędkarskie. Obiekty usytuowano przy działkach gminnych w Trąbinie, nad Jeziorem Trąbińskim i Ostrowitem nad Jeziorem Ostrowickim. Obecnie gmina posiada 6 pomostów: w Brzuzem, Gulbinach, Ostrowitem, Trąbinie i Żałem nad jeziorami oraz w Trąbinie nad stawami przy remizie OSP. W Brzuzem, Ostrowitem i Ugoszczu zamontowane zostały urządzenia siłowni plenerowych. Rozbudowa siłowni o kolejne urządzenia kontynuowana jest w 2019 r. w Gulbinach, Ostrowitem (Osada), Radzynku i Żałem.

Tab. 25. Pomosty rekreacyjne i kąpielowe będące własnością gminy Brzuze

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja
1.	Brzuze	Jeziro Brzuskie
2.	Gulbiny	Jeziro Długie
3.	Ostrowite	Jeziro Ostrowickie
4.	Trąbin	Jeziro Trąbińskie
5.	Trąbin	Staw
6.	Żałe	Jeziro Kopiec

Z myślą o rozwoju turystyki, z inicjatywy samorządu gminy w 2000 r., we współpracy z Oddziałem Miejskim PTTK w Toruniu, wyznaczony został zielony szlak pieszy dookoła gminy Brzuze. W 2014 r. szlak został odnowiony, powstała także odnoga szlaku św. Jakuba na odcinku od Studzianki przez Ostrowite, Trąbin w gminie Brzuze do Płonno w gminie Radomin. W 2018 r. Odbyły się kolejne imprezy turystyczne w oparciu o wyznaczone szlaki.

4.10. Ochrona przyrody

4.10.1. Formy ochrony przyrody

Wg Ustawy o ochronie przyrody z 2004 roku: „Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody ożywionej i nieożywionej lub ich skupienia o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie”. Na terenie Gminy Brzuze Gmina Brzuze w 2018 r. znajdowało się 31 pomników przyrody ożywionej. Są to drzewa, które ze względu na swój wiek oraz rozmiar są chronione. Gmina ustanowiła również 1 pomnik przyrody nieożywionej w postaci głązu narzutowego. W stosunku do uznanych pomników przyrody zabrania się: niszczenia, uszkodzenia lub przekształcania obiektu, umieszczania tablic reklamowych.

Spośród ustanowionych pomników, 19 znajduje się na terenach Lasów Państwowych, jeden w parku DPS Ugoszcz, trzy na działkach gminnych, a dziewięć jest własnością prywatną. Cztery pomniki przyrody chronione są również na podstawie ustawy o ochronie zabytków. Są to: *Jesion Fryderyk* w Ugoszczu, *Dąb Chopin* w Gulbinach oraz dwa białodrzewy w Ostrowitem. W 2018 r. prowadzone były działania edukacyjne, promocyjne i monitoring.

Tab. 26 Pomniki przyrody w gminie Brzuze

Pomniki przyrody ożywionej				
Lp.	Przypisana nazwa	Gatunek	Miejscowość	Ilość
1.	Jesion Fryderyk	Jesion wyniosły	Ugoszcz	1
2.	Lipy Cecylii	Lipa drobnolistna	Trąbin Rumunki	4
3.	Topola Dziadka Jasia	Topola szara	Brzuze	1
4.	Lipa Jutrzenka	Lipa drobnolistna	Żałe	1
5.	Pan Tadeusz	Kasztanowiec zwyczajny	Mościska	1
6.	Kasztanowiec Tomek	Kasztanowiec zwyczajny	Dobre	1
7.	Dąb Chopin	Dąb bezszypułkowy	Gulbiny	1
8.	Białodrzewy Ostrowickie	Topola biała	Ostrowite	2
9.	Buki Trąbińskie	Buk zwyczajny	Trąbin Rumunki	18
10.	Dąb Ugoski	Dąb bezszypułkowy	Ugoszcz	1
Pomnik przyrody nieożywionej				
1.	Głąz narzutowy	Różowy granit grubokrystaliczny	Trąbin	1

Rys. 44 Formy ochrony przyrody w gminie Brzuzę

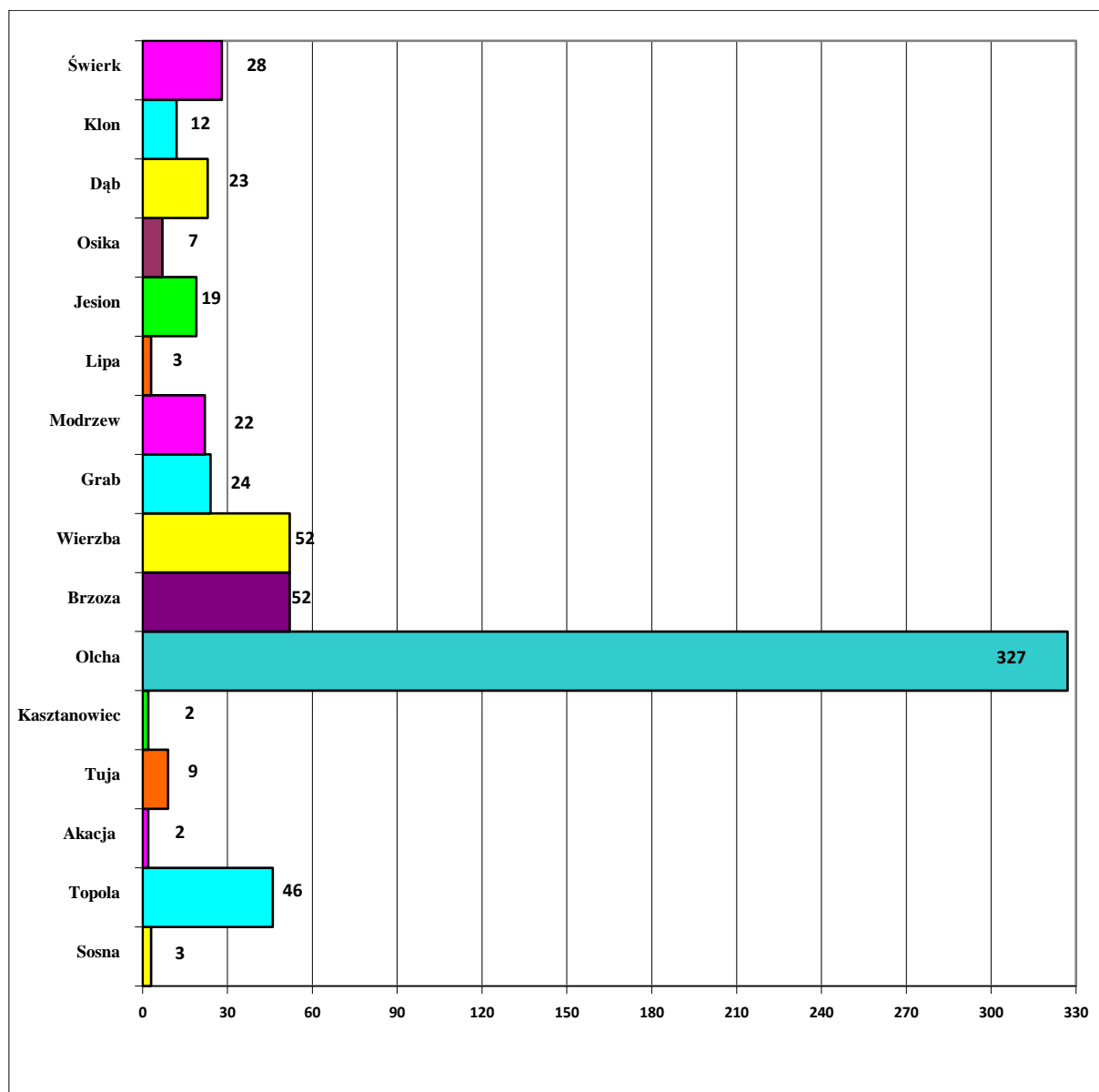
4.10.2. Pracownia edukacji ekologicznej

Zakres działań w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu w gminie Brzuzę jest bardzo szeroki, dlatego w 2018 r. staraniem samorządu gminy powstała gminnej sali edukacji ekologicznej. W konkursie Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu projekt uzyskał dofinansowanie na poziomie 60% łącznych kosztów inwestycji (31.780,00 zł). W ramach przedsięwzięcia pracownię wyposażono m.in. w sprzęt multimedialny, meble oraz zestaw edukacyjny. W nowopowstałej pracowni realizowane są projekty z zakresu edukacji ekologicznej.

4.10.3. Wycinka drzew

Zadrzewienia śródpolne i przyzagrodowe odgrywają ważną rolę środowiskową, w dużym stopniu decydują też o atrakcyjności krajobrazowej gminy. Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie przyrody z dnia 17 czerwca 2017 r. wycinki drzew można dokonać pod warunkiem zgłoszenia zamiaru wycinki w gminie. Po dokonaniu zgłoszenia zamiaru usunięcia drzew, organ przyjmujący zgłoszenia ma obowiązek dokonania oględzin drzew, które są przeznaczone do wycinki w terminie 21 dni od dnia wpływu zgłoszenia. Podczas oględzin sporządza się protokół, ustala się gatunek drzewa i obwód pnia, który mierzony jest na wysokości 5 cm. Po dokonaniu oględzin urząd w terminie 14 dni od dnia oględzin może, w drodze decyzji administracyjnej, wnieść sprzeciw. Usunięcie drzew może nastąpić przez 6 miesięcy od przeprowadzonych oględzin, po upływie tego czasu w przypadku nieusunięcia drzewa konieczne jest ponowne dokonanie zgłoszenia.

W 2018 r. do urzędu gminy wpłynęło 108 zgłoszeń zamiaru usunięcia drzew oraz 3 wnioski o wydanie zezwolenia na wycinkę, łącznie na 631 szt. drzew do usunięcia. Gmina wniosła w drodze decyzji administracyjnej 13 sprzeciwów na usunięcie 43 szt. drzew.

Rys 45 Wnioski na wycinkę poszczególnych gatunków drzew w 2018 r.

4.11. Gospodarka przestrzenna

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy należy do zadań własnych gminy. Podstawowym dokumentem planistycznym na poziomie lokalnym służącym do ich realizacji jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Dokument ten stanowi akt kierownictwa wewnętrznego, a jego ustalenia dają wytyczne dla władz gminy przy realizacji polityki przestrzennej. Planowanie przestrzenne jest procesem ciągłym, a to oznacza konieczność okresowej oceny przyjętych celów w rozwoju i kierunków polityki przestrzennej pod kątem zmieniających się w czasie uwarunkowań, potrzeb i analiz zmian w zagospodarowaniu przestrzennym. 14 września 2018 roku Rada Gminy Brzuze podjęła uchwałę w sprawie aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brzuze oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Brzuze, w której stwierdza, że Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brzuze przyjęte uchwałą Nr VI/36/99 Rady Gminy Brzuze z dnia 18 marca 1999 r. wymaga aktualizacji, pod względem dostosowania zapisów do obecnego standardu wymogów art. 10 ust. 1, 2 i 2a ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Stwierdzony zakres braku aktualności studium nie stanowi przeszkody dla możliwości uchwalania planów miejscowych lub jego zmian w zgodzie z ustaleniami studium. Uchwałą Nr XLVII/285/2018 z dnia 14 września 2018 roku Rada Gminy Brzuze podjęła decyzję w sprawie przystąpienia do sporządzenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brzuze.

Tab. 27 Miejscowe plany zagospodarowania

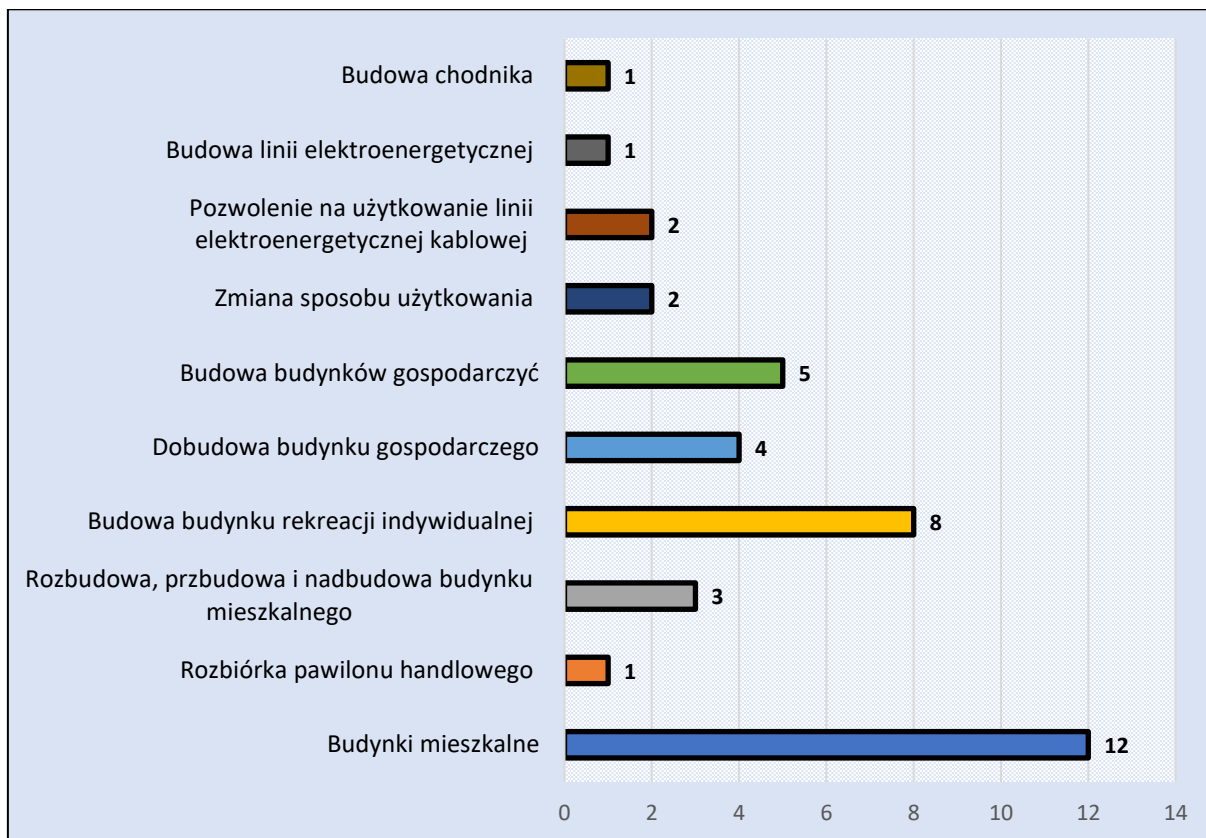
Lp.	Nazwa	Nr uchwały	Data zatwierdzenia
1.	Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dotyczącego wprowadzenia funkcji wypoczynkowo – rekreacyjnej z rehabilitacyjną na terenach rolnych we wsi Somsiorzy nad jeziorem Żalskim.	Uchwała Nr XXII/98/2000 Rady Gminy Brzuze	14 listopada 2000 r.
2.	Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dotyczącego wprowadzenia funkcji wypoczynkowo – rekreacyjnej z rehabilitacyjną na terenach rolnych we wsi Ostrowite nad jeziorem Ostrowickim.	Uchwała nr XXVII/122/2001 Rady Gminy Brzuze	27 kwietnia 2001 r.
3.	Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dotyczącego wprowadzenia funkcji wypoczynkowo – rekreacyjnej na terenach rolnych we wsi Łączonek położonych nad jeziorem Trąbińskim i małym jeziorem Łączonek – działki o numerach ewidencyjnych 12/1, 13/1.	Uchwała Nr XXXII/138/2001 Rady Gminy Brzuze	8 listopada 2001 r.
4.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Brzuze dla wybranego obszaru dotyczących przywrócenia funkcji produkcji rolnej dla obszaru położonego we wsi Ostrowite w obowiązującym miejscowym planie przeznaczonym pod usługi oświaty symbol 23 UO.	Uchwała Nr V/28/2003 Rada Gminy Brzuze	18 lutego 2003 r.
5.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Brzuze dla wybranych obszarów dotyczących: 1. Przeznaczenia gruntów rolnych na cele funkcji wypoczynkowo – rekreacyjnej, działka położona w obrębie wsi Brzuze nad jeziorem Brzuskim, 2. przeznaczenia gruntów rolnych na cele funkcji usług sportowo – rekreacyjnych, działka położona w obrębie wsi Ugoszcz.	Uchwała Nr V/29/2003 Rady Gminy Brzuze	18 lutego 2003 r.
6.	Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Brzuze w zakresie obejmującym wybrane obszary: obszar nr 1 – wieś Łączonek (działki nr 14/2, 14/3, 14/4, 14/5, 14,6), obszar nr 2 – wieś Łączonek (działki nr 107/1, 107/2, 107/3, 107/4, 107/5), obszar nr 3 – wieś Gulbiny (działki nr 240/2, 240/3, 240/6,240/7, 240/11, 240/12, 240/13, 240/14, 240/16, 240/19,240/20, 240/21, 240/22), obszar nr 4 – wieś Gulbiny (działki nr 2/4, 2/5, 2/6, 2/7, 2/8, 2/10, 2/12, 2/13, 2/14), obszar nr 5 – wieś Ostrowite (działka nr 236), obszar nr 6 – wieś Radzynek (działki nr 73/10, 73/11).	Uchwała Nr IX/ 49/07 Rady Gminy Brzuze	24 lipca 2007 r.

Na mocy art. 67 ust. 1 ustawy z dnia 07.07.1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 15 z 1999 r. poz. 139 z późn. zm.) z dniem 1 stycznia 2004 r. utracił moc prawną dotychczasowy miejscowy ogólny plan zagospodarowania przestrzennego gminy Brzuze zatwierdzony Uchwałą Nr XVIII/76/87 Gminnej Rady Narodowej w Brzuzem z dnia 29.12.1987 r. (Dz. Urz. woj. wrocławskiego nr 12 poz. 151 z dnia 30.12.1987 r.). W związku z powyższym określenie sposobu zagospodarowania i warunków zabudowy terenu następuje w drodze decyzji o warunkach zabudowy, natomiast inwestycje w zakresie celu publicznego określa się w drodze decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. W 2018 r. Gmina Brzuze wydała łącznie 91 decyzji administracyjnych w sprawie ustalenia zasad zagospodarowania i zabudowy w tym 81 decyzji o warunkach zabudowy z przeznaczeniem pod zabudowę mieszkaniową, usługową, gospodarczą, magazynową i zagrodową oraz 10 decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. Na terenie gminy w 2018 r. nadano 15 numerów porządkowych dla nowo wybudowanych budynków.

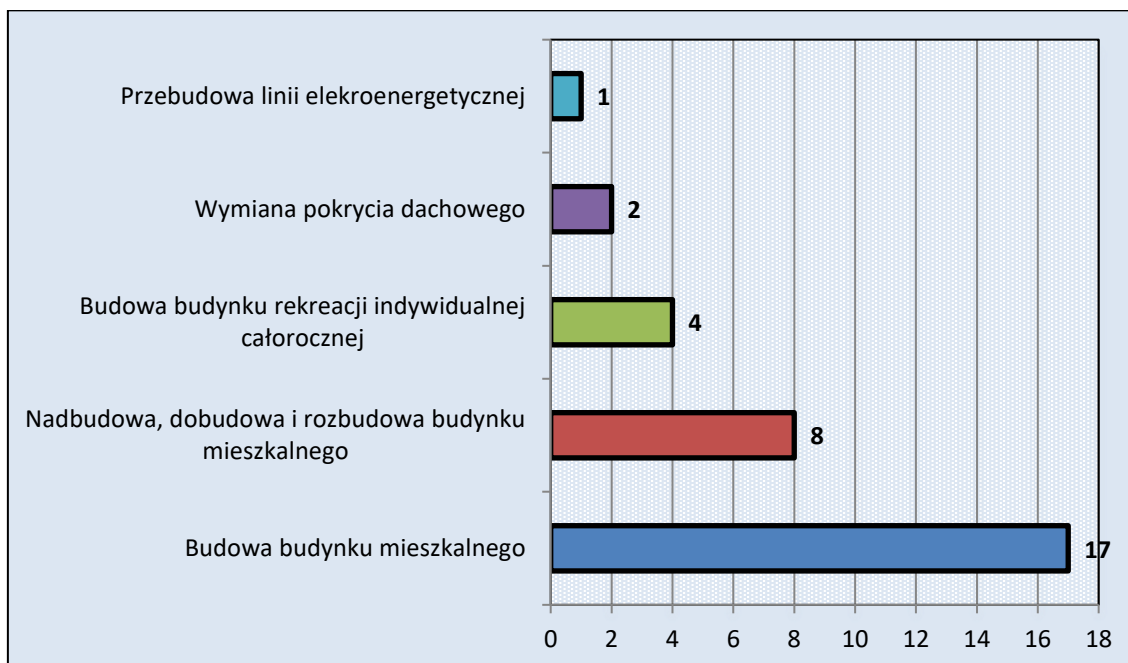
Tab. 28 Decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego z 2018 r.

1.	Budowa odcinka linii kablowej nn. Oświetlenia drogowego na działkach oznaczonych w ewidencji gruntów 195/8, 195/9, 195/11, położonych w obrębie ewidencyjnym Ostrowite. Decyzja – prawomocna.
2.	Budowa odcinka linii kablowej nn. Oświetlenia drogowego na działkach oznaczonych w ewidencji gruntów 77/1, 157/91, położonych w obrębie ewidencyjnym Ugoszcz. Decyzja – prawomocna.

3.	Budowa chodnika na odcinku Ostrowite – Dobre na działkach oznaczonych numerami ewidencyjnymi 294/3, 21/3, 22/3, 23/1, 24/10, 24/4, położonych w miejscowości Ostrowite. Decyzja – prawomocna.
4.	Budowa linii elektromagnetycznej kablowej nn. z szafkami pomiarowymi, na działkach oznaczonych numerami ewidencyjnymi 645, 646/6, 646/5, 646/4, 646/3, 646/2, 646/1, 731/4, 731/10, 731/9, 731/8, 731/7, 731/6, 731/5 położonych w miejscowości Żale. Decyzja - prawomocna
5.	Budowa linii kablowej nn. – 0,4KV, na działkach ewidencyjnych nr. 139/9, 139/11, 139/12, 139/13 położonych w miejscowości Kleszczyn . Decyzja – prawomocna.
6.	Budowa stacji bazowej telefonii komórkowej PL 2014 Sp. z.o.o o numerze BT42627, na działce oznaczonej numerem ewidencyjnym 167/3 w miejscowości Ostrowite. Decyzja - zaskarżona.
7.	Przebudowa drogi Studzianka – Bobrówiec na działce o nr. ewidencyjnym nr 201/1 obręb Kleszczyn. Decyzja – prawomocna.
8.	Budowa odcinka linii kablowej SN- 15 KV w ciągu liniowym relacji SN – 15 KV GPZ Rypin – Golub, pomiędzy stanowiskami słupowymi 91 i 92 na działkach oznaczonych numerami ewidencyjnymi 27/4, 26/7 i 27/2 w miejscowości Ostrowite. Decyzja – prawomocna.
9.	Budowa odcinka linii kablowej nm – 0,4 KV na działkach oznaczonych numerami ewidencyjnymi 216/4, 216/5, 216/6, 216/7, 201/1, 234/9, 234/10 w miejscowości Kleszczyn. Decyzja – prawomocna.
10.	Budowa linii napowietrznej SN, przebudowa linii napowietrznej nn. oraz demontaż istniejącej stacji transformatorowej i budowie nowej stacji transformatorowej 15/0,4 Kv, na działce oznaczonej numerem ewidencyjnym 2012 w miejscowości Somsioy. Decyzja – prawomocna.
11.	Budowa odcinka linii kablowej nn. – 0,4 KV, na działkach oznaczonych numerami ewidencyjnymi 78/1, 74/2, 102/6, 102/13, 102/12, 102/14, 102/15, 102/16, 102/17 w miejscowości Kleszczyn. Decyzja – prawomocna.

Rys. 46 Decyzje na budowę wydane w 2018 r.

Rys. 47 Zawiadomienia o zakończeniu budowy w 2018 r.

4.12. Pomoc społeczna

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej Państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie na zasadzie partnerstwa z organizacjami społecznymi i pozarządowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi.

Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach, zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Zadaniem pomocy społecznej jest zapobieganie wykluczeniu społecznemu poprzez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielniania osób i rodzin oraz ich integrację ze środowiskiem.

Polityka społeczna w Gminie Brzuze ma na celu: zaspokajanie podstawowych potrzeb życiowych, wyrównywanie szans oraz podnoszenie poziomu życia mieszkańców. Organem administracji samorządowej realizującym zadania polityki społecznej Państwa jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej.

W ramach polityki społecznej ośrodek pomocy świadczy pomoc w formie:

- świadczenia pieniężne: zasiłki stałe, zasiłki okresowe, zasiłki celowe, świadczenia rodzinne (w tym zasiłki rodzinne, zasiłki pielęgnacyjne, świadczenia pielęgnacyjne, specjalne zasiłki opiekuńcze, zasiłki dla opiekuna, jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia dziecka, świadczenie rodzicielskie),

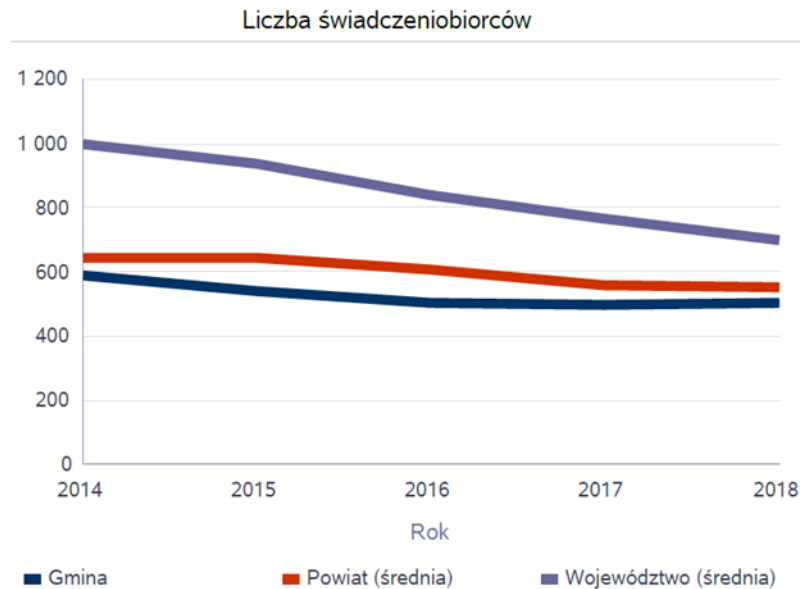
świadczenia wychowawcze „Rodzina 500+”, fundusz alimentacyjny, dodatki mieszkaniowe i energetyczne, świadczenia „DOBRY START”, realizacja ustawy „Za życiem”;

- Karta Dużej Rodziny
- świadczenia w naturze, np. opał, artykuły żywnościowe, paczki świąteczne, spotkania okolicznościowe osób samotnych (pikniki seniora, spotkania wigilijne i noworoczne), pomoc w zakupie sprzętu domowego, drobne prace remontowe, dożywianie dzieci i osób starszych,
- usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi
- poradnictwo i interwencja w rodzinach, w których występują dysfunkcje, tj. przeciwdziałanie przemocy domowej (Zespół Interdyscyplinarny), wsparcie asystenta rodziny, szeroko rozumiana praca socjalna prowadzona przez pracowników GOPSu,
- Realizacja Gminnego Programu Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkotykowych

W gminie Brzuze w 2018 roku z pomocy materialnej i usługowej świadczonej na podstawie ustawy o pomocy społecznej skorzystało łącznie 602 osoby, co stanowiło 11% ogółu mieszkańców gminy. W 2018 roku w stosunku do 2017 roku łączna liczba rodzin korzystających z pomocy i wsparcia zwiększyła się o 145 rodzin. Poniżej zaprezentowano w formie graficznej i tabelarycznej szczegółowe dane dotyczące: liczby rodzin i osób korzystających z pomocy społecznej w podziale na wiek i płeć, wskaźnik deprywacji lokalnej, liczby długotrwale korzystających z pomocy społecznej w podziale na płeć i grupy wiekowe, liczby rodzin i osób korzystających ze świadczeń pieniężnych i niepieniężnych, liczby osób korzystających z usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych, wskaźniki pracy socjalnej.

Liczba osób korzystających ze świadczeń na podstawie wydanych decyzji.

	Liczba świadczeniobiorców				
	2014	2015	2016	2017	2018
Gmina	587	537	502	498	502
Powiat (średnia)	646	644	609	558	550
Województwo (średnia)	998	935	841	768	698

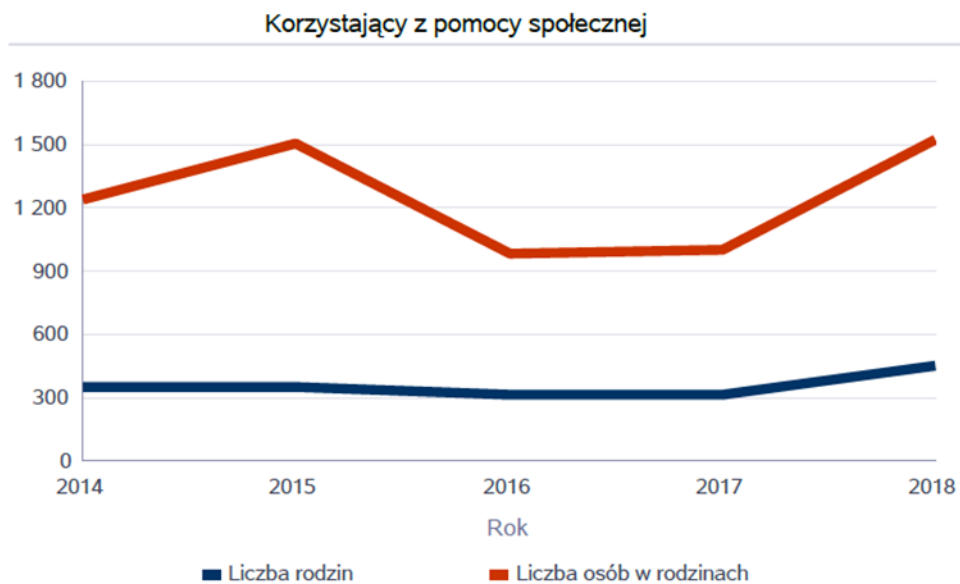

Rys. 48 Osoby korzystające ze świadczeń

Rodzina jest podstawową komórką społeczną, która ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa emocjonalnego jak również jest naturalnym środowiskiem wychowawczym, w którym główny element stanowią interakcje zachodzące między jej członkami. Dlatego jeśli w funkcjonowaniu rodziny pojawiają się dysfunkcje, instytucje i służby zobligowane do wspierania rodziny zobowiązane są do podjęcia na jej rzecz określonych działań.

Liczba rodzin i liczba osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej

Rok	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
2014	353	1 240
2015	351	1 502
2016	312	987
2017	314	1 004
2018	453	1 525

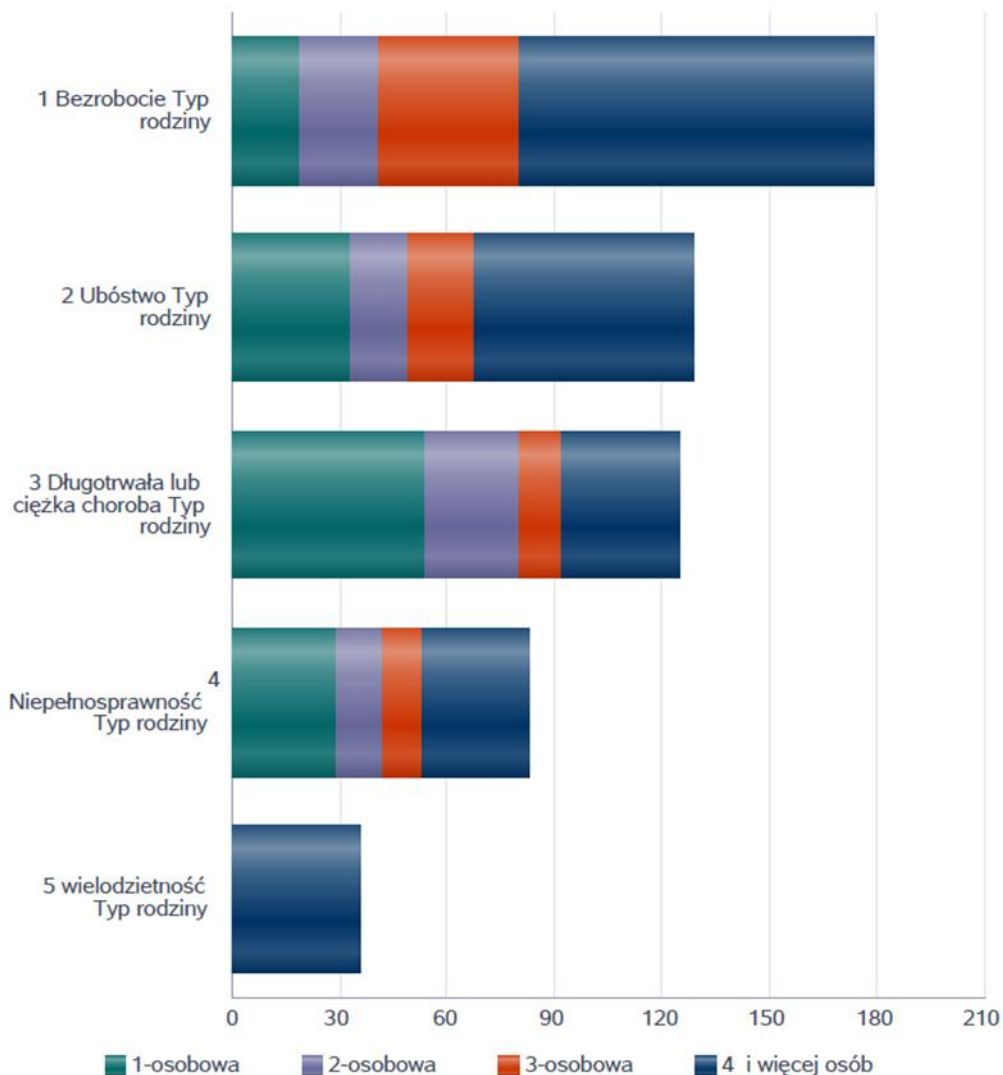
Rys 49 Rodziny korzystające ze świadczeń

Na podstawie art. 7 ustawy o pomocy społecznej, prawo do pomocy przysługuje w szczególności z powodu: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, przemocy w rodzinie, potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradność w prawach opiekuńczo-wychowawczych, zdarzenie losowe i klęska żywiołowa, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego.

Główne powody przyznawania pomocy dla rodzin jednoosobowych i wieloosobowych

Powód przyznania	Typ rodziny				
	Ogółem	1-osobowa	2-osobowa	3-osobowa	4 i więcej osób
Bezrobocie	179	19	22	39	99
Ubóstwo	129	33	16	19	61
Długotrwała lub ciężka choroba	125	54	26	12	33
Niepełnosprawność	83	29	13	11	30
wielodzietność	36				36

Liczba rodzin pobierających świadczenia wg powodów

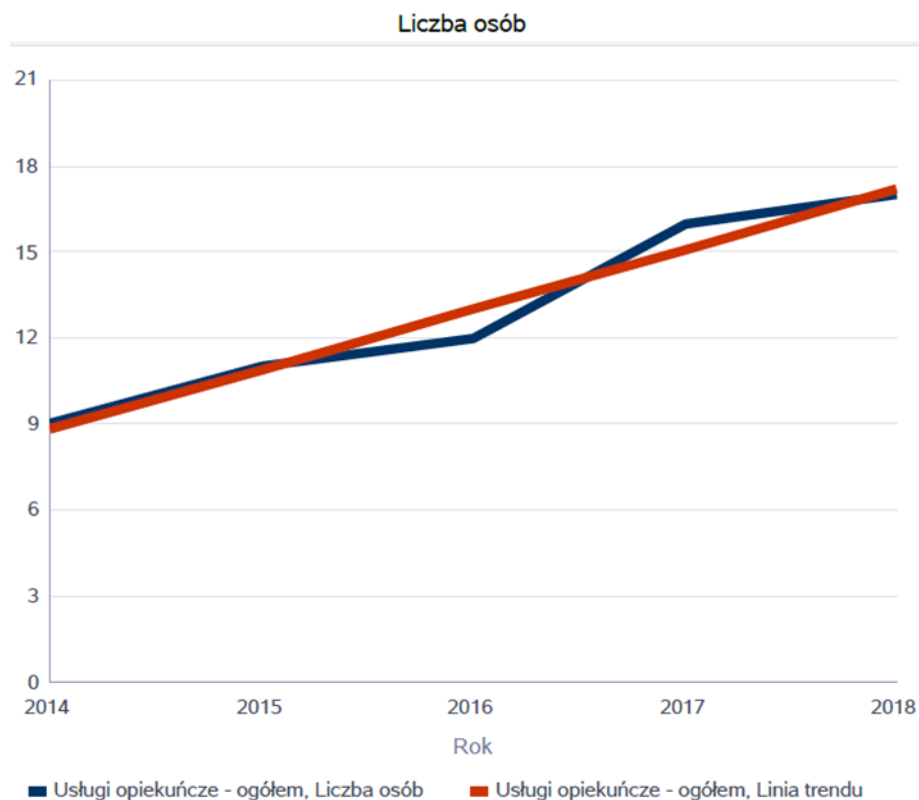
Rys 50 Przyczyny korzystania ze świadczeń

Usługi opiekuńcze to jedna z form pomocy udzielanej w ramach systemu wsparcia socjalnego. Mogą z niej skorzystać osoby z niepełnosprawnościami, a także osoby chore krótkoterminowo albo przewlekle, osoby starsze i osoby samotne, jeśli potrzebują na co dzień pomocy innych osób, a nie mogą jej uzyskać od osób, które wspólnie z nią mieszkają (np. równie chory współmałżonek) i innych członków rodziny, tzw. wstępnych i zstępnych, czyli dzieci, wnuków, sióstr, braci, dalszej rodziny.

W gminie Brzuze zatrudniona jest jedna opiekunka środowiskowa w pełnym wymiarze godzin pracy. Liczba osób potrzebujących pomocy powoduje konieczność zatrudnienia osób bezrobotnych z kwalifikacjami opiekunki w formie stażu.

Liczba osób korzystających ze usług opiekuńczych.

Rok	Liczba osób
2014	9
2015	11
2016	12
2017	16
2018	17

Rys. 51 Osoby korzystające z usług opiekuńczych

Nowymi formami wsparcia i pomocy zaadresowanymi do znaczącej grupy mieszkańców gminy Brzuze, jakimi są osoby dotknięte długotrwałą chorobą i niepełnosprawnością, jest możliwość korzystania z usług specjalistycznych Środowiskowego Domu Samopomocy w Rypinie oraz Warsztatów Terapii Zajęciowej „Nadzieja” w Rypinie. W 2018 roku z usług ŚDS w Rypinie korzystało łącznie 11 osób. Natomiast w zajęciach WTZ „Nadzieja” w Rypinie korzystały trzy osoby.

Gmina Brzuze wspiera działalność ŚDS w Rypinie poprzez dofinansowanie dowozu uczestników na zajęcia.

Według ustawy o pomocy społecznej, praca socjalna to interdyscyplinarna działalność zawodowa mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi.

Pracownicy socjalni zatrudnieni w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w swojej pracy wykorzystują wszelkie metody i techniki pracy, stosując je z poszanowaniem godności osoby i jej prawa do samostanowienia. Praca socjalna świadczona jest osobom i rodzinom bez względu na posiadany dochód.

Jednym z kolejnych zadań Ośrodka Pomocy w ramach szeroko pojętej pracy socjalnej jest realizacja ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Ustawa obowiązuje do podjęcia oraz realizacji Gminnego Programu Wspierania Rodzin w Gminie Brzuze. W ramach realizacji Programu od 2013 roku w gminie Brzuze funkcjonuje asystent rodziny, który w 2018 roku obejmował swoim wsparciem łącznie 13 rodzin.

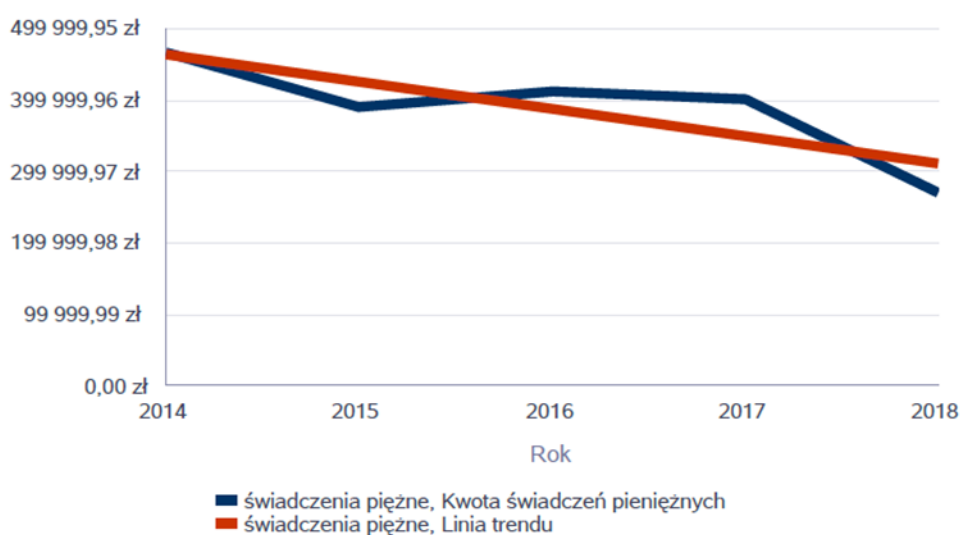
Celem pracy asystenta rodziny jest osiągnięcie przez rodzinę podstawowego poziomu stabilizacji życiowej, która umożliwi jej wychowanie dzieci. Jego głównym zadaniem jest niedopuszczenie do oddzielenia dzieci od rodziny oraz podjęcie działań zmierzających do zażegnania kryzysu w rodzinie.

W gminie Brzuze mieszka 50 rodzin tj. 211 osób z problemami opiekuńczo-wychowawczymi, których sytuacja jest na bieżąco monitorowana pod kątem sprawowania opieki nad dziećmi. Przyczyny trudności tych rodzin wynikają przeważnie z niskich kompetencji wychowawczych, eurosieroctwa, rozbitcia rodziny, przemocy, uzależnień, chorób psychicznych, bezrobocia.

Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej

Rok	Kwota świadczeń pieniężnych
2014	466 039,63 zł
2015	390 597,35 zł
2016	411 493,84 zł
2017	401 461,19 zł
2018	271 414,08 zł

Kwota świadczeń pieniężnych

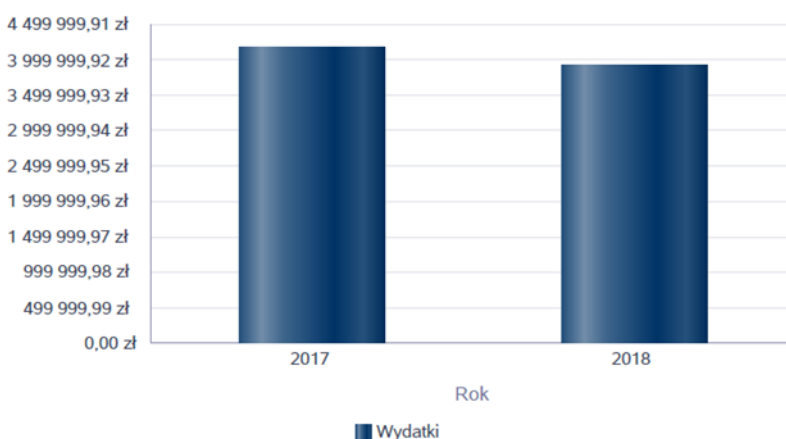

Rys. 52 Świadczenia pieniężne w pomocy społecznej

Świadczenie wychowawcze - kwota świadczeń.

Rok	Wydatki
2017	4 158 102,00 zł
2018	3 930 207,00 zł

Świadczenie wychowawcze - kwota świadczeń

Rys. 53 Świadczenia wychowawcze wypłacane w gminie Brzuze

Pomoc społeczna to nie tylko wsparcie finansowe osób i rodzin potrzebujących pomocy, ale także pomoc instytucjonalna, świadczona przez wyspecjalizowane placówki. W gminie Brzuze nie działają instytucje pomocy społecznej. Osoby niepełnosprawne z terenu gminy Brzuze korzystają ze wsparcia dziennego w Warsztatach Terapii Zajęciowej „Nadzieja” w Rypinie oraz ze wsparcia Środowiskowego Domu

Samopomocy w Rypinie. W latach 2017-2018 roku gmina Brzuze dowoziła 5 osób niepełnosprawnych własnym transportem. Dwoje mieszkańców gminy Brzuze przebywa w Domach Pomocy Społecznej w Wąbrzeźnie oraz Kutnie.

Gmina Brzuze od kilku lat realizując Programy przeciwdziałające uzależnieniom prowadzi Punkt Informacyjno-Konsultacyjny, którego działalność finansowana jest ze środków pochodzących z opłat za zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych. PIK funkcjonuje w oparciu o Gminny Program Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W Punkcie osoby uzależnione i eksperymentujące z substancjami psychoaktywnymi, doznającymi przemocy domowej mogą skorzystać z pomocy w formie porad specjalistów i terapii. Prowadzone są warsztaty dla rodziców, podczas których rodzice otrzymują wiedzę na temat zagrożeń. Ponadto w Punkcie prowadzony jest Klub AA „OAZA”, w którym spotykają się osoby po ukończonym leczeniu odwykowym.

W 2017 roku specjaliści w Punkcie udzielili łącznie 367 porad dla 30 rodzin. Natomiast w 2018 roku udzielono łącznie 398 porad dla 41 rodzin.

Jednym z wielu zadań realizowanych przez członków Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych jest kierowanie osób uzależnionych na leczenie odwykowe i terapię. W omawianym okresie Komisja przeprowadziła łącznie 67 rozmów motywujących. Cztery osoby otrzymały skierowanie na leczenie odwykowe, z czego trzy osoby ukończyły terapię.

Corocznie w ramach realizacji Gminnego Programu Rozwiązywania Problemów Alkoholowych organizowany jest wypoczynek letni dla dzieci i młodzieży w formie półkolonii, w czterech świetlicach na terenie gminy, łącznie dla 80 dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.

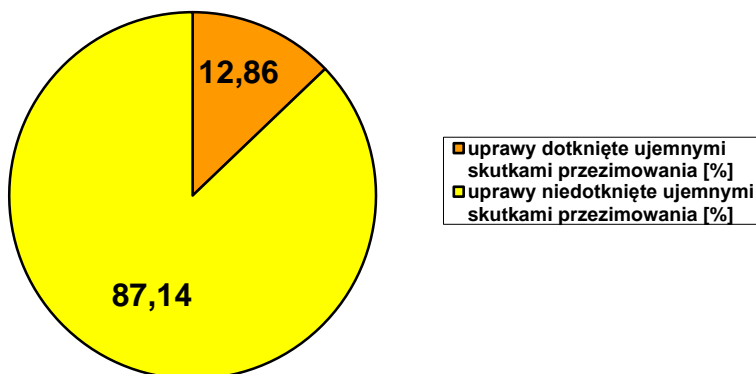
Ważnym elementem oddziaływania na rodzinę, w której dochodziło do przemocy domowej, były działania podejmowane przez Zespół Interdyscyplinarny, w oparciu o ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W skład Zespołu wchodzi pracownicy Ośrodka Pomocy, funkcjonariusz Policji, dyrektor szkoły, pedagog szkolny. W 2018 roku w gminie Brzuze prowadzonych było 6 procedur „Niebieska Karta”. W przypadku dwóch rodzin istniało zagrożenie życia i zdrowia wobec czego skierowano sprawę do Sądu. Sprawcy przemocy domowej skierowani zostali do udziału w programie korekcyjno-edukacyjnym dla sprawców przemocy. W 2017 roku prowadzonych było 11 procedur „Niebieska Karta”, z czego 1 rodzina (matka z dwójką dzieci) została umieszczona w Mieszkanie Interwencji Kryzysowej w Rypinie. Gmina Brzuze na podstawie porozumienia ze Starostwem Powiatowym współfinansuje utrzymanie Mieszkania Interwencji.

Ponadto o formach wsparcia i miejscach pomocy dla osób przeżywających trudności, wynikające z przemocy w rodzinie, udzielane są informacje w materiałach promocyjnych, które rozdawane są mieszkańcom gminy podczas różnych masowych spotkań, jak również w szkołach i Ośrodkach zdrowia.

4.13. Rolnictwo

Gmina Brzuze obejmuje zasięgiem 8625 ha, większość to użytki rolne III i IV klasy. Ok. 81% powierzchni gminy jest wykorzystywana rolniczo. Ze względu na zmiany klimatyczne, na terenie gminy coraz częściej występują niekorzystne zjawiska atmosferyczne, które powodują straty w produkcji rolnej. W 2018 r. rolnicy przeżywali nie tylko skutki następujących po sobie ekstremalnych zjawisk pogodowych, jak przymrozki i susza, ale również trudności wynikające z zaprzestania działalności spółdzielni mleczarskiej. Pracownicy gminy podjęli starania, by jak najlepiej i terminowo przygotować wnioski pomocowe. Po ich zweryfikowaniu przez wojewodę poszkodowani mogli w wyznaczonym terminie składać wnioski o pomoc do ARiMR.

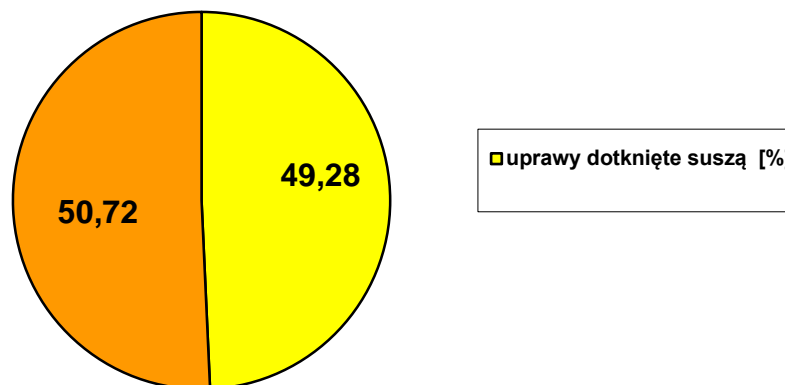
W marcu 2018 r. odnotowano ujemne skutki przezimowania. Wystąpiły szkody w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej. Komisja pracująca na terenie gminy po przeprowadzeniu oględzin w terenie sporządziła protokoły szacujące zakres i wysokość szkód w gospodarstwach rolnych spowodowanych wystąpieniem przymrozków. Rolnicy złożyli 48 wniosków o szacowanie szkód. Powierzchnia upraw dotkniętych klęską wyniosła 888,86 ha, a wartość strat w uprawach oszacowano na 1 603 228,79 zł.

Rys. 54 Udział upraw dotkniętych ujemnymi skutkami przezimowania w 2018 r.

W czerwcu 2018 r. na terenie Gminy Brzuze wystąpiła susza, która spowodowała znaczne szkody w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej. Komisja pracująca na terenie gminy po przeprowadzeniu oględzin w terenie sporządziła protokoły szacujące

zakres i wysokość szkód w gospodarstwach rolnych spowodowanych wystąpieniem klęski. Złożono 291 wniosków o szacowanie szkód. Protokoły sporządzone przez gminną komisję do spraw szacowania strat stanowiły podstawę do ubiegania się przez rolników o pomoc klęskową z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Powierzchnia upraw dotkniętych klęską wyniosła 3406,02 ha, a wartość strat w uprawach oszacowano na 8 344 059,19 zł.

Rys. 55 Udział upraw dotkniętych suszą w 2018 r.

Tab. 29 Straty spowodowane klęską suszy w poszczególnych wsiach Gminy Brzuze.

Miejscowość	Powierzchnia upraw dotkniętych klęską [ha]	Powierzchnia działek, na których szkody wyniosły powyżej 70% [ha]	Wartość strat (uprawy) [zł]	Ilość złożonych wniosków
Brzuze	192,15	0	467 962,39	25
Dobre	378,70	34,47	1 105 941,44	26
Giżynek	283,39	4,58	708 700,23	29
Gulbiny	48,41	0	113 750,50	8
Kleszczyn	277,99	0	558 614,78	26
Łączonek	144,88	1,56	333 327,29	15
Marianowo	106,64	9,92	263 748,50	9
Mościska	11,66	0	27 775,68	2
Okonin	310,86	44,11	949 007,47	24
Ostrowite	158,11	0	305 827,41	16
Piskorzyn	245,24	29,02	603 091,21	18
Przyrowa	120,08	0	263 608,00	11
Radzynek	121,91	6,65	256 859,59	13
Somsiory	53,29	0	139 514,33	11
Trąbin	271,97	47,25	625 843,91	15
Trąbin-Rumunki	207,19	6,22	585 079,37	16
Ugoszcz	248,21	0	502 056,10	6
Żałe	225,34	20,82	533 350,99	21
Suma końcowa	3 406,02	204,6	8 344 059,19	272

Rolnicy z terenu gminy Brzuze, którzy w maju 2017 r. złożyli wnioski o szacowanie strat spowodowanych deszczem nawalnym, mogli w listopadzie 2018 r. ubiegać się o pomoc klęskową. Złożono 55 wniosków o szacowanie strat.

Spółka wodna

W 2018 r. ponowione zostały przez samorząd gminy starania w celu reaktywacji Spółki Wodnej w Brzuzem. W efekcie tych działań w maju 2019 r. odbyły się zebrania organizacyjne rolników zainteresowanych działaniem spółki.

5. Organizacje pozarządowe w gminie

Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie określa zasady współpracy samorządu gminnego z organizacjami pozarządowymi, mającymi na celu zaspokajanie potrzeb lokalnej społeczności w każdej sferze działalności. Współdziałanie Gminy Brzuze z podmiotami trzeciego sektora w roku 2018 odbywało się zgodnie z zasadami zawartymi w rocznym programie współpracy Gminy Brzuze z organizacjami pozarządowymi i podmiotami o których mowa w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. W 2018 r. w ramach otwartego konkursu ofert na wsparcie realizacji zadań publicznych przekazano kwotę 13.095,00 zł. Wspieranie przez gminę organizacji pozarządowych prowadzone było także w formie pozafinansowej, która polegała na wymianie i przekazywaniu informacji organizacjom pozarządowym o planowanych szkoleniach, konkursach organizowanych przez różne instytucje, konsultacji projektów aktów prawa miejscowego, udzielaniu pomocy merytorycznej i technicznej przy sporządzaniu wniosków o dotacje, informowaniu o możliwościach pozyskiwania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych oraz pomocy w nawiązywaniu kontaktów, współpracy podmiotów w skali regionalnej i ponadregionalnej.

W gminie Brzuze aktywnie działa dziesięć organizacji pozarządowych:

- Stowarzyszenie Dobrzyniaczy,
- Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Brzuze,
- Gminny Klub Sportowy Pojezierze Brzuze,
- Ochotnicza Straż Pożarna Dobre,
- Ochotnicza Straż Pożarna Giżynek,
- Ochotnicza Straż Pożarna Gulbiny,
- Ochotnicza Straż Pożarna Okonin,
- Ochotnicza Straż Pożarna Ostrowite,
- Ochotnicza Straż Pożarna Trąbin,
- Ochotnicza Straż Pożarna Żałe.

Ochotnicze Straże Pożarne

Głównym zadaniem OSP jest udział w akcjach ratowniczych w czasie pożarów oraz innych zdarzeń i klęsk, a także prowadzenie działalności mającej na celu zapobieganie pożarom i informowanie ludności o istniejących zagrożeniach. Ochotnicy w gminie Brzuze prowadzą również działania mające na celu wspomaganie rozwoju społeczności lokalnej. Pierwsza straż pożarna w naszej gminie powstała w Trąbinie w 1911 r. Obecnie funkcjonuje siedem jednostek, z których OSP Giżynek należy do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego, a OSP Dobre włączone jest w struktury JOT.

Tab. 30 Członkowie Ochotniczych Strażach Pożarnych

Członkowie OSP	Członkowie zwyczajni	Członkowie mogący brać bezpośredni udział w akcjach	Członkowie wspierający	Członkowie honorowi
Mężczyźni	133	35	4	7
Kobiety	16	2	3	0

Tabela 31 Szkolenia strażaków ochotników w 2018 r.

Dowódca OSP	Strażacy ratownicy	Ratownictwo techniczne	Ratownictwo chemiczne i ekologiczne	Ratownictwo przeciw-powodziowe	Pilarze do drewna	Pilarze do stali i betonu
1	10	7	5	5	5	5

Tabela 32 Działania ratownicze podjęte w roku 2018

Zdarzenia	Liczba wyjazdów do zdarzeń	Liczba ratowników	Liczba pojazdów
Pożary	15	86	2
Miejscowe zagrożenia	52	280	2
Wyjazdy gospodarcze (w tym szkolenia)	12	60	1

Z *Funduszu Sprawiedliwości* w 2018 r. jednostki wzbogaciły się o sprzęt ratowniczy o wartości ponad 50.000 zł, m.in.: torbę R1 150 wraz z wyposażeniem, defibrylator, pilarki, detektory napięcia, wysokociśnieniowe poduszki pneumatyczne, piłę do betonu. Jednostki angażowały się w realizację projektów modernizacji strażnic, świetlic otoczenia remiz, m.in. projektu budowy garażu w Giżyнку, remontu sali w świetlicy w Trąbinie, rozbudowy parkingu w Żałem, nasadzenia drzew i pielęgnację terenów zielonych i stawu.

Do ważnych wydarzeń związanych z działalnością ochotniczych straży w roku 2018 należy nadanie sztandaru dla OSP Dobre oraz przekazanie lekkiego samochodu ratowniczo-gaśniczego dla OSP Gulbiny. Strażacy wraz z pocztami sztandarowymi uczestniczyli w obchodach gminnych i kościelnych uroczystości (Dzień Strażaka, Święto Narodowe Trzeciego Maja, Obchody 11 Listopada) oraz wspomagali szkoły podczas organizowanych pikników i dni dziecka. Jednostki z Dobrego, Giżyńka, Trąbina i Żałego zabezpieczały wydarzenia gminne i sportowe, m.in.: Wojewódzki Wyścig Kolarski Szlakiem Ligii UKS w Radzynku i XX Maraton Trzeźwości w Radzynku.

Koła Gospodyń Wiejskich

KGW współpracują z samorządem gminnym, innymi organizacjami pozarządowymi oraz wiejskimi instytucjami. Od wielu lat funkcjonuje 17 kół gospodyń wiejskich oraz Gminna Rada KGW, zaś w grudniu 2018 r., w związku z wejściem w życie ustawy o kgw, działalność zarejestrowało na podstawie nowych przepisów dwanaście organizacji:

- KGW *Dobre*,
- KGW *Giżynek*,
- KGW *Gulbiny*,
- KGW *Kleszczynki*,
- KGW *Łączonek*,
- KGW *Ostrowite Kolonia*,
- KGW *Ostrowite Wieś*,
- KGW *Radzynek*,
- KGW *Trąbin*,
- KGW *Trąbin Rumunki*,
- KGW *Ugoszcz*,
- KGW *Żałe*.

Na początku 2019 r. działalność zarejestrowały również członkinie KGW Brzuze. Wszystkie zarejestrowane organizacje oraz KGW z Marianowa, Okonina, Piskorczyzna, Przyrowy i Somsior inicjowały i współorganizowały szkolenia, warsztaty oraz uczestniczyły w wydarzeniach kulturalnych w gminie i powiecie. Wśród działań, w których uczestniczyły koła gospodyń wiejskich w 2018 r. można wymienić m.in. organizację dnia babci i dziadka, dnia kobiet, dnia matki oraz jubileuszy powstania kół i szkolenia florystyczne. Niektóre z członkiń KGW brały udział w projektach realizowanych przez Klub Seniora *Przystań*, Stowarzyszenie *Dobrzyniaci* i Stowarzyszenie *Rozwoju Gminy Brzuze*.

Stowarzyszenie Dobrzyniaci

Do głównych celów działalności *Stowarzyszenia Dobrzyniaci* należą: ochrona przyrody i krajobrazu, popularyzacja działań na rzecz ochrony dziedzictwa naturalnego i kulturowego. W 2018 r. Stowarzyszenie *Dobrzyniaci* zrealizowało dla mieszkańców gminy pięć projektów, na które zostały pozyskane dotacje w ramach otwartych konkursów ofert ogłoszonych przez Kujawsko-Pomorski Urząd Marszałkowski, Ośrodek Tłok oraz firmę Cedrob:

- *Rajd Szlakiem Świętego Jakuba Płonne-Studzianka*,
- *Przyroda gminy w pamiętce z gliny*,
- *Pasja w aniołach ukryta*,
- *Dobrzyński Kajak Tour – Jezioro Kleszczyńskie – nietypowe ujęcie*,
- *Z przeszłości – przyszłość roślin*.

Beneficjentem była głównie młodzież szkolna, jak również członkowie klubu seniora. Działające od 2010 r. Stowarzyszenie *Dobrzyniaci*, w konkursie ogłoszonym przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu, otrzymało wyróżnienie EKO-ORŁY w kategorii edukacja ekologiczna.

Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Brzuze

Organizacja powstała w 2008 roku, wśród celów statutowych ma m.in.: aktywizowanie i integrowanie środowiska lokalnego, wspieranie rozwoju kulturalnego, oświatowego, sportowego i turystyki, inicjowanie i wspieranie działań na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów społecznych oraz działanie na rzecz rodzin, osób starszych, samotnych, niepełnosprawnych oraz znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Dzięki dofinansowaniu otrzymanemu w otwartych konkursach ofert z Urzędu Marszałkowskiego oraz Powiatu Rypińskiego *Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Brzuze* zrealizowało w 2018 roku trzy projekty:

- *Przeгляд Pieśni i Piosenki Pielgrzymkowej Pielgrzym Song – Studzianka 2018*,
- *Zielone wakacje w gminie Brzuze 2018*,
- *Maraton Trzeźwości – Brzuze 2018*.

Działania skierowane były głównie do młodzieży szkolnej i organizacji działających w gminie Brzuze.

Gminny Klub Sportowy Pojezierze Brzuze

Organizacja powstała w 2009 r. i skupia amatorów i sympatyków sportu. W 2018 r. swoje działania klub realizował dzięki pracy własnej, wolontariatowi, wkładowi rzeczowemu oraz dotacji pozyskanej w ramach otwartego konkursu na zadania z zakresu sportu ogłoszonego przez Gminę Brzuze. Samorząd gminny wsparł realizację zadań z zakresu sportu kwotą 13.095,00 zł, a uczestniczyło w nich ponad 700 zawodników z gminy, powiatu oraz kraju:

- Powiatowe Biegi Przełajowe,

- *Rowerowy Cross*,
- Turniej tenisa stołowego,
- Otwarty turniej w piłce nożnej,
- Turniej piłki plażowej siatkowej *Bruze Sand Beach*,
- *Otwarty turniej piłki siatkowej plażowej*,
- *Otwarty turniej piłki nożnej*,
- *Międzygminne Biegi Przelajowe dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych*,
- Wojewódzki wyścig kolarski z cyklu *Szlakiem Ligi Uczniowskich Klubów Sportowych*,
- Spływ kajakowy z cyklu *Bruze Kajak Tour – Ujście Rypienicy*.

Młodzi zawodnicy mieli możliwość treningów w Szkółce Kolarskiej funkcjonującej przy Szkole Podstawowej w Ostrowitem, i w której systematycznie ćwiczy 15 uczniów. W 2018 r. Gmina Bruze powiększyła bazę sportową w trzech miejscowościach (Bruze, Ostrowite i Ugoszcz), gdzie zamontowano urządzenia do ćwiczeń w plenerze. Swoje pasje realizowali również amatorzy piłki nożnej, siatkówki czy tenisa stołowego. Do bazy sportowej w gminie Bruze, oprócz czterech sal gimnastycznych przy szkołach podstawowych, należy kompleks boisk przy SP Ostrowite, boiska do plażowej piłki siatkowej w Brzuzem, Gulbinach, Trąbinie i Ugoszczu.

6. Wybrane wydarzenia w 2018 r.

Dla Gminy Bruze priorytetem przy organizacji wydarzeń kulturalnych jest integracja społeczeństwa, propagowanie aktywnego wypoczynku, promocja gminy i jej walorów krajozabrazowych, dziedzictwa przyrodniczego, historycznego oraz kulturalnego, turystyki i rekreacji.

Spotkania Noworoczne – karnawałowo-noworoczne spotkania organizowane dla osób starszych i samotnych z miejscowości gminy Bruze.

Dzień Sołtysa – spotkanie zorganizowane dla sołtysów z gminy Bruze z okazji ich święta przypadającego 11 marca.

IX Gminny Konkurs Palm Wielkanocnych - celem realizowanego projektu jest propagowanie oraz umacnianie więzi z tradycją i kulturą, związku z religią i obrzędami świątecznymi oraz rozbudzanie poczucia piękna i estetyki wśród dzieci, młodzieży i dorosłych.

Obchody Święta Narodowego Trzeciego Maja i Dnia Strażaka – połączone obchody Święta Konstytucji 3 Maja oraz uroczystości z okazji Dnia Strażaka były okazją do uhonorowania i docenienia ich ciężkiej pracy oraz poświęcenia w ratowaniu życia i mienia. Tegoroczne obchody odbyły się w Trąbinie.

Konferencja Przyrodnicza oraz prezentacja książki *Przyroda Gminy Bruze i Okolic* -konferencja połączona z prezentacją książki autorstwa wójta gminy dr inż. Jana Koprowskiego, która została wydana przez Gminę Bruze z dofinansowaniem z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu.

Spotkanie Bibliotekarzy z terenu Ziemi Dobrzyńskiej – w spotkaniu uczestniczył m.in. kierownik Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu oraz pracownicy dobrzyńskich bibliotek.

XI Gminny Konkurs Przyrodniczo-Ekologiczny - celem organizowanego konkursu dla uczniów szkół z terenu gminy jest popularyzacja wiedzy przyrodniczej oraz ekologicznej, rozwijanie zainteresowań oraz zachęcenie uczestników do samodzielnego pogłębiania wiedzy o ekologii, ochronie środowiska i świecie przyrody. Uczestnicy finału gminnego otrzymali dyplomy i nagrody, których zakup dofinansowano ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu.

XIX Przeglądu Zespołów Ludowych Ziemi Dobrzyńskiej – przegląd folklorystyczny dla zespołów ziemi dobrzyńskiej prezentujących muzykę ludową, a organizowany przez Stowarzyszenie Gmin Ziemi Dobrzyńskiej we współpracy z Gminą Bruze w Ugoszczu.

Wiek Seniora – Wigor Juniora. Bruze 2018 – autorski projekt gminy Bruze dla seniorów, który realizowany był już po raz dwunasty. Podsumowanie projektu odbyło się w Studziance w sołectwie Kleszczyn.

XX Dożynki Gminne – święto wsi, w którym uczestniczyli mieszkańcy gminy. W roku 2018 święto plonów odbyło się w Ugoszczu.

Wyścig kolarski – wojewódzki wyścig kolarzy szlakiem ligi UKS odbył się po raz drugi w Radzynku.

Złote Gody – uroczystość uhonorowania pożycia małżeńskiego dla par obchodzących 50. Rocznicę ślubu połączona z wręczeniem medalu Prezydenta RP.

Obchody 100. Rocznicy Odzyskania przez Polskę Niepodległości – uroczystości związane z Narodowym Świętem Niepodległości, które odbyły się w Ostrowitem.

Gminna Wigilia – spotkanie opłatkowe dla mieszkańców gminy, które odbyło się w Ostrowitem.

Pamiątkowa księga

W 2018 została udostępniona mieszkańcom oraz gościom pamiątkowa księga, którą samorząd wydał w setną rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. Wszyscy chętni do złożenia podpisu lub zamieszczenia osobistej wypowiedzi mają tę okazję podczas uroczystości gminnych oraz w urzędzie gminy. Pierwszego i honorowego wpisu do księgi dokonał 18 czerwca 2018 r. Prezydent RP Andrzej Duda.

Iluminacja świetlna

W październiku 2018 r. w centrum Ostrowitego stanęła świetlna iluminacja, mająca na celu uhonorowanie obchodów odzyskania przez Polskę niepodległości. Dekoracja wykonana została przez pracowników gminy i wg projektu wójta. Iluminacja świeciła przez 100 dni.

Przyroda gminy Brzuze i okolic

Albumowe wydanie pod tytułem „Przyroda gminy Brzuze i okolic” zostało wydane przez Gminę Brzuze z dofinansowaniem z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu.

W maju 2018 r. odbyła się konferencja przyrodnicza połączona z prezentacją książki. Wydawnictwo ilustrowane jest fotografiami wykonanymi przez mieszkańców i pracowników gminy, a autor tekstu i koncepcji książki, wójt dr inż. Jan Koprowski, przedstawił w nim również aspekty ochrony krajobrazu rolniczego oraz potencjalnych zagrożeń dla środowiska przyrodniczego. Zawarte w publikacji materiały są wynikiem wieloletnich badań i obserwacji terenowych autora oraz starań podejmowanych przez samorząd gminy. Stanowią jeden z etapów w opracowaniu lokalnej strategii promocji i ochrony przyrody oraz część działań z zakresu edukacji ekologicznej. Szata graficzna książki wyróżnia się dzięki zdjęciom wykonanym w miejscowościach gminy Brzuze.

E-Uслуги

W 2018 Gmina Brzuze została uhonorowana przez Fundację Promocji Gmin Polskich statuetką *Lidera Innowacji* za podejmowanie działań, których celem jest usprawnienie komunikacji z mieszkańcami przy wsparciu odpowiednich narzędzi informatycznych. Współpraca z fundacją dotyczyła m.in. rozbudowy systemów informatycznych na potrzeby e-boi (elektronicznego biura obsługi interesanta w zakresie obsługi podatków i opłat lokalnych). W wyniku współdziałania utworzono również punkt potwierdzania profili zaufanych e-PUAP oraz pozyskano sprzęt komputerowy. Projekt pn. Pomorskie Partnerstwo dla rozwoju e-usług o wartości 1.602.407,12 zł zrealizowany został dzięki środkom z Europejskiego Funduszu Spójności w 9 gminach i powiatach województw kujawsko-pomorskiego i pomorskiego.

Gmina Brzuze doceniona za działania na rzecz ochrony pszczół

Gmina Brzuze przystąpiła do Manifestu Gmin Przyjaznych Pszczołom a nasze działania na rzecz owadów zapylających zostały docenione – znaleźliśmy się wśród 10 gmin w Polsce, które zostały wyróżnione nagrodą specjalną w postaci atrakcyjnych tablic edukacyjnych. Dzięki nim mieszkańcy w bardzo przystępny sposób będą mogli zyskać wiedzę na temat niektórych gatunków pszczół oraz niezbędnych im do przetrwania roślin.

Tablica, którą otrzymaliśmy jest dwustronna i spełnia dwie funkcje: informuje, jak każdy z nas może dbać o te pożyteczne owady sadząc rośliny przyjazne pszczołom, ale jest też okazją do nauki poprzez zabawę. Dzięki ruchomym kostkom można poznać niektóre gatunki pszczół i kwiaty zapewniające im pokarm. Na terenie naszej gminy tablicę edukacyjną można znaleźć w Brzuzem obok Urzędu Gminy.

Manifest Gmin Przyjaznych Pszczołom powstał w ramach programu „Z Kujawskim pomagamy pszczołom”. Przystąpiliśmy do niego, żeby zadbać o dobro owadów zapylających i wdrożyć działania, które sprzyjają ich ochronie. W ten sposób dołączyliśmy do grona prawie 200 gmin z całej Polski, które podpisały Manifest i wraz z nimi staliśmy się częścią pszczołoprzyjaznej społeczności. Spośród tych gmin organizatorzy akcji „Z Kujawskim pomagamy pszczołom” wyróżnili 10. Wśród nich znalazła się nasza gmina. Jakie działania podjęliśmy, aby pomóc owadom zapylającym?

- Konferencja z prezentacją książki o przyrodzie gminy Brzuze, ze wzmiankami dotyczącymi pszczół 10 maja 2018 r. w Brzuzem a następnie w innych miejscowościach.
- Wydruk i rozpowszechnienie wśród mieszkańców gminy Brzuze tabliczek informujących o miejscach przyjaznych pszczołom. Tablice będą umieszczane w widocznych miejscach i prywatnych sadach i ogrodach oraz miejscach publicznych.
- Informacje o programie na stronie internetowej oraz w biuletynie informacyjnym gminy.
- Wydruk plansz prezentujących pszczoły i trzmiele na różnych roślinach występujących w gminie Brzuze.

